

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYELİ SIĞINMACI SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİN
DEMOKRASİYE YÖNELİK BAZI TEMEL KAVRAMLARA İLİŞKİN
ALGILARININ İNCELENMESİ

Zeliha OLAM GEZER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Hakan AKGÜN

ADYAMAN-2019

**ADIYAMAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PRIMARY EDUCATION
SOCIAL STUDIES TEACHING PROGRAM
MASTER'S THESIS**

**AN EXAMINATION OF THE PERCEPTION OF GRADE EIGHT SYRIAN
REFUGEE STUDENTS ABOUT SAME BASIC CONCEPT RELATED TO
DEMOCRACY**

Zeliha OLAM GEZER

Supervisor

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Hakan AKGÜN

ADIYAMAN-2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakan AKGÜN danışmanlığında, Zeliha OLAM GEZER tarafından hazırlanan “Suriyeli Sığınmacı Sekizinci Sınıf Öğrencilerin Demokrasiye Yönelik Bazı Temel Kavramlara İlişkin Algılarının İncelenmesi” başlıklı çalışma 06 / 02 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından İlköğretim / Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ

İmza: .....

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İsmail Hakan AKGÜN

İmza: .....

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Cengiz TAŞKIRAN

İmza: .....

04/04/2019

Doç. Dr. Mücahit ÇELİK
Müdür V.

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Suriyeli Sığınmacı Sekizinci Sınıf Öğrencilerin Demokrasiye Yönelik Bazı Temel Kavramlara İlişkin Algılarının İncelenmesi’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

06.02.2019

Zeliha OLAM GEZER

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Suriyeli Sığınmacı Sekizinci Sınıf Öğrencilerin Demokrasiye Yönelik Bazı Temel Kavramlara İlişkin Algılarının İncelenmesi

Zeliha OLAM GEZER

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı

Şubat, 2019

Bu çalışmada, komşumuz olan Suriyedeki iç savaştan kaçıp ülkemize sığınmış olan Suriyeli sekizinci sınıf öğrencilerin, Sosyal Bilgiler Dersinde öğrendikleri varsayılan bazı demokrasi kavramlarına ilişkin algıları incelenmiştir.

Yöntem olarak nitel çalışma yöntemi ve olgu bilimsel desen kullanılarak, hazırlanan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu ile çalışma yapılmıştır. Deney grubu olarak Adıyaman'daki Suriyelilerin konakladığı, Geçici Barınma Merkezinde bulunan Çadirkent Okulundan beş kız, beş erkek öğrenci seçilmiş; kontrol grubu olarak ise Adıyaman Merkez İlçenin, sosyo ekonomik düzeyi farklı beş okulundan beş kız ve beş erkek öğrenci seçilerek, toplam yirmi öğrenciyle çalışma yapılmıştır. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu ile deney grubu ve kontrol grubundan toplanan veriler, sürekli karşılaştırma yapılarak çözümlenmiştir.

Öncelikle konu ile ilgili olması açısından, mültecilik ve sığınmacılık konusu ile ilgili literatür taraması yapılmış; ardından demokrasi konusu irdelenerek, bu çalışma yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında, dünyada ve Türkiye'deki mülteci veya sığınmacıların genel durumu ve karşılaştıkları problemler incelenmiştir. Demokrasi konusu ile de demokrasi, demokrasi çeşitleri, dünyada, Türkiye ve Suriye'de demokrasiyle ilgili ön çalışma yapılmış, daha sonra demokrasi eğitim ilişkisi ve eğitim programlarında demokrasi konusu incelenmiştir. Demokrasi ile ilgili çalışılacak kavramlar belirlenmiş ve uzman görüşü de alınıp, Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu hazırlanarak, seçilen deney ve kontrol grubuyla çalışma yapılmıştır.

Çalışmanın sonucunda, Suriyeli öğrencilerin kavramlara, Türk öğrenciler kadar hakim olmadıkları, genel olarak kavramları literatürden uzak bir dil kullanarak, duygusal cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu bağlamda, gerek okul ve okul dışı faaliyetler, gerekse de Sosyal Bilgiler Ders ve çalışma kitaplarında kavram öğretimi ile ilgili daha fazla etkinliklere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kavram öğretiminde materyal kullanımını önemine değinilerek, Suriyeli öğrencilerin sosyal bilgiler derslerinde geçen demokrasiye yönelik kazanımların, istenilen düzeye ulaşmamış olmasının nedenlerinin tespitine yönelik, akademik çalışmalar teşvik edilmesi önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: mülteci/sığınmacı, eğitim programı, demokrasi, kavram, Suriye

ABSTRACT

Master's Thesis

**An Examination Of The Perception Of Grade Eight Syrian Refugee Students
About Same Basic Concept Related To Democracy**

Zeliha OLAM GEZER

Adiyaman University

Graduate School Of Social Sciences

Department Of Primary Education

Social Studies Teaching Program

February, 2019

In this study, our neighbor which is the civil war in Syria and run away from the Syrian sign students to our country which the grade eighth, the perceptions of some concepts of democracy which they assumed to be learned in Social Studies Course were examined.

Qualitative study method and case prepared using scientific pattern a semi-structured interview form was conducted. As a experimental group, the Syrians in Adiyaman, five girls, five male students from Cadirkent School in Temporary Accommodation Center; as a control group Adiyaman Central District, five girls and five boys from five different socio economic schools, a total of twenty students were studied. Data collected from the experimental group and the control group with the Semi-Structured Interview Form, it was analyzed by continuous comparison.

First of all in terms of being related to the subject, literature review on the subject of refugee and asylum-seekers; then, to examine the subject of democracy, this work has been done. In the literature review, general situation of refugee or asylum in Turkey and the world and the problems encountered were examined. With the subject of democracy, types of democracy, in the world, preliminary studies on democracy in Turkey and Syria, then the relationship between democracy education and democracy in education programs was examined. Concepts related to democracy are determined and

expert opinion is taken, Preparing a Semi-Structured Interview Form, the study was conducted with the selected experimental and control groups.

As a result of the study, Syrian students are not as dominant as Turkish students, using a language far from the literature in general terms, they gave emotional answers. In this context, school and after-school activities, Social Studies It is stated that more activities about concept teaching should be included in the lectures and workbooks. The importance of using materials in concept teaching, demonstrations of democracy in the social studies courses of Syrian students, to determine the reasons for not reaching the desired level, it has been proposed toto promote academic studies.

Keywords: refugees / asylum seekers, educational program, democracy, concept, Syria.

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi komşumuz olan Suriye’de, 2011 yılından bugüne kadar devam eden bir iç savaş yaşanmaktadır. Bu savaştan dolayı, sayısı neredeyse dört milyonu bulan Suriyeli savaş mağdurları, ülkemize sığınmıştır. Tüm savaş mağdurlarında olduğu gibi, bunların %80 gibi büyük bir çoğunluğunu, kadın ve çocuklar oluşturmaktadır (BMİHYK). Bu iki grupta toplumsal manada diğer gruplara göre daha kırılgandır. Mülteci çocukların, mülteci durumuna düşmelerine sebep olan savaş, fiziksel ve psikolojik şiddet gibi olayları yaşamış olmaları, gelmiş oldukları ülkede, gelecekleri ile ilgili belirsizlikler, bu çocuklara özel bir ilgi ve rehabilitasyon uygulamalarını gerektirmektedir. Her çocuk temel yaşam hakkı, eğitim hakkı, sağlık desteği hakkı, barınma hakkı, fiziksel ve psikolojik sömürüye karşı korunma hakkı gibi haklara doğuştan itibaren sahiptir (UNICEF, Çocuk Hakları Sözleşmesi). Özellikle sekteye uğramış olan eğitim hayatlarının, geldikleri ülke tarafından idame ettirilmesi, bununla beraber bu çalışmanın konusu olan demokrasi kavramlarına ilişkin algılarının incelenerek, yanlışların giderilmesi, bu çocukların daha sonraki süreçlerde, problemleri ilişkileri içerisine girmelerinin, çetelerin suç potansiyeli haline gelmelerinin, organ mafyası, fuhuş ve dilenci şebekelerinin ve illegal örgütlerin ellerine düşmelerinin önüne geçecektir.

Bu çalışmanın konusu demokrasi eğitime ait bazı temel kavramlara yönelik Sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı ve Adıyaman’daki Türk vatandaş sekizinci sınıf öğrencilerin algılarının incelenmesidir. Yöntem olarak, Nitel Araştırma Tasarımı, Olgu Bilimsel Model kullanılmıştır. Olgu bilim modelinde, bireyin olay ve durumlar karşısındaki algısı ölçülmeye ve yorumlanmaya çalışılır. Bu modele uygun olarak araştırmada, Adıyaman İlinde bulunan sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı çocuklar ile Adıyaman Merkez İlçede bulunan Türk sekizinci sınıf çocukların karşılaştırmalı olarak, demokrasiye ilişkin bazı temel kavram algıları incelenmiştir. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile sürekli karşılaştırılarak çözümlenmiştir.

Bu çalışmanın kısıtlılıklarına bakıldığında çalışmanın sekizinci sınıf demokrasiye yönelik bazı temel kavramların bir kısmını kapsamaktadır. Araştırma Adıyaman’daki sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı on öğrenci ve karşılaştırma amacıyla

seçilmiş olan, Adıyaman merkezdeki beş okuldaki sekizinci sınıf on öğrenci ve bu öğrencilerin verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Bunlarla beraber çalışma 2016-2018 yılları arasında sınırlıdır.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Bu form oluşturulurken aşağıdaki süreçler takip edilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6 ve 7. sınıf ders programından, demokrasi ile ilgili kavramları öğrendikleri varsayılarak, 8. Sınıf öğrenciler için “bağımsızlık, barış, cumhuriyet, demokrasi, etkin vatandaş, özgürlük, savaş, seçim, vatan, eşitlik ve hak” olmak üzere, demokrasi ile ilgili 11 kavram seçilmiştir. Liseye kadar olan eğitimini Suriye’de tamamlamış Suriyeli bir üniversite öğrencisinden, kavramlarla ilgili tek tek görüş alınarak, çalışılacak kavramlar seçilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat formu soruları hazırlanırken, bilimsel çalışma uygunluğu açısından, bu alanda daha etkin olan bir hocaya danışılarak, uzman görüşü alınmış, bu çerçevede 8 sorunun soru biçimi değiştirilerek kişisel algı biçimine dönüştürülmüştür. Yarı yapılandırılmış mülakat formu, önce Suriyeli bir üniversite öğrencisi tarafından Arapçaya çevirtildikten sonra, Arapça bilen uzman bir hoca tarafından gözden geçirilerek çevirisi yapılmış ve son hali verilmiştir.

26.01.2018 tarihi itibarıyla Adıyaman’da Suriyeli Misafirlerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezinde (Çadırkent) ve Adıyaman Merkez İlçede bulunan okullarında yarı yapılandırılmış mülakat formu ile çalışma yapılabilmesi için sorumlu mercilerden resmi izin alınmıştır.

23.02.2018 tarihinde Adıyaman’da Suriyeli Misafirlerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezinde (Çadırkent) Suriyeli 8. Sınıf öğrencilere çalışma uygulanmıştır.

20.04.2018 tarihinde ise Adıyaman Merkez İlçede belirlenen okullara çalışma uygulanmıştır.

Çalışmada öncelikle Suriyeli sığınmacı çocukları temel almış olması açısından mültecilik ve sığınmacılık konusu ele alınarak başlatılmıştır. Ardından çalışmanın konusuyla ilişkili olarak demokrasi konusu irdelendikten sonra, Türkiye’de ilköğretim programlarında demokrasi eğitimi incelenmiştir. Çalışmada kullanılan demokrasi kavramlarına değinildikten sonra öğrencilerin yarı yapılandırılmış mülakat formuna vermiş oldukları cevaplar değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır. Çalışma sonucunda

Suriyeli öğrencilerin, Türk öğrenciler kadar kavramlara hakim olmadıkları, sorulara isteksiz ve duygusal cevaplar verdikleri görülmüştür.

Bu araştırma için seçilen örneklem evreni temsil ettiği, kullanılan ölçme aracının amaca hizmet ettiği ve örnekleme alınan sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı ve Türk sekizinci sınıf öğrencilerinin veri toplama aracındaki testi samimi cevapladıkları düşünülmektedir.

Bu çalışmamda almış olduğu tüm akademik ve idari sorumluluklara rağmen, tezimin her aşamasında bana yardımcı olan, bana zaman ayıran, yol gösteren ve destek olan saygı değer hocam, danışmanım sayın Dr. Öğr. Görevlisi İsmail Hakan AKGÜN'e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca evlendiğimiz günden beri tüm eğitim hayatım boyunca beni destekleyen can yoldaşım, arkadaşım, sevgili eşim Necati GEZER'e, onlarla geçirmem gereken zamandan çaldığım çocuklarım, Ali ve Doğa'ya, çocuklarımın sorumluluklarını daima bizimle paylaşan, destek olan kayın babam Ali GEZER, kayın validem Zeynep TENRIVERDİ GEZER'e ve onlarla beraber desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, arkadaşım, kardeşim, biricik görümcem Nadide GEZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalıştığım iş yerinde zaman zaman sorumluluklarımı yüklenen iş arkadaşım, ablam Naile TAŞTAN'a da buradan teşekkür etmeyi borç bilirim.

Adıyaman, Şubat 2019

Zeliha OLAM GEZER

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Dünyamızda yaşanan savaşlardan dolayı, her yıl milyonlarla ifade edilen insan grupları, yerlerinden yurtlarından ayrılarak mülteci durumuna düşmektedir. Bu durumdan kaynaklı olarak, dünyayı algılama ve yorumlama durumlarında farklılıklar oluşabilmektedir.

Ülkesinde savaşa tanıklık etmemiş öğrencilerle, savaşa tanıklık etmiş öğrencilerin, demokrasiye ilişkin bazı temel kavram algılarının incelenmesi, aslında öğrencilerin kafalarındaki demokrasi inancını da ortaya koyacaktır. Bu bağlamda, Suriyeli sekizinci sınıf öğrencilerinin, demokrasiyle ilgili düşüncelerinin tespit edilmesi ve bu minvalde elde edilen sonuçlara önerilerde bulunarak, yanlış algıların giderilmesi önem arz etmektedir. Şöyle ki sekizinci sınıf düzeyi öğrencilerin, çeşitli konulara yönelik yanlış algılarının giderilmesi, daha ileriki yaşlarda karşılaşacakları durumlara doğru tepkiler vererek, yanlış yollara sapmalarının, ülkelerine faydalı vatandaş olmalarını, dünyaya ise kendi haklarını bilmelerinin yanında, başkalarının da haklarını gözetken adil ve eşitlikçi insanlar olmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Suriyeli sekizinci sınıf öğrencilerin demokrasiye ilişkin algılarının ortaya konulması varsa yanlışlarının giderilmesi noktasında çalışmalar yapılması ve bu konuya ilişkin bir çalışmanın yapılmamış olmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	xii
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR.....	xix

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLİĞİN TARİHÇESİ DÜNYADA VE TÜRKİYEDE MÜLTECİ/SIĞINMACILARIN DURUMU VE SURİYELİ SIĞINMACILAR

1.1 Mültecilik Kavramı ve Tarihçesi.....	3
1.2 Uluslararası Mevzuatta Mülteciler	6
1.3 Türkiye Mevzuatında Mülteciler/Sığınmacılar	7
1.4 Uluslararası Belgelerde Mültecilerin Hakları	9
1.4.1 Sosyal Haklar	10
1.4.2 Kültürel Haklar.....	10
1.4.3 Sivil ve Politik Haklar	10
1.5 Yirmi Birinci Yüzyılda Mültecilik/Sığınmacılık	11
1.6 Türkiye’de Mültecilik/Sığınmacılık ve Suriyeli Sığınmacıların Durumu. 13	
1.6.1 Sığınmacıların Kayıt Süreci	17
1.6.2 Çocukların Korunması	18
1.6.3 Sağlık.....	18
1.6.4 Kadınların Korunması	19
1.6.5 İş Piyasasına Erişim	19
1.6.6 Sosyal Yardımlara Erişim	20
1.6.7 Eğitim	20

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ KAVRAMI, TARİHÇESİ TÜRKİYE VE SURİYE'DE DEMOKRASİ, EĞİTİM PROGRAMLARINDA DEMOKRASİ KAVRAMLARI

2.1 Demokrasi	22
2.1.1 Demokrasinin Değerleri	23
2.1.2 Demokrasi Çeşitleri.....	25
2.1.2.1 Doğrudan Demokrasi	25
2.1.2.2 Yarı Doğrudan Demokrasi	25
2.1.2.3 Temsili Demokrasi	26
2.1.3 Demokrasinin Dünyadaki Gelişimi	26
2.1.4 Demokrasinin Türkiye'de ve Suriye'deki Gelişimi	28
2.2 Demokrasi Eğitim İlişkisi.....	30
2.3 Türkiye'de ve Suriye'de İlköğretim Demokrasi Eğitimi	31
2.3.1 İlköğretimde Demokrasi ile İlgili Eğitim Programları	33
2.3.1.1 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflarda Verilen Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Demokrasi Kavramları	35
2.3.1.2 İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretim Programında Demokrasi Kavramları	39
2.3.1.3 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Demokrasi Kavramları	42
2.3.1.4 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Demokrasi Kavramları.....	45
2.3.1.5 Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretimi Programında Demokrasi Kavramları	47
2.3.2 Türkiye'de Demokrasi Eğitimi Öğretmen Profili	53
2.3.3 Suriye'de Demokrasi Eğitimi Öğretmen Profili.....	54
2.3.3.1 Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Öğretmen Profili	54
2.4 Araştırılan Kavramlar	55
2.4.1 Cumhuriyet Kavramı.....	56
2.4.2 Vatan Kavramı	57
2.4.3 Demokrasi Kavramı	57
2.4.4 Bağımsızlık Kavramı.....	57

2.4.5 Barış Kavramı	58
2.4.6 Özgürlük Kavramı.....	58
2.4.7 Eşitlik Kavramı	58
2.4.8 Hak Kavramı	59
2.4.9 Seçim Kavramı	59
2.4.10 Etkin Vatandaş Kavramı	60
2.4.11 Savaş Kavramı.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 Araştırmanın Yöntemi.....	62
3.2 Araştırmanın Amacı	62
3.3 Araştırmanın Sayıtları	62
3.4 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	63
3.5 Konuya İlişkin Yapılan Yurtiçi Çalışmalar.....	63
3.6 Konuya İlişkin Yapılan Yurtdışı Çalışmalar	65
3.7 Verilerin Toplanma Süreci	66
3.8 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1 Çalışılan Kavramlarla İlgili Bulgular	69
4.1.1 Cumhuriyetle Kavramı	69
4.1.2 Vatan Kavramı	70
4.1.3 Demokrasi Kavramı	71
4.1.4 Bağımsızlık Kavramı.....	72
4.1.5 Barış Kavramı	73
4.1.6 Özgürlük Kavramı.....	74
4.1.7 Eşitlik Kavramı	75
4.1.8 Hak Kavramı	77
4.1.9 Seçim Kavramını	79
4.1.10 Etkin Vatandaş Kavramı	80
4.1.11 Savaş Kavramı.....	82
4.1.12 Türkiye’de Aldığımız Eğitim Sürecinde Hiç Sorunla Karşılaştınız mı? Karşılaştıysanız Bunlar Nelerdir?	84

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ	86
ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA	90
ÖZGEÇMİŞ	101
EKLER LİSTESİ	102
EK 1: İl Göç İdaresi Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru.....	103
EK2: Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru	104
EK3: Araştırmada Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu.....	105

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Eğitim Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği.....	16
Tablo 2: Türkiye’deki Eğitim Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2018.....	16
Tablo 3: Türkiye’deki Sağlık Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2016.....	16
Tablo 4: Türkiye’deki Sağlık Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2018.....	17
Tablo 5: Hayat Bilgisi Dersi Birinci Sınıfta Temalara Göre İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi Kazanımlarıyla İlişkilendiren Tablo.....	36
Tablo 6: İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Öğretim Programı, Ünitelere Göre Kazanım Sayıları.....	41
Tablo 7: 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Demokrasi ve Vatandaşlık İle İlgili Kavram Öğretim Düzeyleri.....	43
Tablo 8: 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Demokrasi ve Vatandaşlık İle İlgili Kavram Öğretim Düzeyleri.....	46
Tablo 9: Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programında Verilmek İstenen Kavram, Beceri ve Değerler Tablosu.....	49
Tablo 10: Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programında Temalara Göre Kazanım Sayıları ve Yüzdeleri.....	52

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ünitelerde Kazanımların Simgelerle österimi.....	41
Şekil 2: Örnek kazanım.....	42

KISALTMALAR

BMİHYK	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
TTK	: Talim ve Terbiye Kurulu
BMMYK/ UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyanname
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
MHSDCS	: Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi
MHSP	: Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol
MSHIUS	: Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme
UESKHS	: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ABÖS	: Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi
VHAS	: Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşme
CD	: Cartagena Deklarasyonu
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TEOG	: Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sınavı
TE1	: Türk erkek öğrenci 1
TE2	: Türk erkek öğrenci 2
TE3	: Türk erkek öğrenci 3
TE4	: Türk erkek öğrenci 4
TE5	: Türk erkek öğrenci 5
TK1	: Türk kız öğrenci 1
TK2	: Türk kız öğrenci 2
TK3	: Türk kız öğrenci 3
TK4	: Türk kız öğrenci 4
TK5	: Türk kız öğrenci 5
SE1	: Suriyeli erkek öğrenci 1
SE2	: Suriyeli erkek öğrenci 2
SE3	: Suriyeli erkek öğrenci 3

SE4	: Suriyeli erkek öğrenci 4
SE5	: Suriyeli erkek öğrenci 5
SK1	: Suriyeli kız öğrenci 1
SK2	: Suriyeli kız öğrenci 2
SK3	: Suriyeli kız öğrenci 3
SK4	: Suriyeli kız öğrenci 4
SK5	: Suriyeli kız öğrenci 5
Akt.	: Aktaran
Vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Bireyin demokrasi eğitimi, birçok eğitimde olduğu gibi enformel olarak ailede başlar ve formal olarak okulda devam eder.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun, "İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programında" (MEB, 2010) iletişim ve ulaşım olanaklarının son derece geliştiği, dünyanın farklı bölgelerinde gelişen olayların, bir ülkede yaşayan insanları yakından etkilediği günümüzde eğitimin amacı, sadece ülkesindeki değil dünyadaki toplumsal gelişmelere ve değişime uyum sağlayan bireyler yetiştirmek haline gelmiştir" denmektedir.

Eğitimdeki son gelişmeler gözden geçirilerek vatandaşlık eğitiminin amacına bakıldığında, demokratik bir toplumun oluşabilmesi için öğrencileri gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatmayı hedeflediği görülmektedir. Öğrencilerden konulara eleştirel bakabilen, kendi düşüncelerini ifade edebilen, başkalarının düşüncelerine saygılı, barış içinde bir arada yaşama kültürüne sahip, topluma duyarlı, toplumun iyiliği için harekete geçebilen bireyler olarak yetişmeleri hedeflenmektedir. Böylece öğrenciler, haklarını, sorumluluklarını ve özgürlüklerini öğrenirken kanunları, eşitliği, adaleti, ayrımcılık yapmamayı, demokrasiyi de öğrenmektedirler. Demokratik vatandaşlık eğitimi, farklı din, kültür, inanç ve düşünüş şekillerine saygıyı desteklemekte, böylece içinde yaşadığı toplumun çeşitli değerlerini anlamayı ve paylaşmayı sağlamaktadır (Talim ve Terbiye Kurulu (TTK), 2010). Vatandaşlık eğitiminin tarihsel sürecine bakıldığında, Tanzimat Döneminden günümüze, Türk Eğitim Sisteminde planlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Cumhuriyet dönemiyle beraber ilk olarak 1926 yılında ilköğretim okullarında "Malumat-ı Vataniye" adı altında daha sonraki dönemlerde "Vatani Malumat", "Yurt Bilgisi", "Yurttaşlık Bilgisi" adı altında vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin verildiği görülmektedir. 1995 yılına gelindiğinde ise "İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi" 4 ve 8. Sınıflarda okutulmaya başlanmıştır. 1998'den 2005 yılına kadar ilköğretim 7 ve 8. sınıflarda "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersi" zorunlu hale getirilmiştir. Demokrasi eğitimi, 2005-2010 yılları arasında ise ilköğretim 1-8. sınıflara ara disiplin olarak "Sosyal Bilgiler Dersi" adı altında verilmiştir. 2010-2011 yılları arasında ilköğretim 8. sınıflara seçmeli ders olarak "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 2011-2012 yıllarında zorunlu hale getirildiği; 2012-2013 yıllarından itibaren

de ilköğretim 4. sınıflarda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi'nin zorunlu hale getirildiği görülmektedir (Er vd. 2013).

Öğrencilerin, demokrasi eğitiminde istenen beceri, davranış ve tutumları kazanabilmeleri için, kavramları doğru algılayıp anlamlandırmaları gerekmektedir; çünkü kavramlar, öğrenmenin niteliğinde büyük rol oynarken, bilginin temel taşları olarak, bireyin düşünme becerilerinin ve zihinsel yapısının alt yapısını oluştururlar (Ülgen, 2001). Bu minvalde, savaşa ve savaşın getirmiş olduğu olumsuzluklara tanıklık etmiş Suriyeli sığınmacı çocukların, demokrasi kavramlarına ilişkin algılarının, böyle bir tecrübe yaşamamış olan çocukların demokrasi kavramları ile ilgili algılarıyla karşılaştırılarak incelenmesi, bu çocukların ileriki yaşantılarına ve demokrasi eğitiminde izlenecek yol ve yöntemlerin belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Doğup büyüdüğü, geçmişten geleceğe kültürünü aldığı vatanından, savaş gibi yıkıcı bir nedenle ayrılarak dilini, kültürünü, yaşam tarzını bilmediği, kendisine yabancı bir ülkede yaşamak zorunda kalmak, insanın dünyayı algılama ve anlamlandırma süreçlerini muhakkak ki etkiler. Bu çalışmada öncelikle ön açıcı olması açısından, mültecilik ve sığınmacılık; dünyada ve Türkiye'de tarihsel bir çerçevede ele alınmış, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların durumu incelendikten sonra, ders programlarında demokrasi ile ilgili kavramlar incelenmiştir. Son olarak, yarı yapılandırılmış mülakat formu ile Suriyeli sığınmacı sekizinci sınıf ve Türkiyeli sekizinci sınıflarla yapılan çalışma, yorumlanarak sonuç ve öneriler kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLİĞİN TARİHÇESİ DÜNYADA VE TÜRKİYEDE MÜLTECİ/SIĞINMACILARIN DURUMU VE SURİYELİ SIĞINMACILAR

Bu bölümde, genelde mülteciliğin tarihçesi, mültecilik ve sığınmacılığın anlamı, dünyada ve Türkiye’de mültecilik ve sığınmacılık, özelde ise Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki durumu üzerinde durulacaktır.

Mülteciliğin tam olarak ne zaman başladığı bilinmese bile, var olduğu günden beri, değişik sebeplerle yer değiştirmek durumunda kalan insanoğlunun tarihiyle eş tutmak mümkündür. Bu bölümde mültecilik kavramı ve tarihçesi incelenmiştir.

1.1 Mültecilik Kavramı ve Tarihçesi

Mülteci kavramı, genellikle sığınmacı olarak da kullanılan bir kavramdır. Tarihçesi günümüzden 3500 yıl önceye kadar götürülmektedir (BMMYK). Aztek, Hitit gibi birçok eski uygarlıkların yazıtlarında, mültecilerin korunmasına dair düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bunların dışında Roma, Eski Yunan site şehirlerinde ve orta çağ Avrupası’nda da bu olguya rastlanmaktadır (BMMYK). İslam tarihinde de ilk inananların maruz kaldıkları baskılardan dolayı, ilk önce Habeşistan’a ardından da Medine’ye hicret ettikleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İspanya’dan kaçıp, Osmanlı İmparatorluğuna sığınan Musevilere sığınma hakkı tanındığı görülür (Barkın,2014; Kılıç, 2010). Avrupa’da ilk kitlesel hareketlilik, 30 Yıl Savaşlarıyla başlarken, günümüz mültecilik hareketlerinin kökeni, Balkan Savaşlarına dayanıp, II. Dünya Savaşında 20 milyon insanın yer değiştirmesiyle, o güne kadarki en üst seviyeye ulaşmıştır (Özgüven ve Turanlı, 2013; Kılıç, 2010).

Mülteciliğin dünyayı etkileyen bir hal almasıyla, hukuki bir tanımın yapılması gereği ortaya çıkmıştır. I. Dünya savaşında, mülteci duruma düşen Alman, Rus ve Ermeni mülteciler için Milletler Cemiyeti önlemler almaya çalışmıştır (Kılıç, 2010). II. Dünya savaşından sonra, 1943 yılında Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi kurulmuş, 1947 de Uluslararası Mülteci Örgütü olarak isim değiştirmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, 10 Aralık 1948 de kabul edilen, İnsan Hakları

Evrensel Beyannamesinin 14. maddesinin 1.fırcasında “herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından faydalanma hakkı vardır;” 2. fırcasında ise “gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz” denilerek, mültecilik hukukunun temeli oluşturulmuştur (Özgüven ve Turanlı, 2013). 1950 yılında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurularak, mültecilere yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Nihayetinde, mültecilerin hukuki statüsünü tanımlayan ve günümüzde de geçerliliğini koruyan, 1951 Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmede, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da olan olaylardan dolayı mülteci statüsü kazananlar” (Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme, madde 1) ibaresine tarihsel ve coğrafi kısıtlamalar getirmiştir (Özgüven ve Turanlı, 2013). Ancak ilerleyen yıllarda mültecilik olgusunun sadece II. Dünya savaşını kapsamadığı ve aslında kalıcı etkileri olduğu görülecektir (BMİHYK). Özellikle 1950’lerin sonu ve takip eden yıllar boyunca, Afrika’da yoğun mülteci akınları başlamış; ancak 1951 Cenevre Sözleşmesindeki kısıtlamalardan dolayı, bu uluslararası sözleşmeden faydalanamamışlardır. Bu durumdan kaynaklı, 1967’de yukarıda değinilen kısıtlayıcı ibareler çıkarılarak, günümüzde de geçerliliğini koruyan şu tanım yapılmıştır:

“Mülteci ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır” (İçişleri Bakanlığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü).

Türkiye Cenevre Sözleşmesini 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. Ancak sözleşmenin 1. maddesi olan;

“12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokol, ya da Uluslararası Mülteci örgütü Tüzüğüne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları bu bölümün 2. fırcasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel

değildir.” kısmına çekince koyarak imzalamıştır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme).

Türkiye Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesine çekince koyarak iskân kanunu çerçevesinde hareket etmiştir (Ataman, ty.). Bu Kanununun 3. Maddesinin d bendine göre *“Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.”* Yine bu kanunun 4. Maddesinde de

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.” (İskân Kanunu) denilmektedir.

Türkiye mevzuatında, mülteci ve sığınmacı kavramları, ayrı ayrı ele alınmaktadır. Mevzuata göre mülteci:

“Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.”

(94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik)

Sığınmacı ise;

“ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.”

(94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik)

Türkiye mevzuatında, tanımlardan da anlaşılacağı gibi sadece Avrupa kökenliler mülteci olarak görülmektedir; oysaki bugün savaşlar ve hak ihlalleri en çok Ortadoğu, Asya, Afrika gibi az gelişmiş bölgelerde görülmekte, en çok mülteci durumuna bu bölgelerde yaşayan halklar düşmektedir (Türkoğlu, 2011).

Çiçekli'ye (2003) göre, Türkiye'nin 1967 protokolüne çekince koyarak sadece Avrupa'dan gelenleri mülteci görmesinin sebebi, Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgelerindeki siyasi karışıklık ve düzensizliklerin mülteci akınlarına sebep olacağı ve Türkiye'nin geçiş yolunda bulunması sebebiyle, Batılı ülkeler tarafından tampon bölge olarak kullanılma ihtimalidir (Akt. Türkoğlu, 2011). Bugüne bakıldığında Suriye savaşında bu öngörünün hayata geçtiği görülmektedir.

1. 2 Uluslararası Mevzuatta Mülteciler

Mültecilik durumu, sadece yerinden edilen mültecileri ilgilendiren bir durum değildir. Mülteciler ya da sığınmacılar, ister istemez önceden tabi oldukları ülkenin, sosyokültürel alışkanlıkları ile gelmekte ve geldikleri ülkeyi hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik manada etkilemektedir. Bu durum geldikleri ülke yöneticileri ve halklarında da mültecilere karşı önyargı ve antipatiye sebep olurken; mültecilerin bu karşılaştıkları negatif algı ve dezavantajlı durumda olmaları, onların uluslararası bir problem haline gelmesine sebep olmaktadır (Tunç, 2015; Türkoğlu, 2011). Bu durumun en iyi şekilde atlatılıp, en nihayetinde mültecilerin de insani olarak bazı haklardan yararlanması gereği, mülteciler bazı uluslararası sözleşme ve protokollere konu olmalarına sebep olmuştur. Bunları sıralayacak olursak:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ([İHEB]10 Aralık 1948)
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ([AİHS]4 Kasım 1950)
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi ([MHSDCS] 28 Temmuz 1951)

- Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol [MHSP](1967)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ([MSHİUS]16 Aralık 1966)
- Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ([UESKHS]1966)
- Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ([ABÖS]10 Eylül 1969)
- Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşme ([VHAS]Eylül 1973)
- Cartagena Deklarasyonu ([CD]19-22 Kasım 1984)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi ([ÇHS]1989)

1.3 Türkiye Mevzuatında Mülteciler/Sığınmacılar

Türkiye’de iltica-sığınma talebinde bulunan yabancıların talepleri; 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli ek protokole bağlı olarak çıkarmış olduğumuz 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren

“Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre değerlendirilmektedir. Bu Yönetmelik 1988-1991 İran, Irak Savaşı, 1990, 1991 Körfez Savaşındaki mülteci akınlarından dolayı yayımlanmıştır. Ancak yeterli bilgilendirmelerin yapılmaması ve yönetmelikteki iltica başvurusuna zaman kısıtlamasının getirilmesinden dolayı bu Yönetmelik yetersiz kalmıştır. Bu durumdan dolayı 16.01.2006 tarihinde, 9938 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile

“Türkiye’ye iltica Eden veya Başka Bir Ülkeye iltica Etmek üzere Türkiye’den ikamet izni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” kabul edilmiştir. On gün olan başvuru süresi yerine bu yönetmelikle “gecikmeden ve makul olan en kısa sürede başvurma” kavramları getirilerek zaman kısıtlaması ortadan kaldırılmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013). Bu Yönetmelikle beraber Türkiye mevzuatında bazı maddeleriyle ülkemize gelen mültecileri/sığınmacıları da bağlayan

yasa ve yönetmelikleri ise şöyledir: (<http://www.refugeeinturkey.org/Kitapcik-k5> kanun ve yönetmelikler): yasaları sıralayacak olursak;

- Türkiye Anayasası
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458)
- Türk Medeni Kanunu (4721)
- Türk Ceza Kanunu (5237)
- Türk Borçlar Kanunu (6098)
- Türk Ticaret Kanunu (6102)
- Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu (5718)
- Türk Vatandaşlığı Kanunu (5901)
- Pasaport Kanunu (5682)
- Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (5683)
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1739)
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222)
- Özel Eğitim Kurumları Kanunu (5580)
- Meslek Eğitimi Kanunu (3308)
- Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun (5102)
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593)
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (3359)
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (5510)
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (4817)
- Engelliler Hakkında Kanun (5378)
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284)
- Çocuk Koruma Kanunu (5395)
- Sosyal Hizmetler Kanunu (2828)
- İdari Yargılama Usul Kanunu (2577)
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu (6100)
- Ceza Muhakemesi Kanunu (5271)
- Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (6216)
- Avukatlık Kanunu (1136)
- Harçlar Kanunu (492)

- Noterlik Kanunu (1512)'dur.

Bu saydığımız kanunlarla beraber mültecilik/sığınmacılık durumuna ilişkin yönetmelikler ise şunlardır:

- Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik (k.t. 23.11.2006, 26355)
- Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik (k.t. 20.10.2006, 26325)
- Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulamasına İlişkin Yönetmelik (k.t. 6.4.2010, 27544)
- Evlendirme Yönetmeliği (k.t. 7.11.1985, 18921)
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği (k.t. 29.08.2003, 25214)
- Yabancı Sağlık Meslek Mensuplarının Türkiye'de Özel Sağlık Kuruluşlarında Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik (k.t. 22.02.2012, 28212)
- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği (k.t.18.01.2013, 28532)
- Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (k.t. 24.12.2006, 26386)
- Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (k.t.22.04.2014, 28980)
- Noterlik Kanunu Yönetmeliği (k.t. 13.07.1976, 15645)

1.4 Uluslararası Belgelerde Mültecilerin Hakları

Mültecilerin gelmiş oldukları ülkelerde, karşılaştıkları birçok sosyal, siyasal ve ekonomik problemden dolayı uluslararası bir hukuk oluşmuştur. Fonteneau (1992), uluslararası kanun ve yasalara dayanarak göçmen ve mültecilerin haklarını sosyal haklar, kültürel haklar ve sivil/politik haklar olmak üzere katagorize etmiştir (Akt. Buz,2009).

1.4.1 Sosyal Haklar

- Çalışma hakkı, (UESKHS madde 6, madde 7; VKSİS madde 24)
- Sosyal güvenlikten faydalanma ve insani olarak standardize edilmiş yaşam olanaklarından faydalanma hakkı (UESKHS madde 8, madde 9, madde 11; VKSİS madde 23,)
- Geldiği ülkede sağlık hizmetlerine ulaşma hakkı (UESKHS madde 12, ÇHS madde 38),
- Dinlenme ve boş zaman hakkı (İHEB madde 24; VKSİS madde 24),
- Kanuni olarak yerleşen göçmenler için barınacak ev ve ailenin birleşimi hakkı (UESKHS madde1; ÇHS madde 10; VKSİS madde13,)
- Göçmen işçilerin maddi olarak kazandıklarının ve biriktirdiklerini gelmiş oldukları kendi ülkesine transfer etme hakkı (AİHS madde 14; VKSİS madde 24),
- Serbest çalışan göçmen işçilerin koruma ve bakım hakkı (UESKHS madde7; VKSİS madde 24)'dır.

1.4.2 Kültürel Haklar

- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı (İHEB madde 18, madde19; ÇHS madde 2; VKSİS madde 3),
- Eğitim hakkı (İHEB madde 26; UESKHS madde 13; ÇHS madde28, VKSİS madde 22),
- Özgür bir şekilde gelmiş oldukları toplumun kültürel yaşamının içinde yer alabilme, sanatsal üretim ve bilimsel gelişmelere katkı sağlama ve bunlardan yararlar faydalanabilme hakkını (İHEB madde 27; UESKHS madde 11; ÇHS madde 29, madde 30) içerir.

1.4.3 Sivil ve Politik Haklar

- Yaşam hakkı (AİHS madde 2; İHEB madde 3; ÇHS madde 6),
- Özgürce seyahat etme ve yaşayıp, yerleşeceği yeri hiçbir zorunluluk ve baskı olmadan seçme hakkı (İHEB madde 13; VKSİS madde26;),

- Her şeyden önce yasal olarak herkesin bir birey olarak tanınması hakkı (İHEB madde 6),
- Barışçı bir şekilde, şiddete başvurmadan dernekleşebilme, temsil edilme ve etme hakkı (İHEB madde 20; ÇHS madde 15; VKSİS madde 15;
- Irk, milliyet ya da din konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın evlenme hakkını (İHEB madde 16) içermektedir.

Bu grupta dışında,

- Sığınma Hakkı (MHSDCS madde 9; İHEB madde14, ABÖS madde 2)
- Alıkonulmama Hakkı (İHEB madde 3; AİHS madde 5)
- Adil Yargılanma Hakkı (İHEB madde 10; VKSİS madde 16; MHSDCS madde 16),
- Zorla Geri Gönderilmeme (ABÖS madde 4; İHEB madde 15; MHSDCS madde 32) gibi hayati önem taşıyan haklar da bulunmaktadır (Buz, 2009).

BMMYK Tüzüğü'nün 8. maddesine göre uluslararası korumanın temel olarak görevi, sığınmacı durumuna düşmüş kişilere sığınma hakkı tanınana kadar yardımda bulunmayı, yasal olarak danışmanlık yapma bununla beraber yardım sağlamayı, mültecilerin fiziksel güvenliğinin sağlanması için düzenlemeler yapmayı, gönüllü olarak kendi ülkelerine geri dönmek isteyen mülteci ve sığınmacıları teşvik etme ve desteklemeyi ve başka bir yere yerleşmek isteyenlere ise yerleştirme konusunda yardımcı olmaktır. Bununla beraber insani olan, dünyanın birçok yerinde kabul gören insan haklarından, en azami şekilde mültecilerin de faydalanmasıdır.

1.5 Yirmi Birinci Yüzyılda Mültecilik/Sığınmacılık

İnsanlığın var olduğu yerde, insanlık tarihinden bu yana kavga ve çatışmalar her zaman olagelmıştır. Bu kavga ve çatışmalı dönemlerde insanlar birçok zaman yerlerini yurtlarını terk ederek mülteci durumuna düşmüşlerdir. Elbette ki bu durum insanlığı her zaman etkilemiştir. Ancak gerçek manada dünyanın dikkatini Türkoğlu'nun (2011) aktarımına göre II. Dünya savaşında çekmiş ve 1970'li yıllarda hat safhaya ulaşmıştır. Özellikle bu yıllarda ülkelerdeki rejim değişiklikleri ve başa gelen iktidarların baskıcı rejimler kurması mülteci akınlarını arttırmıştır. Bunlara mülteci sayılarıyla örnekler vererek bakıldığında ise: Çin ve Küba'da komünist rejimin iktidarı ele geçirmesi ile Çin'de 1966-1969 yılları arasında 2.245.000 kişi; Küba'da ise Fidel Castro'nun iktidara

gelmesiyle 580.000 kişi; İspanya'da Franco Rejimi, İran'da İslami Devrimin olmasıyla çok yüksek oranlarda insanlar ülkelerini bırakarak yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Balkanlardaki Doğu Bloğu ülkelerinde Sovyet işgali ve komünist rejimin başa geçmesi ile birlikte 270.000 kişi ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. 1980'li yıllarda ise özellikle sömürge olan Afrika ülkelerinde, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde baş kaldırılar ve bağımsızlık mücadeleleri ile baskıcı rejimlerde, insanlığa karşı suç ve savaş suçlarının artmasıyla, mülteci akınları hat safhaya ulaşmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

Birleşmiş Milletler verilerine göre 1995'te dünyadaki mülteci sayısı 18,5 milyon; 2000 yılında 15,6 milyon; 2005 yılında 13,4 milyondur (Küçükçavuş, 2009). 2006 yılında 24,5 milyon, 2007 tarihi itibarıyla 32,8 milyon dolayındadır (Eker, 2008). 2013 yılında mülteci sayısı 51,2 milyon iken 2014 yılı sonunda 59,5 milyona çıkmış (UNHCR, Küresel Eğilimler Raporu, 2015). 2016 yılı itibari ile bu sayı 60 milyonu bulmuştur. UNHCR'nin Küresel Eğilimler Raporuna (2015) göre, bu hızlı artışın sebebi 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan savaştır. Yine aynı rapora göre 2014 yılında her gün ortalama 42.500 kişi mülteci veya sığınmacı olmuş bazen de ülkesi içinde yer değiştirmek durumunda kalmışlardır. Dünya geneline bakıldığında, 122 kişiden biri, şu anda ya mülteci/sığınmacıdır ya da kendi ülkesinde yer değiştirmek durumunda kalmış ya da iltica talebinde bulunmuştur. Bu verilere göre mülteciler nüfusuyla bir ülke kurulsaydı, nüfusça dünyadaki en büyük 24. ülke olurdu.

2014 UNHCR verilerine göre Avrupa'daki zorla yerinden edilmeye ilişkin sayıları ele alacak olursak, 2013 yılı sonunda zorla yerinden edilen insan sayısı 4,4 milyon iken; 2014 yılı sonunda bu sayı toplamda 6,7 milyonu ulaşmıştır. Bu sayı içindeki en büyük oranı, Türkiye'deki Suriyeliler ve Rusya Federasyonu'ndaki Ukraynalılar oluşturmaktadır.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki yerinden edilmelere bakacak olursak; 2014 UNHCR verilerine göre: Libya'da ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan 309.000 kişi, Sahra Altı Afrika'da mülteci sayısı 3,7 milyon ve kendi ülkeleri içinde yerinden edilerek yer değiştirmek zorunda kalan 11,4 milyon kişi bulunmaktadır; Asyalı mülteci sayısı ise 9 milyona ulaşmış, bunların büyük bir çoğunluğunu ise Afganistanlılar oluşturmaktadır.

Amerika Kitasında ve Orta Amerika’da, 6 milyon kişi çete savaşları ve zulümden dolayı mülteci durumuna düşmüştür. Bunların 137.000’ini Kolombiyalılar oluşturmaktadır (UNHCR, Küresel Eğilimler Raporu, 2015).

Mültecilere ev sahipliği yapan ülkelere baktığımızda ise UNHCR’nin 2014 Yılı Ortası Eğilimleri Raporuna göre Pakistan 1,6 milyon Afgan mülteciye ev sahipliği yaparak, 2014 yılı için en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkeyken Türkiye 2016 yılı itibariyle bu ülkeyi geride bırakmıştır. 2014 itibariyle yüksek sayıda mülteci ya da sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan diğer ülkeler ise; Lübnan (1,1 milyon), İran (982.000), Türkiye (824.000), Ürdün (737.000), Etiyopya (588.000), Kenya (537.000) ve Çad (455.000)’dir. Ancak 2016’ya gelindiğinde UNHCR Mayıs 2016 verilerine göre Türkiye 3.001.108 sığınmacı sayısı ile dünyada en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke durumuna gelmiştir.

1.6 Türkiye’de Mültecilik/Sığınmacılık ve Suriyeli Sığınmacıların Durumu

Türkiye coğrafi konumu itibari ile mülteci/sığınmacı akınlarına hem maruz kalmış hem de bir köprü görevi görmüştür (Ergüven ve Özturanlı, 2013). Osmanlı İmparatorluğu dönemi de dâhil Cumhuriyet Döneminde de özellikle 1980 sonrasında meydana gelen toplu nüfus hareketleri ve yer değiştirme hareketleri, Türkiye’yi büyük ölçüde etkilemiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (2015) verilerine göre Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze ülkemize doğru mülteci/sığınmacı akınlarını sıralayacak olursak:

- 1492 yılında on binlerce Yahudi’nin İspanya’dan Osmanlı İmparatorluğu topraklarına iltica etmesi,
- 1709’da İsveç kralı Şarl’ın beraberinde yaklaşık 2 bin kişilik grupta birlikte Osmanlı İmparatorluğu’na sığınması,
- 1848 Macar Özgürlük Savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macar’ın 1849’da Osmanlı İmparatorluğu’na iltica etmesi
- 1856-1864 senesinde ise Rus Ordusundan kaçan yaklaşık 1.500.000 Kafkas nüfusu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar’a ve Anadolu’nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiştir.

- 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan koruma talep etmesi.
- 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin,
- 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişinin,
- 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişinin,
- 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişinin,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişinin,
- 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişinin,
- 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişinin,
- 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin,
- 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin,
- 2011 yılından beri halen süren Suriye'deki iç savaş sonucu 3 milyonun üzerinde sığınmacının Türkiye'ye sığınmasını sayabiliriz.

Suriye'deki olaylardan dolayı Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye sığınması devam etmektedir.

Suriye'deki savaşın sebeplerine bir göz atacak olursak;

2010 yılının sonunda, Arap Baharı olarak adlandırılan muhalif hareketlerle, tüm Arap Dünyasını etkileyen karışıklıklar yaşanması sonucu, Suriye'de 2011 yılında iç savaş çıkmıştır. 2011 yılı Mart ayında Suriye'nin Dera kentinde "Halk Rejimi Devirmek İstiyor" yazan 15 öğrenci tutuklanması ve evlerine vücutlarına işkence izleri ile dönmeleri üzerine; halk rejime karşı kitlesel olarak ayaklanmış, gösterilerde 100'e yakın kişi ölmüştür. Ayaklanma, Hama, Humus, Lazikiye, Kamışlı, Deyr ez-Zor şehirlerine yayılmış; protestoların önünü kesmek için zorunlu askerliğin süresi azaltılmış, maaşlar yükseltilmiş, siyasi tutsaklar serbest bırakılmış ve başkanın kabinesi istifa etmişti. 1962 nüfus sayımında yabancı olarak kaydedilen Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmiştir (Zorlu, 2015). 2 Haziran tarihinde Antalya'da buluşan Suriyeli 300 muhalif "Suriye'de Değişim Konferansı" gerçekleştirmiştir. Konferans sonucunda 31 kişiden oluşan bir komite kurulmuştur. Konferansa Arap aşiretleri, Müslüman Kardeşler, Kürtler, Arap Aleviler, Türkmenler, Dürziler, Hıristiyanlar, Süryaniler, Yezidiler, Aydınlar (akademisyen, sanatçı, bilim adamı), sivil toplum örgütleri, önde gelen vilayetlerin temsilcileri, Şam Deklarasyonu Liderleri, Avrupa'daki Suriyeliler, ABD'deki Suriyeliler, Ortadoğu'daki Suriyeliler, Türkiye'deki Suriyeliler katılmıştır (Ortadoğu

Stratejik Araştırmalar Merkezi [ORSAM], 2011). 2012 yılında radikal gruplar ÷lkede güç kazanmaya başlamış; Birleşmiş Milletler Suriye’de yaşanan durumun iç savaş olduğunu ifade etmiş ve 2013 yılının sonunda hayatını kaybedenlerin sayısı 100 bini geçmiştir (Begüm,2015). Suriye Politika Araştırma Merkezi (SCPR) yayınladığı raporla 2011 Mart ile 2016 şubat ayları arasında Suriye iç savaşında 470 bin insanın hayatını kaybettiğini, 1.88 milyon insanın ise yaralandığını belirtmiştir. (Milliyet Gazetesi11.02.2016-23:23)

Türkiye, Suriye’deki iç savaştan kaçan insanlara kapılarını açarak, geçici bir koruma sistemi oluşturmuş, böylece açık sınır kapısı politikası, sığınmacıları zorla geri göndermeme, sığınmacıların ÷lkemizde kalma süresinin sınırlandırılmaması ve kamplarda sığınmacılara insani yardımın sağlanması ilkelerini hayata geçirmiştir (Özgüven ve Turanlı, 2013). AFAD’ın 26 Mayıs 2016 verilerine göre Suriyeli sığınmacılar için Hatay’da 6, Gaziantep’te 5, şanlıurfa’da 5, Kilis’te 3, Mardin’de 3, Kahramanmaraş’ta 1, Osmaniye’de 1, Adıyaman’da 1, Adana’da 1 ve Malatya’da 1 olmak üzere toplam 27 tane Geçici Barınma Merkezi kurulmuştur. AFAD’ın 15 Ekim 2018 raporuna göre Adıyaman, Gaziantep, Mardin, Hatay’daki bazı Geçici Barınma Merkezleri kapatılmış olsa da halen 15 Merkez Suriyeli sığınmacılara hizmet vermektedir. AFAD’ın 26 Mayıs 2016 tarihli Raporunda Barınma Merkezlerindeki Suriyeli sayısı 260.978, 15 Ekim 2018 tarihli Raporunda 174.256’dır. Bunlarla beraber UNHCR 2016 verilerine göre 2.744.915, 2018 verilerine göre 3.5 milyon olarak açıklanmıştır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı 20 Aralık 2018 tarihi itibariyle biyometrik verilerle kayıt altına alınan 3.618.624 Suriyeli sığınmacının Türkiye’de ikamet ettiğini açıklamıştır.

Türkiye’de mültecilere/sığınmacılara verilen hizmet ve olanaklar, AFAD, İçişleri, Dışışleri, Sağlık, Milli Eğitim, Tarım ve Orman, Ulaştırma ve Altyapı, Hazine ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay’ın ortak çalışmalarıyla yürüt÷lmektedir. Bugüne kadar Türkiye, ÷lkelerindeki savaştan kaçarak ÷lkemize sığınan Suriyeli sığınmacılar için, uluslararası standartlara göre 10 milyar ABD dolarını aşkın tutarda bir kaynak kullanmıştır (AFAD).

AFAD Geçici Barınma Merkezlerinde, İlgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile Türk Kızılay’ı tarafından Çadırkentler ve konteynır kentlerde barınma,

ibadet, yiyecek, sağlık, eğitim, sosyal aktivite, tercümanlık, haberleşme, bankacılık ve diğer hizmetler verilmektedir.

Tablo 1. Türkiye’deki Eğitim Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2016

Öğrenci sayısı				Yetişkin kursları		
				Devam Eden Kursiyer	Tamamlanan	
GBM	Devlet Okulları	Geçici Eğitim Merkezleri	Toplam		Kurs	Kursiyer
83.443	75.600	175.000	334.043	38.622	4.208	131.000

Kaynak: AFAD 2016 verileri

Tablo 2. Türkiye’deki Eğitim Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2018

Öğrenci sayısı				Yetişkin
GBM	Devlet Okulları	Geçici Eğitim Merkezleri	Toplam	Toplam
83.246	381.593	138.387	612.846	303.228

Kaynak: AFAD 2018 verileri

Tablo 3. Türkiye’deki Sağlık Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2016

Poliklinik	Hastaneye sevk	Hastanede yatan	Doğum	Ameliyat
16.248.300	918.694	786.052	151.746	670.923

Kaynak: AFAD 2016 verileri

Tablo 4. Türkiye’deki Sağlık Olanaklarından Faydalanan Mülteci İstatistiği 2018

Poliklinik	Hastanede Yatan	Doğum	Ameliyat
34.501.808	1.423.844	302.470	1.188.606

Kaynak: AFAD 2018 verileri

Genel tabloya bakıldığında, barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli sığınmacılar için yaşam koşulları pek sıkıntılı görülmemektedir; asıl problem, barınma merkezlerine yerleşemeyip dışarda kalmak zorunda olan ve sosyal yardımlardan daha az faydalanan ya da faydalanamayan Suriyeli sığınmacılardır. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların korunmasındaki en önemli sorunlar sığınmacıların kayıt süreçleri, çocukların korunması, eğitim, kadınların korunması, sağlık ve iş piyasasına katılabilme ve sosyal yardımlara erişebilme konularıdır (Veliçeoğlu, 2014).

1.6.1 Sığınmacıların Kayıt Süreci

Sığınmacıların insani olarak korunması, yasal haklara ve kamu hizmetlerinden faydalanmalarının sağlanması bakımından en önemli koruma yöntemi olarak görülmektedir (Veliçeoğlu, 2014). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürü Atilla Toros, 13 Ocak 2016’da verdiği bir demeçte Türkiye’de 2 milyon 255 bin 299 kayıtlı Suriyeli sığınmacının bulunduğunu ve bunların 279 bin 574’ünün kamplarda ikamet ettirildiğini belirtmiş, BM verilerine göre ise Avrupa ülkelerinde 813 bin 599 Suriyeli olduğunu söylemiştir (Posta Gazetesi, 13 Ocak 2016 – 15:18).

1.6.2 Çocukların Korunması

Suriyeli sığınmacıların %54,2'sinin 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. (UNHCR, 2016). Savaştan dolayı refakatiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların öncelikle korunması, ardından diğer sığınmacı çocukların çocuk işçiliği, çocuk yaşta evliliklere karşı korunması, bu çocukların eğitim olanakları ve psikolojik destek olanaklarından faydalandırılması bu çocukların ileride yitik bir nesil olmalarının önüne geçecektir (Veliçeoğlu, 2014).

1.6.3 Sağlık

Türkiye'de Geçici Koruma Yönetmeliğine göre kayıtlı olmayan sığınmacılar, acil durumlar dışında sağlık hizmetlerinden faydalanamamaktadır. Suriye'deki savaştan dolayı ortaya çıkan mülteci/sığınmacı krizinin başından bu yana Türkiye, Suriyeli sığınmacılara sağlık hizmetlerine erişim konusunda ciddi olanaklar sağlamıştır. Halen 2.000.000 üzerinde sığınmacı geniş bir sağlık sigortasından faydalanmaktadır. Bununla beraber yine de sahada bazı sorunlarla karşılaşmaktadır bu sorunları sıralamak gerekirse (Ay, 2015 BMMYK; Veliçeoğlu, 2014)

- Sığınmacıların sağlık hizmeti alabilmesi için karmaşık olan sevk mekanizmaları ve sağlık çalışanlarının sevk ve bürokratik bilgi eksikliği
- Hastanelerdeki tercüme hizmetlerinin yetersizliği
- Kornea, böbrek, kemik iliği gibi organ nakillerinde yetersiz olan organ bağışları ve sığınmacılarla artan talep karşısında pratikte karşılaşılan zorluklar,
- Yurttaş olan hastaların bile faydalanırken zorlandığı, sığınmacılar açısından daha da zorlanılan, yüksek maliyetli tedaviler ve yurtdışından ithal edilen ilaçlara erişimdeki zorluklar
- Psikolojik ve ruh sağlığı hizmetlerine erişimdeki zorluklar
- Sağlık Uygulama Tebliği kapsamı dışında kalan tedavi ilaç ve medikal malzemelerin temininde yaşanan zorluklar.

1.6.4 Kadınların Korunması

Türkiye’de bulunan sığınmacı nüfusun yarısından fazlasını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet açısından sığınmacı kadınların, erkeklere oranla daha fazla ekonomik ve sosyo psikolojik desteğe ve korunmaya ihtiyacı vardır (Velieceoğlu, 2014). Kadınların karşılaştıkları sorunları şöyle sıralayabiliriz. (Ay, 2015 BMMYK; Velieceoğlu, 2014).

- Sığınmacı kadınların karşılaştığı başlıca sorunların en başında şiddet yer almasına rağmen insani koruma mekanizmalarının pratikte yeterli olmamasından dolayı, resmi bildirim oranları düşük kalmaktadır.
- Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı bir başka problem ise sosyal koruma adına yapılan, zorla evlendirme ve çocuk gelinlerdir.
- Mülteciliğe/sığınmacılığa toplumsal bakış açısı ve İş piyasasına yeterli erişimin olmaması kadınların ekonomik olarak daha da bağımlı olmalarına yol açmaktadır.
- Ayrıca İş yerlerinde uğranılan cinsel taciz olayları kadınların düzenli iş piyasasına erişiminin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.
- Yukarıda bahsi geçen durum ve sebeplerden dolayı kadınlar insan ticareti ve seks işçiliği ağları için potansiyel bir grup olarak görülmektedir.

1.6.5 İş Piyasasına Erişim

Türkiye’ye sığınan kayıtlı olan ve geçici barınma merkezleri dışında Türkiye’de bulunan sığınmacıların, yaşamlarını devam ettirmeleri genel olarak kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle Türkiye’de bulunan sığınmacıların önemli bir bölümü, kayıtsız ve sigortasız olarak çalışmaktadır. Çalışma izni almakta karşılaşılan zorluklar, mültecileri enformel iş piyasasına itmektedir. Çalışma izni alamadıkları için sosyal güvencesiz, sömürüye açık bir şekilde çalışmak zorunda kalmakta düşük ücret ve düzensiz ödemelere maruz kaldıkları için de hayatları olumsuz etkilenmektedir. Durum böyle olunca, diğer aile bireyleri, özellikle çocuklar da çalışmak zorunda kalmakta ve çocuk işçiliği de yaygınlaşmaktadır. İş bulmakta güçlük yaşadıkları için iş kazaları ve iş yerinde karşılaşılan taciz vakaları gizlenmekte ve raporlanmamaktadır (Ay, 2015 BMMYK; Velieceoğlu, 2014).

1.6.6 Sosyal Yardımlara Erişim

Sığınmacıların genel olarak sosyal yardım hizmetlerine erişiminde, yasal bir engel bulunmamaktadır. Ancak sosyal yardımların, kurumların inisiyatifine bırakılmasından dolayı, evde bakım ödemeleri, eşi vefat eden kadına ödenen maaş gibi sosyal yardımlardan faydalanmakta güçlük yaşamaktadırlar. Bununla beraber uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve yerel otoriteler arasında yeterli koordinasyonun sağlanamamasından dolayı, gelen yardımlar ihtiyaç sahiplerine dengeli bir şekilde ulaştırılamamaktadır. (Ay, 2015 BMMYK; Velieçoğlu, 2014).

1.6.7 Eğitim

Türkiye'deki yasal mevzuat gereği, Suriyeli sığınmacılar temel eğitim ve yüksek eğitim kurumlarından, ücretsiz olarak faydalanabilmektedirler. Temel eğitim yaşında olan Suriyeli sığınmacı çocuklar, devlet okulları ile Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim görmektedirler. Yükseköğretimde ise YÖK, Suriyeli sığınmacılara özel bir karar alarak, bu öğrencileri, üniversite harcı ödemekten muaf tutulmaktadır. Bu kadar sübvansiyona rağmen, Suriyeli sığınmacıların okullaşma oranı oldukça düşüktür. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların okul yaşındaki çocuk sayısı resmi rakamlara göre 650.000'tir. Ancak bu çocukların sadece %23'ü eğitime erişebilmektedir. Suriyeli sığınmacı krizinin yedinci yılında halen dil problemi, eğitimin önünde önemli bir engel olmaya devam etmekte; okullardaki sosyal dışlama ve ayrımcılık okula devam etme isteğini olumsuz etkilemekte; Devlet okulları ücretsiz olmasına rağmen kırtasiye ve diğer masraflar, ailelere ciddi bir ekonomik yük olmakta ve maddi imkânsızlıklardan dolayı çocukların eğitimi öncelik olarak algılanmamaktadır. Okullardaki eğitimcilerin, savaş travması yaşamış çocuklara eğitim verme ve pedagojik yaklaşım konusundaki deneyim eksikliği, bazı sığınmacı çocuklara ulaşım noktasında sorun oluşturmakta; özel eğitim gereksinimi olan sığınmacı çocuklar bu hizmete ulaşabilmekteki zorluk ve sıkıntılardan dolayı eğitim sistemine dahil olamayarak dışında kalmaktadır. Yükseköğrenim burslarının kısıtlı olması, yükseköğrenimlerine Türkiye'de devam etmek isteyen sığınmacı gençlerin eğitimlerine devam etmeleri noktasında sorun teşkil etmekte ve bu sayının

düşmesine sebep olmaktadır. Yetişkin eğitimine baktığımızda ise yetişkinler için mesleki eğitim, kurs ve imkanlarının yetersiz kaldığı görülmektedir (Ay, 2015 BMMYK; Velieçoğlu, 2014).

Sonuç olarak çeşitli sebeplerle mülteci/sığınmacı durumuna düşen insanlar, tüm sosyal yaşantı ve alışkanlıklarını geride bırakmamakta, aksine bu durumdan dolayı, ister istemez geldikleri ülkede adaptasyon problemleriyle beraber farklı türde problemler yaşamaktadırlar. Mülteci/sığınmacı olarak geldikleri ülkede, birçok zaman ayrımcılığa uğramakta, dil problemi ve çeşitli sebeplerle sosyal yardımlardan da yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu ve benzeri durumlardan kaynaklı olarak, dünyayı anlamlandırma süreçleri de farklılaşmaktadır. Bu anlamda bu araştırmanın konusunu oluşturan demokrasi kavramlarına yönelik algılarında da değişiklik olduğu düşünülmektedir. Bu algı değişikliğine geçilmeden önce demokrasi kavramı, demokrasinin tarihçesi, demokrasi çeşitleri, Türkiye ve Suriye’de demokrasi serüveni ve eğitim programlarındaki yerine bakmak faydalı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ KAVRAMI, TARİHÇESİ TÜRKİYE VE SURİYE'DE DEMOKRASİ, EĞİTİM PROGRAMLARINDA DEMOKRASİ KAVRAMLARI

Bu bölümde demokrasi kavramının anlamı, tarihçesi Türkiye ve Suriye'deki demokrasi tarihi ve ders programlarında demokrasi kavramları incelenmiştir.

2.1 Demokrasi

Demokrasinin kavramsal çerçevesine bakıldığında birçok farklı tanımla karşılaşılmaktadır. Demokrasi kavramına bir yönetim şekli olarak farklı; toplumsal hayat içerisinde farklı, hatta meslek gruplarına göre dahi farklı anlamlar yüklenmektedir (Akgün, 2013: 10).

Demokrasi kelime anlamı olarak, Yunancadan alınan ve halk anlamına gelen “demos” kelimesi ile yönetim anlamına gelen “krotos” kelimesinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş ve halkın kendi kendisini yönetmesi anlamında kullanılmaktadır. Eski Yunan Site Devletinde ilk defa hayat bulmuştur. Yunan Site Devletinde, oy hakkı olan vatandaşların şehir meydanında toplanarak şehrin yönetilmesiyle ilgili kararları bizzat kendilerinin alması (ileride değinilecek olan doğrudan demokrasi örneği) yoluyla, halkın kendi kendini yönetmesi şeklinde uygulanmaktadır. Ancak Yunan Site Devletinde kölelerin, kadınların, belli bir yaşın altında ve belli bir miktarın altında mülkiyeti bulunanların söz hakkı bulunmamaktadır (Tunç, 2008).

Genel olarak her ne kadar kelime anlamı ve yüklenilen anlam olarak yukarıdaki tanım geçerli kabul edilse de alan yazın araştırıldığında demokrasinin, birbirinden farklı birçok anlamıyla karşılaşılmakta; gerçek hayatta ise yaşanan ve tanımlanan demokrasi kavramı arasında yadsınamaz farklılıklar gözlemlenmektedir. Kimi araştırmacı demokrasiyi bir yönetim şekli olarak görüp tanımlarken, kimisi ise bir yaşam tarzı olduğunu savunmaktadır. Her ne kadar böyle bir ayrışmaya gidilse dahi aslında bir yönetim şeklinin, yaşam tarzına dönüşecek kadar özümsemesi oldukça olağan bir

durumdur. Bu durum, demokrasinin insan yaşamına en uygun yönetim şekillerinden biri olduğunun da kanıtıdır.

Demokrasinin tarihine bakıldığında ise geçmişten günümüze, demokrasi anlayışının çok farklı aşamalardan geçerek şekil değiştirdiği ve çok çeşitli demokrasi türlerine dönüştüğü görülmektedir. Buna kısaca değinecek olursak, demokrasinin ilk çıkış noktası olarak kabul edilen Yunan Site Devleti yıkıldıktan sonra demokrasi, yerini seçkinlerin yönetimde söz sahibi olduğu aristokrasiye bırakmış; arkasından zengin bir zümrenin yönetici olduğu oligarşi ve imparatorluklar ortaya çıkarken, Avrupa'da ortaçağda feodal krallıklar hüküm sürmüştür (Kuzu, 1992). Krallıkların çıkarmış oldukları yasa ve kanunları farklı zümre ve gruplara danışarak politikalarını onaylattıkları görülmektedir. Bu yönetim şekillerinde göze çarpan en önemli özellik yönetimdeki ister tek kişi olsun (kral, padişah gibi) ister bir zümre olsun, yönetimde söz hakkının mutlak ve sınırsız olmasıdır. Feodal sistemin yıkılmasıyla, Avrupa'da güçlü merkezi krallıklar kurulurken, toprağa bağlılık azalmış, ticaretin gelişmesiyle burjuva denilen yeni zengin bir halk kitlesi ortaya çıkmıştır. Burjuva ve bu krallıklar arasında yönetimle ilgili büyük sıkıntılar baş gösterince bu krallıklar yıkılarak halkın temsil edildiği parlamentolar doğmuş ve Avrupa'da klasik demokrasi ortaya çıkmıştır (Tunç, 2008). Böylelikle çağdaş demokrasilerin temeli atılırken Fransız Devrimi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı, aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı, doğal haklar ve siyasal eşitlik kavramları, demokratik meclislerin ortaya çıkışını sağlamıştır. Demokrasinin ortaya çıkmasıyla, halk veyahut da vatandaşlar, daha önce bahsi geçen yönetim şekillerinde olduğu gibi sınırsız ve mutlak bir şekilde söz sahibi değildiler. Aksine, devletin koymuş olduğu ulusal kural ve yasalarla beraber, ulus üstü yasa ve kurallar çerçevesinde yönetime dahil olurlar. Her ne kadar koşulsuz, şartsız bir halk yönetiminden bahsedilemese de demokrasi ile yönetilen ülkelerde, tüm vatandaşların yönetime talip olma hakları olduğu gibi kendi hak ve çıkarlarını temsil edecek yöneticileri seçme hakları da vardır.

2.1.1 Demokrasinin Değerleri

Bir toplumda demokrasinin yerleşebilmesi için bazı değerlerin içselleştirilip, hayata geçirilmesi gerekir. Bunların en önemlileri arasında, kişi hak ve özgürlüklerine

saygı, eşitlik, hoşgörü, uzlaşma, farklılıklara saygı, vatandaşlık bilinci, çoğulculuk, özgüven, sorumluluk, eşit koşullarda eşit seçme hakkı, çok seçenekli seçimler, eşit ve adil yargılanma hakkı ile bağımsız mahkemeler sayılabilir. Bu değerlerin hayata geçirilip içselleştirilebilmesi ve demokrasi kültürünün oluşması için vatandaşların bunları çok iyi bilmesi gerekir. Bu kültürün oluşması aileden başlayıp, okulda devam ederek ve devletin koymuş olduğu hukuk kuralları aracılığıyla gerçekleşebilir (Bulandere, 2014). Bununla beraber demokrasilerde vatandaşlık kültürü de önemli görülmektedir. Örneğin karşılıklı saygı, ılımlılık, farklılıkları tolere edebilme, dürüstlük, uzlaşmacılık ve devlet otoritelerine güvenmek, vatandaşlık kültürünün oluşmasında önemli unsurlardır (Kuzu, 1992).

Demokrasinin bel kemiğini oluşturan temel değerleri sayacak olursak:

- İnsan Hakları Evrensel Beynamesinde geçen temel insan haklarının devlet tarafından güvence altına alınması,
- Azınlıkların haklarının güvence altına alınması,
- Kimsenin fikrinin kimseye dayatılmaması,
- Halkın kendi kendini yönetme hakkı, halk egemenliği,
- Bireyin hak ve sorumluluklarının bilincinde olması,
- Özgür ve adil seçim ortamının olması ve belirli sürelerle tekrar etmesi
- Yönetimdeki etkin ve siyasi makamların yönetimle belirlenmesi
- Çoğunluğun yönetimi,
- Birden fazla siyasi partinin seçimlere girmesi,
- Muhalefet partilerinin daha sonraki seçimlerde iktidar olma şanslarının olması,
- Hükümetlerin halkın rızasına dayanması,
- Hükümetlerin yönetimdeki söz hakkının Anayasayla sınırlandırılmış olması,
- Tüm vatandaşların kanun önünde eşit olması,
- Davaların hukuka uygun ve eşitlik ilkesine uygun görülmesi,
- Yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız olması yani Kuvvetler Ayrılığı,
- Toplumsal, siyasi ve ekonomik çoğunluğun göz önünde bulundurulması
- İşbirliği, uzlaşma, pragmatizm ve hoşgörü değerlerinin benimsenmesi (Bulandere, 2014; Akgün, 2014; Ekici, 2013; Akdu, 2016; Akan, 2011).

2.1.2 Demokrasi Çeşitleri

Demokrasi teorileri, anlayış ve modellerine göre farklı adlandırmalara maruz kalmaktadır. Örneğin demokrasi teorilerine göre olması gerekeni vurgulayan “normatif demokrasiler” ile olması gereken ile olanı uzlaştıran “ampirik demokrasiler” olarak isimlendirilirken; demokrasi anlayışlarına göre, siyasal yönetimin seçmenlerin çoğunluğu tarafından seçildiği “çoğunlukçu demokrasiler” ile azınlığın temel haklarıyla sınırlı olan çoğunluğun yönetim hakkına sahip olduğu “çoğulcu ve ya plüralist demokrasi” anlayışı; demokrasi modellerine göre ise yine “çoğunlukçu demokrasiler” ile iktidardaki yönetimin mümkün olduğu kadar çok kişiyi yönetime dahil ettiği azınlığın da yönetime iştirak ettiği “uzlaşmacı demokrasilerdir”. Ancak literatüre bakıldığında genellikle halkın yönetime katılımı bakımından üç çeşit demokrasi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunlar “doğrudan demokrasi”, “yarı doğrudan demokrasi” ile “temsili demokrasidir” (Akgün, 2013).

2.1.2.1 Doğrudan Demokrasi

İlk olarak Antik Çağda, Yunan Şehir Devletlerinde görülmektedir. Doğrudan demokraside yönetimle ilgili tüm kararlar halk tarafından aracısız bir şekilde alınır. En ideal demokrasi anlayışı olarak görülmekle beraber, nüfus yoğunluğu itibariyle hayata geçirilmesi olanaksızdır. Kısmen de olsa ilerleyen dönemlerde, bilişim ve bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle, halkın yönetime iştiraki söz konusu olabilir. Günümüzde ise nüfus yoğunluğu 20-30 bin olan İsviçre'nin birkaç kantonunda uygulandığı görülmektedir (Akan, 2011).

2.1.2.2 Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı Doğrudan Demokraside, halk adına halkın seçtiği temsilciler yönetime dahil olurlar. Bu temsilciler halk adına, halkın yararına yönetsel kararları alırlar. Bazı durumlarda “halk oylaması”, “halk vetosu”, “halk teşebbüsü” gibi mekanizmalarla halkın, doğrudan yönetsel kararlara iştirak ettiği görülür ki bu da yarı doğrudan demokrasi denilmesinin asıl sebebidir. Kimi kaynaklarda “yarı temsili demokrasi”

olarak da isimlendirilmektedir (Aktaş, 2015). İsviçre ve İtalya yarı doğrudan demokrasiyi uygulayan ülkelerdir.

2.1.2.3 Temsili Demokrasi

Halkın kendi kendini yönetme hakkını, belli sürelerle, belli sayıdaki temsilcilere, seçim usulüyle kullandırttığı demokrasi çeşididir. Bu temsilciler yani milletvekilleri halk adına parlamentoda yasal düzenlemeleri yaparlar. Halk, bu yetkiyi yine seçim usulüyle geri aldığı gibi devam ettirme hakkına da sahiptir. Diğer taraftan milletvekili sadece kendisini seçen bölgenin değil tüm milletin temsilcisidir. Millî egemenlik temsili demokrasinin teorik alt yapısını oluşturmaktadır (Tunç, 2008). İngiltere, ABD, Almanya, Hollanda, Japonya ve Türkiye temsili demokrasi uygulayan ülkelere bazılarısıdır.

2.1.3 Demokrasinin Dünyadaki Gelişimi

Demokrasinin tarihsel manada ilk olarak nerede ortaya çıktığı bilinmemekle beraber, ilk olarak M.Ö. X. Yüzyılın sonunda Yunan Site Devletlerinde krala karşı ortaya çıkan aristokraziyle hayat bulmaya başladığı görülmektedir. Atina Şehir Devletlerine bakıldığında M.Ö. X. yy'nin sonuna kadar krallıkla yönetildiği görülmektedir. Kralın yönetsel kararları, ileri gelen kabile şefleri, büyük ailelerin reislerinin bulunduğu bir kurulu toplayarak aldığı göze çarpmaktadır ki bu halk arasında toplumun ileri gelenlerinden oluşan aristokrasinin doğuşunu sağlamıştır (Göze, 1998). Bu aristokratların dışında halkın içinden gelip, ticaretle zenginleşen bir kesim vardır ki bu kesim ile aristokratlar arasında ciddi mücadelelerin sonucunda Aritoteles'in bahsettiği o güne kadar sadece aristokratların bildiği geleneksel yasaların yerini yazılı olan "Dracon ve Solon" kanunları almıştır. Yine Aristoteles'in bahsettiği, bu sonradan zenginleşen, tüccar kesimi ve aristokratların karşısına sayıca kalabalıklaşan malsız, mülksüz ve yoksul olan halk kesiminin çıkmasıyla, bu halktan olan bir kısım temsilci yönetim meclislerine girerek demokrasinin oluşmasını sağlamışlardır. Ancak Yunan demokrasisinde demokrasinin temel değerlerinden olan özgürlük eksik görülmektedir.

Çünkü kölelik yönetim tarafından kabul görmekte, bununla beraber Yunan Polis Devletlerinde yaşayan tüm halk yurttaş sayılmamakta (örneğin; köleler, kadınlar ve belli bir yaş ve mülkiyeti olmayan erkekler), oy hakları bulunmamaktadır. Bu yönüyle Yunan demokrasisi eksik ve insanlar arasındaki eşitlik ilkesine yabancı bir demokrasidir (Göze, 1998). Bu durumdan kaynaklı Yunan demokrasisi çok uzun ömürlü olamamış, M.Ö. VI ve V. yy'a kadar devam edebilmiştir.

Ortaçağa gelindiğinde, demokrasinin kısmen kesintiye uğradığı görülmektedir. Bu çağda feodal derebeyleri, toprak sahipleri ve dini yapıların yönetimlerde söz sahibi olmaları dikkat çekmektedir (Göze, 1998). Ancak Ortaçağın sonlarına doğru feodal bey ve dinin baskılarına karşı, halk tepki göstererek kendilerinin de temsil edilebileceği, temsili bir hükümetin varlığını kabul ettirmişlerdir (Gövcin, 2013). Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri, İngiltere Kralı I. John'un 1215'te Magna Carta Libertatum'u imzalayarak, yetkilerinin bir kısmını feodal beylere devretmesidir. Bu belgede kralın, özgür kişileri hukuka uygun bir şekilde mahkemelerce yargılanmadan, hapsedemeyeceği, mallarına el koyamayacağı ve yasadışı kişi ilan edemeyeceği hükme bağlanmış (madde 39); kral hiçbir şekilde adaleti satın almayacağına, hiç kimseye karşı hak ve adaleti yerine getirmekten kaçınmayacağına söz vermiştir (madde 40) (Göze, 1998). Bu yönüyle Magna Carta günümüz insan hakları ve demokrasisine temel teşkil etmektedir.

Rönesans, aydınlanma düşüncesi ve Yeniçağla birlikte, demokrasi düşüncesi canlanmaya başlamıştır (Yeşil, 2002). Tarihi süreç incelendiğinde dünya tarihinde üç tane devrimin demokrasinin oluşmasında, kilit taşı görevi gördüğü görülmektedir. Bunlar; "1640'tan 1688'e devam eden İngiltere'deki devrim, 1776'dan 1971'e kadar devam eden ABD'deki devrim ve 1789'dan günümüze kadar devam eden Fransız devrimidir" (Şaylan, 1980: 37'den aktaran, Gövcin, 2013: 15).

Fransız devrimi demokrasinin dayanağı olan insan hakları açısından bir dönüm noktasıdır. XVIII. yy'la kadar Fransa'da, kralla birlikte soyluların, din adamlarının ve şehrli tüccar, esnaf, serbest meslek erbabı ve sonradan zenginleşen şehrli kesimini oluşturan burjuvanın yönetime iştirak ettiği üçlü bir yönetim görülmektedir. Bu dönemde kral ve soyluların ekonomik olarak zayıfladığı görülürken burjuva kesiminin ise ekonomik olarak güçlendiği görülmektedir. Kral mali durumu düzeltmek adına, ek vergiler koymak için bu üçlü temsili yapıyı toplantıya çağırarak bunu oylamaya koymak

istemiştir. Ancak kimin ne oranda oy kullanacağını açıklığa kavuşturmamıştır. Burjuvalar sayıca üstün oldukları için temsil ettikleri sınıf adına değil de oylamanın nüfusa göre yapılmasını istemişlerdir. Bu durum kabul görmeyince burjuvalar krala karşı mücadeleye girerek tüm ulusu temsil edecek olan kendi meclislerini kumuş, vergi koyma yani siyasal iktidara sahip olma yetkisinin tek temsilcisi olduklarını ilan etmişlerdir. Böylece 14 Temmuz 1789'da Fransız devrimi gerçekleşmiş, günümüzde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948'de kabul ettiği "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ne kaynaklık edecek olan "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" hazırlanmaya başlamıştır (Göze, 1998). Bu bildiriye, tüm yurttaşları yasa önünde eşit sayılacağı, herkesin dini inancında özgür olduğu, egemenliğin özünün ulusta olduğu ve ulusa ait iktidarı hiçbir kurum ve kişinin kullanamayacağı, ayrıca yasama, yürütme ve yargının ayrıldığı kuvvetler ayrılığı da güvence altına alınmıştır. Bununla beraber bu bildiri sadece Fransız vatandaşlarını değil tüm ulus ve halkları da kapsayan evrensel bir nitelik taşımaktadır (Göze, 1998).

Günümüze doğru gelindiğinde, dünyadaki birçok ülkenin demokratik rejimlerle yönetilmesinde II. Dünya savaşı bir dönüm noktasıdır. II. Dünya savaşının demokrasiyi savunan ülkeler tarafından kazanılması, dünyada birçok ülkenin demokrasiye geçmesini hızlandırmıştır. Örneğin; bu dönemde Japonya, Hindistan, Batı Almanya ve İsrail demokrasiye geçmiştir. Daha sonra bu ülkeleri Yunanistan ve Portekiz de takip etmiştir (Huntington, 1995'ten aktaran, Bilici, 2012: 12).

XX. yy'in sonunda Sosyalist Bloğun çöküşüyle demokratik rejimler, küresel ölçekte demokratik olmayan rejimlerin sayısını geçmiştir (Uygun, 2003). XX. yy'dan bu yana, dünyada demokratikleşme hareketleri hızla devam etmekte ve birçok ülke demokrasiyi benimsemeye devam etmektedir (Kuzu, 1992: 337).

2.1.4 Demokrasinin Türkiye'de ve Suriye'deki Gelişimi

Türklerde demokrasi tarihine bakıldığında, ilk Türk devletlerinde bugünkü anlamıyla demokrasiden bahsetmek zordur; ancak Kağan'ın kanun olan töreye uyması ve toy meclislerinde alınan kararları dikkate almak zorunda olması, birer monarşi olan ilk Türk devletlerinde demokrasi açısından önemlidir (Ekici, 2013: 14).

Türkiye’de demokrasinin gelişmesi, XVIII. yy’dan sonra Osmanlı İmparatorluğundaki Batılılaşma ve Tanzimat hareketleriyle başlamış; 1808’de Sened-i İttifak, 1839’da Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve 1856’da Islahat Fermanı ise dış güçlerin baskısıyla Gayr-ı Müslimlerin haklarını korumak için istemsiz bir şekilde hak ve hürriyetlerden bahsedilmiştir (Kuzu, 1992).

Osmanlı Devleti’nde ilk demokratikleşme hareketlerine baktığımızda, Osmanlı padişahlarından III. Selim’in katledilmesi üzerine II. Mahmud tahta oturmasıyla başladığı görülmektedir. Bu dönemde padişahın yetkilerini kısıtlayan Sened-i İttifak (1808) imzalanmış, ancak hayata geçirilememiştir. I. Abdülmecit döneminde ilk anayasal belge olan ve kişi hak ve özgürlüklerinden bahseden Tanzimat Fermanı (1839), ardından Islahat Fermanı (1856) imzalanmış; II. Abdülhamit döneminde de Kanuni Esasi (1876) ilan edilerek I. Meşrutiyet geçilerek padişah yetkilerinin bir kısmını ayan meclisiyle paylaşmış, daha sonra Kanuni Esasiyi yürürlükten kaldırması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyetinin baskısıyla II. Meşrutiyet (1908) ilan edilmiştir (Hayta ve Ünal,t.y) II. Meşrutiyetin ilanıyla padişah, yürütme ve yasama yetkilerini hükümete devrederek parlamenter ve demokratik bir sisteme geçilmiştir. Kişi hak ve özgürlüklerinde demokratik değerler ön plana çıkmış, sansür kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti, her ne kadar o dönemin siyasi havasıyla demokratikleşmeye çalışmışsa da yıkılışının ve yeni bir siyasi rejimin uygulandığı bir ülke olmanın önüne geçememiş ve 29 Ekim 1923’te rejim değiştirerek Türkiye Cumhuriyeti Devletine dönüşmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti demokratikleşme tarihine bakıldığında, bu dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşuyla yani 23 Nisan 1920’de başladığı görülür. 1921 ve 1924’te yapılan anayasalardan sonra, 1926’da Medeni Kanun kabul edilmiştir. 1934’de kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakları getirilmiş ve ardından 1945’te de o güne kadar tek partili olan siyasal hayattan, çok partili hayata geçme çabalarının olduğu gözlemlenmektedir. 1960 ve 1980’de ise sosyal ve siyasal problemlerin ortaya çıkmasıyla ordunun, siyasal yönetime el koyduğu iki darbe sonucunda yapılan, 1961 ve 1982 Anayasaları göze çarpmaktadır (Ekici, 2013). Bu dönemde demokrasinin kesintiye uğradığı görülmektedir.

En son askeri darbe Anayasası olan 1982 Anayasasının demokratikleştirilmesi yönünde 1987, 1993, 1995, 1999, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2010’da çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Komşumuz olan, hali hazırda bir iç savaş yaşayan ve bu araştırmanın da temelini oluşturan, Suriye'nin demokrasi tarihine baktığımızda ise Demir (1996)'nın çalışmasına göre 16. yy'dan 19. yy'a kadar Osmanlı yönetiminde kaldığı ve bu süreçte Suriye'nin kozmopolit yapısı nedeniyle, dönem dönem yereldeki Bedevi Arap, Dürzî, Türkmen, Nusayri gibi farklı etnik yapılar tarafından yönetildiği görülmektedir. Demokrasi kültürünün tarihsel manada gelişmemesinin en önemli sebeplerinden biri olarak, bu etnik yapıların kendi aralarındaki iç çekişmelere bağlamak mümkündür. I. Dünya savaşının ardından Fransız mandasına giren Suriye, bağımsızlığını 1946'da ilan ettikten sonra ilk kez parlamenter demokrasiye geçmiş; ancak yönetimde sürekli darbelerle demokrasiyi içselleştirememiştir. Ülke yönetimi 1970'de yine bir darbeyle günümüzde yönetimi halen elinde bulunduran, %12'lik alevi nüfusu temsil eden Esad ailesine geçmiştir. Suriye bu aile tarafından göstermelik bir demokrasiyle yönetilmesi sonucu, dönem dönem ayaklanmalar olmuşsa da kanlı bir şekilde bastırılmıştır. En nihayetinde son süreçte, Ortadoğu ülkelerinde antidemokratik yönetimlere karşı baş gösteren ve Arap baharı olarak isimlendirilen hareketin etkisiyle, adil, eşit ve demokratik yönetilmek gibi taleplerle Suriye, 2011 yılından bu yana halen devam eden bir iç savaş yaşamaktadır. Yukarıda anlatılan sebeplerden de anlaşılacağı gibi demokrasi kültürünün içselleşip olgunlaşması bir tarafa, Suriye'de demokrasi kültürü daha emekleme aşamasından kalkmadan, temellerine bakıldığında demokratik taleplerle ortaya çıkan bu iç savaşla Suriye'nin demokrasi serüveni daha da çıkmaz bir hale girmiştir.

Yukarıda görüldüğü gibi Türkiye ve Suriye'nin devlet olarak demokratikleşme aşamaları çok farklı süreçlerden geçmiştir. Toplumlarda demokrasi kültürünün oluşabilmesi ve içselleştirilebilmesi için hem aileye hem de eğitim kurumlarına büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda demokrasi ve eğitim ilişkisinin irdelenmesi bu çalışma bakımından yadsınamaz bir önem arz etmektedir.

2.2 Demokrasi Eğitim İlişkisi

Bireyin dünyayı algılama biçimi eğitimle birebir ilişkili bir durumdur. Eğitimi tanımlamak gerekirse, eğitim bireylerde olumlu yönde istenilen davranış değişikliğini oluşturma süreci olarak tanımlanabilir (Kepenekçi, 2008). Bir başka açıdan ise eğitim toplumların gelişebilmesi için vazgeçilmez bir gereçtir. Eğitimin amaçlarından bir tanesi

bireyin kişilik gelişimini sağlayarak, toplumsal yaşamda daha aktif bireyler yetiştirmektir (Güven, 2009).

Okullarda verilen formel eğitimden önce, kişi dünyaya geldiği ailenin, kendisine vermiş olduğu eğitimle hayatı algılamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu algılama şekli ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumuyla ilintili olarak farklılık gösterebilir. İşte bu farklılıkların ortaklaştırılarak bireyin ailesine ve ülkesine bağlı, kişi hak ve özgürlüklerine saygılı bir vatandaş olabilmesi için okulda verilen demokrasi eğitimi büyük önem arz etmektedir (Yeşil, 2002).

Yeni yapılandırmacı eğitim felsefesiyle okul sadece bilgilerin aktarıldığı bir kurum değildir. Aynı zamanda kişiyi çağın gerekleri çerçevesinde hayata hazırlayan ve aktif katılımını sağlayan bir kurumdur (Güven, 2009). Bu çerçevede demokrasi ve eğitim konusu ele alındığında, demokrasi ve eğitim birbirini tamamlayan, iç içe geçmiş iki unsurdur. Şöyle ki demokrasi, eğitim kalitesinin pekiştirilmesi, kişilik gelişimi ve topluma faydalı bir birey olarak yetişmenin ön koşullarındanken, demokrasinin hayata geçirilip, bir yaşam tarzı halini alabilmesi de ancak eğitimle gerçekleştirilmektedir (Yeşil, 2002).

Eğitimle bu kadar etkileşim halinde olan demokrasinin ülkemizde ve Suriye’de formel eğitim sistemi içerisinde, hangi kademedede başlayıp, nasıl verildiği ve tarihi sürecinin incelenmesi, konunun bütünlüğü açısından aydınlatıcı olacaktır.

2.3 Türkiye’de ve Suriye’de İlköğretim Demokrasi Eğitimi

Eğitim, kişinin doğumundan itibaren ailede başlar ve ölünceye kadar devam eder. Hayatın belli dönemlerinde ise okullarda formel eğitim görülür. Bireylerin akılcı, özgür düşünebilen, bilgileri sorgulayıp peşinen kabul etmeyen, hoşgörülü, insan haklarına saygılı yurttaşlar olarak yetiştirilmesi, okulların en önemli görevi olarak görülmektedir (Selçuk, 1999’dan aktaran: Kondu ve Sakar, 2013: 50). Demokrasi genel olarak insan hak ve özgürlüklerinin etkili bir şekilde hayata geçirilip, desteklendiği ve geliştirildiği bir çoğunluk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Demokratik toplumlarda, bu hak ve özgürlüklerin desteklenmesi, korunması demokrasinin temel argümanı olarak görülmekte, bununla beraber hak, özgürlük, eşitlik, görev ve sorumluluk gibi

demokrasinin temel kavramlarını, içselleştirmiş vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), 2010).

Türkiye’deki demokrasi eğitiminin tarihsel süreci incelendiğinde, tek başına bir demokrasi eğitiminden ziyade, vatandaşlık eğitimiyle beraber, hatta iç içe geçmiş bir demokrasi eğitiminin yapıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2010 yılında yayınladığı “İlköğretim Vatandaşlık Eğitimi ve Demokrasi Dersi 8. Sınıf Öğretim Programı’nda belirtildiği gibi “vatandaşlık”, “insan hakları” ve “demokrasi” kavramlarının demokratik eğitimde birbirinden ayrı düşünülemeyen, iç içe geçmiş kavramlar olmasıdır.

İlk olarak 1926 yılında ilköğretim okullarında “Malumat-ı Vataniye” adı altında daha sonraki dönemlerde “Vatani Malumat”, “Yurt Bilgisi”, “Yurttaşlık Bilgisi” adı altında vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin verildiği görülmektedir. 1995 yılına gelindiğinde ise “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi” 4 ve 8. Sınıflarda okutulmaya başlanmıştır (Gözütok, 2003’ten aktaran: Er vd. 2013:182). 1998’den 2005 yılına kadar ilköğretim 7 ve 8. sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersi” zorunlu hale getirilmiştir. Demokrasi eğitimi, 2005-2010 yılları arasında ise ilköğretim 1-8. sınıflara ara disiplin olarak “Sosyal Bilgiler Dersi” adı altında verilmiştir. 2010-2011 yılları arasında ilköğretim 8. sınıflara seçmeli ders olarak “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 2011-2012 yıllarında zorunlu hale getirildiği; 2012-2013 yıllarından itibaren de ilköğretim 4. sınıflarda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi’nin zorunlu hale getirildiği görülmektedir (Er vd. 2013:182).

Türk Milli Eğitimine yön veren Milli Eğitim Şûra’larına bakıldığında ise demokrasi eğitimine vurgu ilk olarak 1949’da yapılan IV. Milli Eğitim Şûrası’nda görülmektedir. Söz konusu şûrada, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu açılış konuşmasında, eğitimde demokrasi terbiyesinden bahsetmekte ve bu terbiyenin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, daha muasır bir seviyeye ulaşmasında, ön saflarda olan öğretmenlerin çabalarıyla verilebileceği vurgusunda bulunmaktadır. Bu bağlamda da bu şûrada alınan kararlardan bir tanesi, “eğitim ve öğretimde, dayanılan demokratik esasların, gözden geçirilmesidir” denmektedir. Daha sonraki süreçte IX. Milli Eğitim Şûra’sında, “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” adı altında demokrasi başlığı ayrı olarak ele alınmış, demokrasi bağlamında nasıl bir eğitim verileceği üzerinde durulmuştur (1974). XII. Şûrada eğitim programları başlığı altında; XIII ve XVII.

Şûrada ise demokrasi ve çevre konusunun eğitimde üzerinde durulması noktasına vurgu yapılmıştır (1988, 1990, 2006).

Anlaşılacağı gibi bazı dönemlerde “Demokrasi Eğitimi” vurgusunun ön plana çıktığı görülmekle beraber, programlar incelendiğinde tüm ders programlarında kısmen de olsa demokrasiyi de içerdikleri görülmektedir. Bu durumdan dolayı demokrasi eğitiminin ağırlıklı olarak verildiği ders programları incelenmiş olup, program incelemeleri ilköğretim Hayat Bilgisi Ders Programlarıyla başlatılmıştır.

Suriye’deki demokrasi ile ilgili ders programlarına bakıldığında, Suriye Milli Eğitim Bakanlığı resmi sitesinden alınan bilgilere göre, demokrasi konusunun sosyal bilgiler ve vatandaşlık ders programları içerisinde verildiği gözlemlenmiştir. 2014’ten öncesine kadar Sosyal Bilgiler Dersi ilköğretim 7. sınıfta; 2014’ten sonra ise ilköğretim 4. sınıftan başlatıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen internet sitesinde, demokrasi konuları 4. sınıftan 6. sınıfa kadar Sosyal Bilgiler Dersi içerisinde verilirken, 7 ve 8. sınıfta ise Vatandaşlık Dersi içerisinde verildiği bilgisine ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler Dersinin amacına bakıldığında ise;

4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “...Suriye Arap Cumhuriyetini tanıtmak, siyasal durumu, ekonomisi, tarihi önemi olan olayları öğrencilere anlatarak bilgi kazandırmak ve iyi bir vatandaş yetiştirmek...” olarak verilirken; 7. sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında ise “...Vatanı sevdirmek, Arap Milletinin meseleleri ve hukuku için kendini feda edecek bir kişilik inşa etmek...” denmektedir

Suriye’deki demokrasi ile ilgili ders programlarında verilen kavramlara bakıldığında ise halk, siyaset, kalkışmak, özgürlük ve vatandaşlık gibi kavramların ön plana çıkarıldığı görülmektedir (Suriye Millî Eğitim Bakanlığı).

Türkiye’deki ders programlarına dönecek olursak demokrasi konularını ağırlıklı olarak işlendiği ders programları aşağıda verilmiştir.

2.3.1 İlköğretimde Demokrasi ile İlgili Eğitim Programları

Türkiye’de, demokrasi ile ilgili eğitim programlarına geçmeden önce, eğitim programı kavramının anlamı üzerinde durmak gerekir.

Tarihsel olarak eğitim programı kavramının kaynağını M.Ö. 4. yy’a, Platon’a kadar götürmek mümkündür. Kimi eğitim bilimciye göre John Feirdrich Herbat’ın

(1776-1848) felsefi düşüncesi, günümüz eğitim programı kavramının temelini oluşturmaktadır (Baş, 2011). Eğitim programı kavramını, Saylor, Alexander ve Lewis (1981), öğrenme yaşantılarının, eğitilecek olan bireylere kazandırma planı olarak tanımlamakta; Taba (1962) ise eğitim programını, öğrenme planı kavramı üzerinden açıklamaktadır. Varış (1978) eğitim programını, Milli Eğitim Kurumunun amaçlarını gerçekleştirmek için, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı tüm faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Büyükkaragöz'e (1997) göre ise belli bir öğretim basamağında farklı sınıf ve derslerde işlenecek konuları, amaçları, hangi öğretim metot ve teknikleriyle hangi sınıfta, haftada kaç saat işleneceğini gösteren kılavuzdur (akt. Baş, 2011). Programlar kapsam olarak: ulaşılabilecek amaç ve hedefleri, bunlara ne kadar ulaşıldığını, bu amaç ve hedeflerin hayata geçirilebilmesi için kullanılan içerik, yöntem ve yardımcı araç gereçler ile değerlendirme ölçütlerini kapsamaktadır (Akınoğlu, 2005: 33).

Türkiye'de eğitim programları incelendiğinde, 2004 yılına kadar davranışçı felsefenin hakim olduğu görülmektedir. 2004 yılından sonra Milli Eğitim Bakanlığı, ilk önce ilköğretimde daha sonra ortaöğretimde, yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde bu programları yenilemiştir (Baş, 2011; Akınoğlu, 2005: 41). Bu yaklaşımın öğrenciyi merkeze koyan, Gardner'ın "çoklu zekâ", Vygostky'nin "sosyal yapılandırmacılık/ oluşturmacılık", Cain'ın "beyin temelli öğrenme", Paul'un "eleştirel düşünme ve öğrenme stilleri" ile "esnek öğrenme", "proje temelli öğrenme", "iş birliğine dayalı öğrenme" ve "yaşam boyu öğrenme" gibi kuramları dayanak aldığı görülmektedir (Akınoğlu, 2005: 36). Yapılandırmacı kuramda öğrenen yeni öğrendiği bilgiyi, daha önce kendisinde var olan bilgi, beceri ve yaşantılar ile karşılaştırarak, yeniden yorumlayarak yapılandırmaktadır (TTKB, 2014: 9). Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yapılandırmacı Öğrenme Kuramına ilişkin olarak (2014:9): öğrencilerin öğrenme ortamına, aileden ve geçmiş yaşantılarından aldıkları bilgilerle geldikleri ve yeni öğrendikleri şeyleri bu bilgi çerçevesinde yeniden yapılandırarak yorumladıkları, bu minvalde bazı bilgileri özümseyip, düzenlerken bazılarını ise reddedebildikleri aktif katılımcılar olarak geldikleri belirtilmektedir. Yapılandırmacılığı, kendi eğitim programına uygulamış olan ülkeleri saymak gerekirse, Finlandiya, İngiltere, İrlanda,

Kanada, Avustralya, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, Avusturya ve Yeni Zelanda bu ülkeler arasında sayılabilir (Akınoğlu, 2005: 36).

Bu ön bilgiden sonra Türkiye’de eğitim programlarında demokrasi kavramlarına bakacak olursak ilköğretim birinci sınıftan itibaren Hayat Bilgisi Dersiyle başlayıp, yüksek öğretime kadar götürmek mümkündür. Ancak konumuzun dışına çıkmamak adına demokrasi kavram eğitimi incelemesi, orta öğretim sekizinci sınıfa kadar olan, eğitim programıyla sınırlandırılmıştır. Bu minvalde eğitim programlarında demokrasi kavramının incelenmesine, Hayat Bilgisi Dersiyle başlanmıştır.

2.3.1.1 İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflarda Verilen Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Demokrasi Kavramları

Türkiye’de demokrasi ile ilgili eğitim programları incelenirken öncelikle temel eğitimden başlamak gerekir. Bu bağlamda, ilköğretim 1,2 ve 3. sınıflarda verilen “Hayat Bilgisi Dersinin” incelenmesi yerinde olacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 18 Mayıs 2009, tarihinde 116 sayılı kararla, İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunu yayımlamıştır. Bu kılavuza göre Hayat Bilgisi Ders Programının, diğer ara disiplin dersleri (psikolojik danışmanlık ve rehberlik, spor kültürü ve olimpiik eğitim, afetten korunma ve güvenli yaşam, kariyer bilinci geliştirme, insan hakları ve vatandaşlık, sağlık kültürü, girişimcilik, özel eğitim) ile bütünleştirici ve alt yapı oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir (TTBK, 2009: 7). Genel amaçlar başlığı madde 2 de Türk Milli Eğitiminin genel amacı olarak:

“Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir.” denmektedir. Bu maddeden anlaşılacağı gibi Milli Eğitimin ilk amacı insan hakları ve demokrasiyi içselleştirmiş, devletine, vatanına karşı görevlerini yerine

getiren sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmektir. Geliştirilmek istenen nitelik ve değerlere bakıldığında ise:

- Öz saygı
- Öz güven
- Toplumsallık
- Sabır
- Hoşgörü
- Sevgi
- Saygı
- Barış
- Yardımseverlik
- Doğruluk
- Dürüstlük
- Adalet
- Yeniliğe açıklık
- Vatanseverlik
- Kültürel değerleri koruma ve geliştirme

Gibi birebir demokrasiye kaynaklık eden değerler olduğu görülmektedir (TTKB, 2009: 15). Programda, “Hayat Bilgisi Dersinin temel amacı, öğrencilerin günlük yaşamda ihtiyaç duydukları ve kullanabilecekleri yaşam becerilerini kazanmalarına yardımcı olmaktır” denmektedir. Daha önce de değinildiği gibi Hayat Bilgisi Dersinde, genelde diğer ara disiplin ve daha sonraki üst sınıflarda verilecek olan derslere, özel de ise bu araştırmanın konusunu teşkil eden demokrasi eğitime bir temel oluşturmaktır. Hayat Bilgisi Ders Programında, çocukların kişisel becerilerinin geliştirilmesi ve temel yaşam becerileri kazandırmanın amaçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda “çocukların doğrudan gözlenebilir davranışlarının yanı sıra bilgi, beceri ve tutumları da içeren ifadeler” olarak tanımlanan kazanımlar önem taşımaktadır. Programda, konuların birbiriyle bağlantılı olması ve bütünlüğünden ziyade, beceri temelli kazanımların belirlendiği gözlemlenmektedir (TTKB, 2009: 12). Özellikle Hayat Bilgisi Ders Programında temalarda verilecek kazanımların, diğer ders ve ara disiplinlerle ilişki kurularak verildiği görülmektedir. Hayat Bilgisi Ders Programı 1. sınıf temalarda

verilecek kazanımların İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi kazanımları ile ilişkilendirildiği tablolar aşağıda verilmiştir.

Tablo 5: Hayat Bilgisi Dersi Birinci Sınıfta Temalara Göre İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi Kazanımlarıyla İlişkilendiren Tablo

Sınıf	Tema	Ders Kazanımları	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımları
1.Sınıf	Okul Heyecanım	A.3.2.Öğrenciler arasındaki farklılıkları kabul eder	28.Arkadaşlarını fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.
		A.3.7.Demokratik uygulamaların üstünlüklerini okul yaşantısındaki örneklerden hareketle tartışır.	13.Okulda demokratik ortamın geliştirilmesinde katkıda bulunması gerektiğini fark eder. 51.Okuldaki kara verme süreçlerine katılır.
		A.1.11.Okulda ve sınıfta demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemler	13.Okulda demokratik ortamın geliştirilmesinde katkıda bulunması gerektiğini fark eder.
		A.1.12.Okulda ve sınıftaki seçim çalışmalarına katılarak demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları sergiler.	
		A.1.15.Grup veya kulüp çalışmalarında bir görevin tamamlanması için iş birliği yapar ve sorumluluğu paylaşır.	14.Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.
		A.1.18.Arkadaşlarıyla benzer ve farklı yönlerini fark eder.	28.Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar
		A.1.22.Okulda arkadaşlarının sergilediği davranışların etik olup olmadığını fark eder.	27.Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.
		A.1.30.Okulda ortaya çıkan sorunları fark eder, karşılaşılabileceği her sorunun birden fazla çözümü olabileceğini kabul eder	25. Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi gösterir.
		A.1.37.okula geliş ve gidişleri sırasında karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranacağını araştırır.	38.Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.
		A.1.38.Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar.	33.Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
A.1.40. Sınıfını, okulunu, çevresini temiz tutmak	56.Çevrenin korunması ve gelecek		

	ve korumak için sorumluluk alır.	kuşaklara aktarılmasının, bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
Benim Eşsiz Yuvam	B.1.10. Kişisel eşyalarını özenli kullanır.	33.Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
	B.1.13. Ailedeki yardımlaşmayı ve görev dağılımını araştırır, dayanışmaya günlük hayattan örnekler verir.	34.Dayanışmanın önemini kavrar.
	B.1.14. Aile içinde demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemler.	31.Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.
	B.1.15. Ailenin dayanışma ve iş birliği yapılan özel bir çevre olduğunu kavrar.	30.Aile kavramının önemini fark eder.
		31. aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.
		34.Dayanışmanın önemini kavrar.
	B.1.16. Ailesinde ve akrabaların arasında etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemler.	31.Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.
	B.1.17. Kendisinin ve ailesindekilerin hata yapabileceğini, bunun doğal olduğunu kabul eder.	24.Kendisinin ve başkalarını hata yapabileceğini, bunun normal olduğunu kabul eder.
B.1.23. Evlerde kullanılan kaynakların, hayatımızdaki yerini ve önemini belirtir.	33.Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.	

Kaynak: TTKB; 2009, Hayat Bilgisi Ders Programı Sayfa 47'den alıntılanmıştır.

Diğer taraftan öğrencilere kazandırılan, bilgi, beceri ve tutumları dile aktarılabilmesi için kavramlardan faydalanılır. Kavramın tanımını yapmak gerekirse, ortak ve kesin bir tanım yapılamamakla beraber Woolever ve Scott'a (1988) göre "benzer özellikleri olan insanları, eşyaları, olayları, eylem ya da fikirleri grup altında etiketlemek için kullanılan kelime ya da kelime grubudur"; Atasoy (2004) ise kavramları, önerme, imaj, episod ve birçok bilgi elemanını içeren bilgiler kümesi olarak tanımlamaktadır (Akt. Alkış, 2014: 70).

Bu bağlamda demokrasi ile ilgili Hayat Bilgisi Dersinde verilecek olan kavramları sınıflara göre sıralayacak olursak (TTKB, 2009: 69):

1. sınıfta verilecek olan, demokrasi ile ilgili kavramlar: Kural, seçme-seçilme, oy, oy pusulası, Türk Bayrağı, benzer, farklı, iş birliği, sorun, çözüm, sorumluluk.

2. sınıfta verilecek olan, demokrasi ile ilgili kavramlar: Saygı, duygu, nezaket, paylaşım, reddetme, hak, hürriyet, liderlik, vatan, ülke.

3. sınıfta verilecek olan, demokrasi ile ilgili kavramlar: Sevgi, barış, doğruluk, toplumsal paylaşım, hak, duyarlılık, dürüstlük, yeterlilik, ön yargı, adalet, cumhuriyet, karşılıklı bağımlılık, karşılıklı etkileşim olarak saymak mümkündür.

Yapılandırmacı öğrenme kuramına göre hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Programında, tema ve sınıflara göre belirlenen bu kavramların tanımlarının yapılarak öğrenciye aktarılması yerine, kavramlarla ilgili kazanımlar için yapılan öğrenme-öğretme etkinlikleri esnasında ve sonrasında öğrencinin bulması sağlanarak öğrenmede kalıcılık arttırılmaktadır (TTKB, 2009:72). Her kavramın, verildiği sınıfa göre kavram öğretim düzeyleri farklıdır. İlk defa verilen bir kavram genellikle giriş düzeyinde, bir üst sınıfta geliştirme, daha sonraki sınıflarda ise pekiştirme düzeyinde verilmektedir.

2.3.1.2 İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretim Programında Demokrasi Kavramları

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi kültürünün oluşması, içselleştirilmesi demokratik bir aile ve demokratik bir toplum yapısının oluşabilmesi için küçük yaşlardan itibaren konuyla ilgili formel eğitimin verilmesi gerekliliği açığa çıkmıştır. Bu gerekliliğin Milli Eğitim tarafından fark edilmesi sonucu, Talim ve Terbiye Kurulunca 25.06.2012 tarihinde 69 sayılı kararla, “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersinin, 2015-2016 yılından itibaren, ilköğretim 4. sınıflarda verilmesine karar verilmiştir.

Bu derste insan merkezilik, aktif yurttaşlık, barış, uzlaş, çoğulculuk, birlikte yaşamak, çeşitlilik, hukukun üstünlüğü, gibi evrensel değerlerin konu olarak verilip bu değerlerin kazandırılması amaçlanmaktadır (TTKB, 2015: 2)

17369 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda bahsi geçen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri çerçevesi dâhilinde “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında”:

- İnsani değerleri benimseyen,
- Hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden,
- Hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen,

- İnsan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi için insanlara eşit ve adil davranan,
- İş birliğine dayalı ve demokratik kararlar alan,
- Ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşmayı arayan,
- Kurallara uyararak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan,
- Birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen, bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır denmektedir (TTKB, 2015: 2).

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programının temel yaklaşımına bakıldığında, öncelikle insanın, toplumsal ve sosyal bir varlık olduğu üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, toplumsal yaşamın gereklerinden olan, “hak” kavramı üzerinde durulduğu, “kendimize, diğerlerine ve bizim olana zarar vermeme” kavramının ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Ünite ve kazanımlara bakıldığında ise bu çerçevede insanı merkeze alan, “hak”, “adalet”, “hukukun üstünlüğü”, “eşitlik”, “özgürlük”, “barış”, “uzlaşma”, “farklılıklara saygı”, “birlikte yaşama”, “aktif yurttaşlık”, “yaşama hakkı ve beden bütünlüğü” gibi evrensel kavramların içeriği oluşturduğu görülmektedir (TTKB, 2015: 4).

Program yapı olarak 6 konudan oluşmaktadır. Konuları:

- İnsan olmak
- Hak, özgürlük ve sorumluluk
- Adalet ve eşitlik
- Uzlaşma
- Kurallar
- Birlikte yaşama olarak sıralanmaktadır.

Gollob, Krap, Ólafsdóttir ve Weidinger, (2010) den aktarıldığı gibi “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi hakkında”, “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi yoluyla” ve “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi için” eğitim anlayışının, bir yansıması olarak her ünite, kendi içerisinde bilgi, beceri, eylem ve değerleri kapsayacak bir yaklaşımla hazırlandığı görülmektedir. Programın uygulanmasında, öğrenci odaklı aktif öğrenme tekniklerinin kullanılması hedeflenmiştir. Program incelendiğinde, öğrencilerin birbirinin bilgisinden faydalanarak, öğrenme imkanı verilirken aynı zamanda sosyal beceriler kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir (TTKB, 2015).

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında kazanımlar, ünite bazlı olarak verilmektedir. Ünitelerde kazanımların gösterimindeki simgeleri bir örnek üzerinden gösterecek olursak:

Şekil 1: Ünitelerde Kazanımların Simgelerle Gösterimi

Y4.1.1. İnsan olmanın niteliklerini açıklar. ○ İnsanı insan yapan değerlere odaklanılmalıdır
---

“Y4”: ders ve sınıf kodunu

İlk sıradaki “1”: ünite numarasını

İkinci sıradaki “1”: kazanım numarasını

Y4.1,1’den sonra gelen ifade: kazanım ifadesini

Alt başlıkta küçük yuvarlakla gösterilen ifade ise kazanım açıklamasını göstermektedir.

Konularla ilişkili kazanımlar incelendiğinde her ünitenin konuyla ilişkili birden fazla kazanımı hedeflediği görülmektedir. Kazanım sayılarının ünitelere dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretim Programı, Ünitelere Göre Kazanım Sayıları

Sıra No	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Kazanım Yüzdesi
1	İnsan olmak	4	13,33
2	Hak, özgürlük ve sorumluluk	7	23,33
3	Adalet ve eşitlik	6	20,00
4	Uzlaşma	4	13,33
5	Kurallar	4	13,33
6	Birlikte yaşama	5	16,68
Toplam		30	100

Kaynak: TTKB; 2015, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretim Programı Kılavuzu Sayfa 7’den alıntılanmıştır.

Burada amaç, örneklerle ve uygulamalarla öğrenciye verilecek kazanımın öğrencide içselleştirilmesi ve empati kurulmasının olduğu gözlenmektedir. Örnek vermek gerekirse:

Şekil 2: Örnek Kazanım

Y4.2.4. Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği ya da kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.

- Hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin canının yandığına, canı yanan kişilerin duygularına duyarlı olmanın önemine vurgu yapılmalıdır.
- Kişilerin görüş, düşünce ve hislerine duyarlı olmamanın ayrımcılığa neden olacağına değinilmelidir

4. Sınıf 2. Ünitenin 4. Kazanımına bakıldığında bu yaklaşımı açık olarak görmek mümkündür. Diğer konu ve kazanımlar incelendiğinde de aynı yaklaşımla kazanımların verildiği görülmektedir (TTKB, 2015: 10).

2.3.1.3 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Demokrasi Kavramları

İlköğretimde Sosyal Bilgiler Ders Programları incelendiğinde, bu dersin etkin ve sorumluluklarının bilincinde olan Türk vatandaşları yetiştirmeyi amaçlayarak tasarlandığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinin çok yönlü bir disiplin olması hasebiyle ders ünitelerinin tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk, sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi ara disiplinleri göz önünde bulundurularak hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Sosyal Bilgiler Ders Programının temel yaklaşımına bakıldığında:

- Vatandaşlık eğitimi olarak Sosyal Bilgiler
- Sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler

- Yansıtıcı düşünce olarak Sosyal Bilgiler geleneği üzerinden temellendiği görülmektedir.

Konumuzla ilgili olması açısından Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2009'da hazırlanan "4 ve 5. Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Ders Programı'nın "Programla İlgili Açıklamalar" kısmında

"Öğretmenin öğrencileri milli, ahlaki, insani, manevi, kültürel değerle bakımından besleyici, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalıdır" denilerek, vatandaşlık ve demokrasi bilinci oluşturmaya özellikle önem verildiği görülmektedir.

Program yapı olarak incelendiğinde; beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar öğelerinden oluşturulduğu görülmektedir. Bu bağlamda insan hakları ve vatandaşlık ara disipliniyle bağlantılı öğrenme alanları ve ünitelere bakıldığında 4. Sınıfta:

Birey ve toplum öğrenme alanı altında:

- "Kendimi tanıyorum"

Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler öğrenme alanı altında:

- "Hep birlikte"

Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanı altında:

- "İnsanlar ve yönetim" ünitelerinin verildiği görülmektedir.

5. sınıfa bakıldığında ise insan hakları ve vatandaşlık ara disipliniyle bağlantılı öğrenme alanları ve üniteler şunlardır:

Birey ve toplum öğrenme alanı altında:

- "Haklarımı öğreniyorum"

Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler öğrenme alanı altında:

- "Toplum için çalışanlar"

Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanı altında:

- "Bir ülke bir bayrak".

4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında yer alan demokrasi ve vatandaşlık ile ilgili kavramlar ve öğretim düzeyleri incelendiğinde:

Tablo 7: 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Demokrasi ve Vatandaşlık İle İlgili Kavram Öğretim Düzeyleri

KAVRAMLAR	4. SINIF	5. SINIF
Anayasa	☐	☒
Bağımsızlık	☐	☐
Barış	☐	☐
Benzerlik ve farklılık	☒	☒
Cumhuriyet	☐	☒
Demokrasi	☐	☒
Devlet	☐	☒
Egemenlik	☐	☒
Etkin yurttaş	☐	☒
Hoşgörü	☐	☐
Kamu	☐	☒
Kamuoyu	☐	☒
Katılım	☐	☒
Kimlik	☐	☒
Liderlik	☐	☒
Millet	☐	☐
Milli egemenlik	☐	☒
Özgürlük	☒	☐
Saltanat	☒	☐
Savaş	☐	☐
Seçim	☐	☐
Sivil toplum kuruluşu	☐	☒
Sorumluluk	☒	☒
Sosyal etkileşim	☐	☐
Sosyal örgüt	☐	☐
Sözleşme	☐	☒
Temel hak ve özgürlükler	☐	☒
Vatan	☐	☐
Yargı	☐	☒
Yasa	☐	☒

Yasama	⊙	○
Yönetim	○	⊙
Yurttaşlık	○	⊙

Kaynak: TTKB; 2009, 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programı Kılavuzu Sayfa 35'den alıntılanmıştır.

⊙ giriş düzeyinde verilmektedir

⊙: geliştirme düzeyinde

⊙ pekiştirme düzeyinde

Demokrasi ve vatandaşlıkla ilgili kavramların, 4 ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Programında giriş ve geliştirme düzeylerinde verildiği aynı kavramların daha ileri sınıflarda pekiştirildiği görülmektedir.

2.3.1.4 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Demokrasi Kavramları

6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Programı incelendiğinde, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları çerçevesinde, bizim ülkemizde olduğu gibi diğer birçok ülkede ilköğretim 1. Sınıftan itibaren, pek çok derste verilen kazanımların, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ara disiplini ile ilişkilendirilerek verildiği görülmektedir (TTKB, 2009).

6 ve 7. sınıflar için Sosyal Bilgiler Ders Programına bakıldığında genel çerçevesinin 4 ve 5. sınıflar için Sosyal Bilgiler Dersi ile aynı olduğu görülmektedir. 4 ve 5. sınıf ders programından farklılaşan veya bir ileri adımı olarak ifade edecek olursak, insan hakları ve vatandaşlık ara disipliniyle bağlantılı öğrenme alanları ve ünitelere bakıldığında 6. Sınıflarda:

Birey ve toplum öğrenme alanı altında:

- “Sosyal bilgiler öğreniyorum”

Küresel bağlantılar öğrenme alanı altında:

- “Ülkemiz ve dünya”

Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanı altında:

- “Demokrasinin serüveni” ünitelerinin verildiği

7. Sınıfta ise:

Birey ve toplum öğrenme alanı altında:

- “İletişim ve insan ilişkileri”

Küresel bağlantılar öğrenme alanı altında:

- “Ülkeler arası bağlantılar”

Bilim teknoloji ve toplum öğrenme alanı altında:

- “Zaman içinde bilim”

İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı altında:

- “Ülkemizde nüfus”

Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanı altında:

- “Yaşayan demokrasi” ünitelerinin verildiği görülmektedir.

6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında yer alan demokrasi ve vatandaşlık ile ilgili kavramlar ve öğretim düzeyleri incelendiğinde:

Tablo 8: 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Demokrasi ve Vatandaşlık İle İlgili Kavram Öğretim Düzeyleri

KAVRAMLAR	6. SINIF	7.SINIF
Anayasa	⊙	⊙
Bağımsızlık	⊙	⊙
Barış	⊙	⊙
Birey	⊙	⊙
Cumhuriyet	⊙	⊙
Demokrasi	⊙	⊙
Devlet	⊙	⊙
Egemenlik	⊙	⊙
Hak	⊙	⊙
Hoşgörü	⊙	⊙
Kamuoyu	⊙	⊙
Katılım	⊙	⊙
Kişilik	○	⊙
Millet	⊙	⊙
Milli egemenlik	⊙	⊙
Monarşi	○	⊙
Savaş	⊙	⊙

Seçim	⊙	⊙
Sivil toplum kuruluşu	⊙	⊙
Sorumluluk	⊙	⊙
Siyasi güç	○	⊙
Teokrazi	○	
Sözleşme	⊙	⊙
Vatan	⊙	⊙
Yargı	⊙	⊙
Yasa	⊙	⊙
Yasama	⊙	⊙
Yönetim	⊙	⊙
Yürütme	○	⊙
Vatandaş	⊙	⊙

Kaynak: TTKB; 2009, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programı Kılavuzu Sayfa 40'dan alıntılanmıştır

○ giriş düzeyinde verilmektedir

⊙: geliştirme düzeyinde

⊙ pekiştirme düzeyinde

2.3.1.5 Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretimi Programında Demokrasi Kavramları

Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretimi Dersi Programının, giriş bölümünde, demokrasinin tanımı ve genel özellikleri üzerinde durulduktan sonra, okulda demokrasi eğitiminin gerekleri açıklanmıştır. Bu kapsamda, bir toplumda demokrasinin yerleşebilmesi için demokrasi kültürünün ilk öncelikle ailede, çevrede, okulda ve toplumda hayata geçirilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bu kültürün hayata geçirilebilmesi için özellikle formel eğitimde, okul ortamı ve öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci ilişkilerinin demokratik bilgi, beceri, değer ve tutumlar çerçevesinde şekillenmesi gereği üzerinde durulmuştur. Demokratik okulun sadece demokrasi ile ilgili bilgilerin aktarıldığı yer değil, birebir öğrenilip, uygulanıp, yaşandığı bir yer olduğu vurgusu özellikle dikkati çekmektedir (TTKB, 2013: 1-2). Programda, yeni yetişen kuşağın demokrasinin gereklerini yerine getirebilmeleri, insan haklarıyla ilgili temel kavram, değer ve becerileri hayata geçirebileceği ve aktif vatandaşlık

becerilerinin geliştirilmesi ihtiyacı gereği, Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programının hazırlandığı açıklanmaktadır (TTKB, 2013: 2).

Dersin genel amaçları çerçevesinde Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

“1. Demokratik devlet yapısının işleyişi ile aile, okul ve toplumsal çevrede demokrasi kültürünün yaşatılması için gerekli koşulları tanımaları,

2. İnsan hak ve özgürlüklerini ve bunların demokratik yaşamdaki yerini ve önemini anlamaları,

3. Doğru ve güvenilir bilgiye dayalı akıl yürütme sürecini işleterek etik ilkeler doğrultusunda demokratik hayata aktif olarak katılmaları,

4. Ön yargıların etkisinde kalmadan demokratik kültürde bir zenginlik olarak kabul edilen çeşitliliğin yaşatılması ve geliştirilmesinde aktif rol almaları,

5. Yaşamın her alanında barış ve uzlaşma kültürünün oluşması ve gelişmesine katkı sağlayarak çatışmalara barışçıl çözümler aramaları,

6. Hak ve özgürlüklerini yaşama geçirmeleri ve savunmaları için görev ve sorumluluklarının bilincinde olmaları ve bunları korumayı içtenlikle istemeleri,

7. Özgür ve özerk bireyler olarak, toplumsal yaşama aktif olarak katılmaya istekli olmaları,

8. Çeşitliliği kültürel bir zenginlik kabul ederek, toplumun bir arada barış ve uzlaşma içinde yaşamasını istemeleri amaçlanmaktadır.” denmektedir (TTKB, 2013: 3).

Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretimi Programı, insan haklarını temel alan çağdaş demokrasinin gereği olan davranışları hayata geçirebilen, aktif ve etkin demokrasiyi benimsemiş vatandaşların sahip olması gereken, bilgi, beceri ve değerleri kapsayan 5 konudan oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Bunlar:

- Demokratik sistem ve yaşayan demokrasi
- İnsan hak ve özgürlükleri
- Demokrasiyi yaşamak: aktif vatandaşlık
- Çeşitliliğe çoğulcu bakış
- Barış ve uzlaşmadır.

Programda yer aldığı kadarıyla, bu konuların, yurt içi ve yurt dışı literatür taramaları, öğrenci, öğretmen, akademisyen ve sivil toplum kuruluşlarından görüş alınıp, sentezlenmesi sonucu belirlenip oluşturulduğu görülmektedir (TTKB, 2013: 4).

Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretimi Programında verilmek istenen kavram, beceri ve değerler aşağıdaki tabloda verilmiştir (TTKB, 2013: 6).

Tablo 9: Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programında Verilmek İstenen Kavram, Beceri ve Değerler Tablosu

	Demokratik Sistem ve Yaşayan Demokrasi	İnsan Hak ve Özgürlükleri	Demokrasiyi Yaşamak: Aktif Vatandaşlık	Çeşitliliğe Çoğulcu Bakış	Barış Ve Uzlaşma
Kavramlar	*Demokrasi *Demokratik vatandaş *Demokratik sistem *Demokrasi kültürü *Hukukun üstünlüğü *Çoğulculuk *Hesap verebilirlik *Kuvvetler ayrılığı *Şeffaflık *Laiklik	*İnsan hakları *Eşitlik *Özgürlük *Etik *Sorumluluk	*Aktif vatandaşlık *Özgür ve özerk birey *Bilinçli tüketim *Doğal çevre *Ekolojik denge *İnsan hakları *Özgürlük *Katılım *Aktif vatandaşlık *Dijital vatandaşlık	*Çoğulculuk *Çeşitlilik *Toplumsal cinsiyet *Ön yargı *Sosyal dışlama *Ayrımcılık *Değer kalıp yargı *Dezavantajlı gruplar *Engellilik	*Barış *Uzlaşma *Şiddet *Fanatizm *Siber zorbalık *İş yerinde Psikolojik baskı (mobing) *İçsel barış (kendisiyle barışık olma) *Toplum ve doğayla barışık olma *Çatışma *Dünya barışı *İç savaş *Uluslararası toplum *Terör

Beceriler	*Analiz *Çıkarmada bulunma *Eleştirel düşünme *İletişim *Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma	*Araştırma *Yorumlama *Çıkarımda bulunma *Empati *Eleştirel düşünme *Ayrımcılığa duyarlı olma *Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma *Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma *Yaratıcı düşünme	*Sosyal katılım *Girişimcilik *Haklarını kullanma *Sosyal uyum *Karar alma *Demokratik düşünme ve davranma *Çıkarımda bulunma *Planlama *Kaynakları etkili ve verimli kullanma *Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma *Eleştirel düşünme *Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma *Yorumlama *Yaratıcı düşünme	*Empati *Birlikte yaşama *Sosyal katılım *Yorumlama *Karşılaştırma *Çıkarımda bulunma *Sosyal uyum	*Gözlem *Araştırma *Yaratıcı düşünme *Problem çözme *Çatışma çözümü *Çıkarımda bulunma *İletişim *Sosyal katılım *Sosyal uyum *Birlikte yaşama *Girişimcilik *Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma *Empati *Eleştirel düşünme *Uzlaşma
-----------	--	--	---	--	--

Değerler	*Eşitlik	*Etik değerlere	*Eşitlik	*Eşitlik	*Barış
	*Adalet	bağlılık,	*Özgürlük	*Barış	*Özgüven
	*Hoşgörü	*Sorumluluk	*Adalet	*Sevgi	*Sorumluluk
	*Farklılıklara	*Eşitlik	*Hoşgörü	*Onur	*Dayanışma
	saygı	*Hoşgörü	*Öz saygı	*Sorumluluk	*Adalet
		*Öz saygı	*Onur	*Yardımseverlik	*Hoşgörü
		*Barış	*Barış	*Vatanseverlik	*Öz saygı
		*Sevgi	*Sevgi	*Farklılıklara	*Onur
		*Özgürlük	*Saygı	saygı	*Sevgi
		*Adalet	*Sorumluluk	*Milli ve manevi	*Farklılıklara
	*Farklılıklara	*Etik değerlere	değerlere duyarlı	saygı	
	saygı	bağlılık	olma		
	*İnsan onuru	*Farklılıklara saygı	*Evrensel		
			değerlere duyarlı		
			olma		
			*Dayanışma		
			*Hoşgörü		

Kaynak: TTKB; 2013, Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı Kılavuzu Sayfa 6'dan alıntılanmıştır

Programda ifade edilen, bilgi, beceri ve değerlerin yapılandırmacı eğitim kuramını teşkil eden, yaparak, yaşayarak öğrenme strateji, yöntem, teknik ve modelleri ile öğrenciye öğretim yapılmasının amaçlandığı gözlemlenmektedir. Programda bu strateji, yöntem, teknik ve modelleri, araştırma-inceleme, tartışma, rol oynama ve drama, örnek olay incelemesi, işbirliğine dayalı öğrenme, proje tabanlı öğrenme, probleme dayalı öğrenme, topluma hizmet yoluyla öğrenme, empati yaparak öğrenme, hassas ve tartışmalı konular yoluyla öğrenme olarak sıralandığı görülmektedir (TTKB, 2013: 10-13).

Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı kazanımlar açısından incelendiğinde ise daha önceki incelediğimiz programlarda olduğu gibi kazanımların konu temelli verildiği görülmektedir. Yine aynı şekilde bir konu ile ilgili birden çok

kazanımın verilmesinin hedeflendiği de görülmektedir. Konuları, kazanım sayıları ve kazanım yüzdelerini bir tablo halinde gösterecek olursak (TTKB, 2013: 24):

Tablo 10: Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programında Temalara Göre Kazanım Sayıları ve Yüzdeleri

TEMELAR	KAZANIM SAYILARI	KAZANIM YÜZDELERİ
Demokratik Sistem ve Yaşayan Demokrasi	4	13
İnsan Hak ve Özgürlükleri	7	23
Demokrasiyi Yaşamak	8	27
Aktif Vatandaşlık çeşitliliğe çoğulcu bakış	6	20
Barış ve Uzlaşma	5	17
TOPLAM	30	100

Kaynak: TTKB; 2013, Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı Kılavuzu Sayfa 24'den alıntılanmıştır

Sonuç olarak çağdaş demokratik bir toplumun temel taşlarını oluşturacak olan bugünün çocukları, yarının yetişkinleri olacaklardır. Bu şiarla demokrasi eğitimi, hazırlanan ders öğretim programlarında küçük yaşlardan başlayarak, yaş kategorisiyle uyumlu seviyelerde verilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Çağdaş medeniyetler seviyesine çıkabilmenin eğitimde ilerlemeleri, değişim ve teknolojiyi takip etmekle mümkün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu çerçevede yapılan araştırmalarla, gelişmiş birçok ülkenin yapılandırmacı eğitim kuramını eğitim sistemlerine uyguladıkları görülmüş ve bu gereklilik karşısında Türk Milli Eğitiminde, eğitim programlarının, eski davranışçı kuram terk edilerek, yaparak yaşayarak öğrenme ve öğrencinin temel alındığı yapılandırmacı kurama göre yeniden oluşturulduğu görülmüştür.

Bu eğitim programlarında genelde verilen kavramları, özelde ise demokrasi kavramlarını çocukların yeterli düzeyde içselleştirip hayatına mal edebilmesi için bu eğitimi verecek olan öğretmenlere de büyük görevler düşmektedir. Bu durum göz önüne alındığında demokrasi eğitimi veren öğretmenlerin genel profiline bakmak yararlı olacaktır.

2.3.2 Türkiye’de Demokrasi Eğitimi Öğretmen Profili

Teknolojinin her geçen gün biraz daha ilerlediği, insan hak ve özgürlüklerinin daha da önem kazandığı günümüzde, çağcıl yenilikleri takip edip, yakalayabilen, nitelikli ve etkin bireylerin yetiştirilmesi, her ülke için olduğu gibi bizim ülkemiz için de çok önemlidir. Bu bağlamda bu özelliklerde bireylerin yetiştirilmesi hususunda en önemli görev öğretmenlerimize düşmektedir.

2004’e kadarki Türk Eğitim Sistemi incelendiğinde, eğitim ve öğretimin, felsefi anlamda, öğretmenin bilgiyi aktaran, öğrencinin ise bilgilerin nakledildiği, pasif bir rolde olduğu davranışçı yaklaşıma göre yapıldığı görülmektedir. 2004’ten sonra ise eğitim sisteminin tamamen değiştirilerek, öğretmenin öğrenciyi yönlendiren, öğrencilerin farklılıklarını göz önüne alarak rehberlik eden, yaşam boyu öğrenme şiarıyla, yaparak, yaşayarak öğrenmeyi teşvik eden, profesyonel yönetici konumunda olduğu, yapılandırmacı eğitim yaklaşımının benimsendiği görülmektedir (Gençtürk ve Sarpkaya, 2014: 50).

Öğretmenlerin yetiştirilmesi ile ilgili İlk olarak, 1982’de yapılan XI. Eğitim Şurasında, Cumhuriyetin ilanından o güne kadar, farklı kademelerde öğretmenlerin, farklı eğitim düzeylerinden geldiği ve bunun standardize edilerek, öğretmenlik yapacakların, 4 yıllık eğitim fakültelerinden mezun olması gereği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yetişecek olan öğretmenlerin eğitimsel olarak üç kategoride, farklı düzeylerde yeterlilik göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Bunlar: alınacak eğitimde %25 oranında Öğretmenlik Meslek Bilgisi, % 62.5 oranında Alan bilgisi ve % 12.5 oranında da Genel Kültür Bilgisidir (TTKB, 1982: 6).

Diğer taraftan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Millî Eğitim Bakanlığı Yönetici ve Öğretmenlerinin Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar ile Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğine dayanılarak, 2014’de yayımladığı ve zaman zaman değişiklikler yaptığı “Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları” hazırlanmıştır. Buna göre araştırma konumuzla bağlantılı, atamaya esas olarak, Sosyal Bilgiler alanında, 4 yıllık fakülte düzeyinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü mezunu bir öğretmen; Sosyal Bilgiler Dersi dışında, Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi,

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi, Hukuk ve Adalet Derslerini verebilmesine müsaade edilmiştir (MEB, 2014). Buradan da anlaşılacağı üzere daha önce sosyal bilgiler dersi içerisinde verilen demokrasi insan hakları ve vatandaşlık konuları, her ne kadar farklı ders başlığı altında verilse dahi, bu branşlarda yükseköğretim düzeyinde öğretmen yetiştirilmediğinden, yine konuya hâkimiyet bakımından, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmenleri tarafından verilmektedir.

2.3.3 Suriye’de Demokrasi Eğitimi Öğretmen Profili

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş öncesine kadar, eğitim tek elden Eğitim Bakanlığı tarafından ,1974 Anayasasına göre yürütülmektedir. Eğitim, zorunlu eğitimin 9 yıl olması, eğitim hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, Arap milliyetçiliği, laik ve sosyalist eğitim temelleri üzerinden yapılırken, Suriye’de resmi dil ve eğitim dili Arapça kullanılmaktadır (Demir, 1996).

Suriye’de iç savaş öncesi öğretmen profiline bakıldığında ise öğretmenlik eğitiminin, yükseköğretim düzeyinde olduğu görülmekte; ilkökul ve ortaokul öğretmenlerinin en az 2 yıllık yüksekokul; lise öğretmenlerinin ise 4 yıllık lisans mezunu olmalarıyla beraber, öğretmenliğe atanmadan önce isteğe bağlı olarak da bir yıl öğretmenliğe hazırlık eğitimi aldıkları görülmektedir (Demir, 1996; Erdoğan ve Dursun, 2016).

2.3.3.1 Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Öğretmen Profili

Türkiye’deki hukuki yasalar gereği, Suriyeli sığınmacıların temel eğitim olan ilköğretim, orta öğretim ve yüksek eğitim kurumlarına ulaşma imkanları devlet tarafından sağlanmaktadır. İlköğretim yaşında olan Suriyeli sığınmacılar, devlet okulları ile Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitimlerine devam edebilmektedir. Yükseköğretimde ise YÖK’ün, Suriyeli sığınmacılara özel kararı ile üniversite harcı ödemekten azat edilmişlerdir. Buna rağmen Suriyeli sığınmacıların okullaşma oranı oldukça düşüktür. Suriyeli sığınmacı çocukların sadece %23’ü eğitime erişebilmektedir. UNICEF Türkiye’nin Ocak 2017 verilerine göre Türkiye’de kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı: 2.854.968; kamplarda kalan Suriyeli sığınmacı sayısı: 260.320; kamp dışında kalan

Suriyeli sığınmacı sayısı: 2.594.648; Suriyeli çocuk sığınmacı sayısı: 1.28 milyon; Suriyeli okul çağındaki çocuk sığınmacı sayısı: 870.000; okula kayıtlı Suriyeli çocuk sığınmacı sayısı: 490.002 ve tahmini okul dışı Suriyeli çocuk sayısı ise 480.000'dir. Suriyeli sığınmacı krizinin yedinci yılında halen dil problemi eğitimde ciddi bir engel teşkil etmekte; okullardaki sosyal dışlanma ve ayrımcılık okula devam etme isteğini olumsuz etkilemekte; Devlet okullarının ücretsiz olmasına rağmen kırtasiye ve diğer okul giderleri, ailelere ciddi bir ekonomik bir külfet olmakta ve maddi imkânsızlıklardan dolayı çocukların eğitimi öncelik olarak algılanmamaktadır. Okullardaki eğitimcilerin, savaş travması yaşamış çocuklara eğitim verme ve pedagojik yaklaşım konusundaki deneyim eksikliği, bazı çocuklara ulaşabilmede büyük bir problem olabilmekle beraber; özel eğitim gereksinimi olan sığınmacı çocuklar ise bu sosyal hizmete ulaşmadaki engel ve zorluklardan dolayı eğitimlerine devam edememekte, bu sebepten dolayı da eğitim sisteminin dışında kalmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi yükseköğrenim burslarının sınırlı olması, yükseköğrenime devam etmek isteyen gençlerin sayısını azaltmaktadır. Yetişkin eğitiminde ise yetişkinler için mesleki eğitim imkânları yetersiz kalmaktadır (Ay,2015 BMMYK; Velieçoğlu, 2014).

Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) resmi haber sitesinde, 22 Şubat 2016'da dönemin Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı tarafından verilen bir demeçte "Suriyeli öğrenciler devlet okullarında Türkçe müfredat ile geçici eğitim merkezlerinde ise Bakanlığımızca özel olarak oluşturulmuş ders çizelgeleri üzerinden, kendi dillerinde bir müfredat ile eğitim alıyor. Arapça müfredata haftada ortalama 5 saat Türkçe eklenerek süreç içerisinde öğrencilerin Türkçe öğrenmesi hedeflenmiştir." demekte ve bu öğrencilere ders veren öğretmen sayılarını da vermektedir. Bu bilgiler ışığında 2016 itibari ile geçici eğitim merkezlerinde, bin Türk ve 11 bin 500 gönüllü Suriyeli öğretmenin çalıştığı görülmektedir.

2.4 Araştırılan Kavramlar

Sosyal Bilgiler 6 ve 7. sınıf ders programından, demokrasi ile ilgili kavramlar öğrendikleri varsayılarak 8. sınıf öğrenciler için "bağımsızlık, barış, cumhuriyet, dayanışma, demokrasi, devlet, milli egemenlik, etkin (iyi) vatandaş, hoşgörü, özgürlük, savaş, seçim, sorumluluk, vatan, eşitlik ve hak" olmak üzere, demokrasi ile ilgili 16

kavramla bir kavram havuzu oluşturulmuştur. Bu kavram havuzundan, liseye kadar olan eğitimini Suriye’de tamamlamış, Suriyeli bir üniversite öğrencisinden kavramlarla ilgili tek tek görüş alınmış ve öğrencilerin Suriye’de almış oldukları formel eğitim göz önünde bulundurularak “dayanışma, milli egemenlik ve sorumluluk” kavramları çıkarılarak, çalışılacak kavramlar seçilmiştir.

Sorular hazırlandıktan sonra tekrar gözden geçirilerek “devlet, hoşgörü ve vatan” kavramları listeden çıkarılmış, ardından Suriyeli öğrenciyle yapılan değerlendirmede, vatan kavramı listeye tekrar dâhil edilmiştir.

Anket soruları hazırlanırken, bilimsel çalışma uygunluğu açısından bu alanda daha etkin olan bir hocaya danışılarak, uzman görüşü alınmış, bu çerçevede 8 sorunun soru biçimi değiştirilmiştir. Didaktik sorular değiştirilerek, kişisel algı biçimine dönüştürülmüştür. Soruların genelden özele doğru sıralamalarında değişiklik yapılmış, anketin üst sayfasındaki bilgilerde de “il” ibaresi “şehir” ibaresiyle değiştirilmiş; “kasaba” ibaresi çıkarılarak yerine “diğer” ibaresi eklenmiştir.

Anket soruları Suriyeli öğrenci tarafından Arapçaya çevirilmiş, ardından Arapça bilen bir hoca tarafından tekrar Türkçeye çevirilmiş. Anlam bozukluğu fark edilerek, yeniden çeviri yaptırılmış, ardından yeniden başka bir Suriyeli öğrenci tarafından Türkçeye çevirilmiş.

10.01.2018 tarihinde anket yapabilmek için bölüm sekreterliğine izin dilekçesi verilmiş, ardından 26.01.2018 tarihi itibarıyla Suriyeli sığınmacıların konakladığı Adıyaman’daki Geçici Barınma Merkezi Çadırkent’te anket yapılabilmesi için sorumlu mercilerden resmi izinler alınmıştır.

Aşağıda seçilen kavramlar açıklanmıştır.

2.4.1 Cumhuriyet Kavramı

Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabında cumhuriyet kavramının, çoğunluk anlamına gelen cumhur sözcüğünden geldiği ve çoğulculuğu ifade eden, bir çoğunluk yönetimi olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber “cumhuriyet, mecliste en çok vekil bulduran partinin hükümeti kurması, bir bakıma devletin, halkın çoğunun tercih ettiği parti tarafından yönetilmesini ifade eder” denmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise cumhuriyet: “milletin egemenliği kendi

elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi” olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan cumhuriyet yönetiminde, halkın seçimle oluşturduğu parlamento, yönetimin temelini oluşturur (Kepenekçi, 2008). Bununla beraber demokrasi cumhuriyet rejimini kapsamakla beraber cumhuriyet rejimi demokratik olmayabilir.

2.4.2 Vatan Kavramı

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte vatan, “Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, “olarak tanımlanmaktadır. İlköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında ise vatan, yurt kavramına dolaylı olarak değinilmiş ve Orta Asya’dan Türklerin Anadolu’ya gelerek, burayı yurt ya da vatan edindikleri üzerinde durulmuştur. Genel manada vatan, bir milletin üzerinde yaşadığı ve kültürünü oluşturduğu toprak parçasıdır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi vatan kavramı içerisinde, bir milletin ortak geçmiş, ortak gelecek, ortak dil ve kültürü de kapsamaktadır.

2.4.3 Demokrasi Kavramı

Köken olarak, Yunancada demos (halk) ve krotos (yönetim) sözcüklerin birleşmesinden meydana gelen demokrasi kelimesi, genel manada halkın kendi kendisini yönetmesidir. Genel olarak birçok kaynakta “halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Eğitimsel manada İlköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “demokrasi: egemenlik hakkının kayıtsız şartsız millette olduğu yönetim şekli” olarak tanımlanmaktadır. Bu yönetim şeklinde vatandaşlar seçme ve seçilme haklarını kanunlara göre yerine getirmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise “demokrasi: halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi” olarak tanımlanmaktadır.

2.4.4 Bağımsızlık Kavramı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde bağımsızlık, “bir kişi toplumsal küme ya da toplumun, ekonomik, siyasal, ekinsel vb. bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altında bulunmaması” olarak tanımlanmaktadır. Diğer

tarafından, ilköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı sözlük kısmında bağımsızlık, “davranışlarını tutumunu girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, özgür, hür.” olarak tanımlandığı görülmektedir. Kendi kararlarını hiçbir baskı olmadan almak, aynı şekilde fikir ve düşüncelerini açıklamak olan özgürlük kavramıyla karıştırılan bağımsızlık kavramında, bireyin veya toplumun karar alırken kimseye bağımlı olmama hali ön plana çıkmaktadır.

2.4.5 Barış Kavramı

Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabında bireylerin, toplumların kendileri ve diğer birey ve toplumlarla uyumlu ve sürdürülebilir ilişki kurması olarak tanımlanan barış, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise “savaş içinde olmayan bir ülkenin durumu. Savaştan sonra devletler arasındaki ilişkilerin yeniden kurulması. Uyum karşılıklı anlayış ve hoş görülü olmak” olarak tanımlanmaktadır.

2.4.6 Özgürlük Kavramı

Özgürlük denilince insanların kafasında sınırları çok belirsiz, soyut bir kavram canlanmaktadır.

İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında özgürlük, “insanın her türlü zorlamadan ve dış baskıdan uzak her şeyi yapabilmesi” olarak tanımlanmakta. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise özgürlük, “herhangi bir kısıtlamaya zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu serbesti durumunun nerede başlayıp nerede bittiği literatürde bir tartışma konusudur (Kepenekçi, 2008). Genel olarak bakıldığında ise bir bireyin özgürlüğünün diğer bireyin özgürlük sınırına kadar olduğu tanımıyla karşılaşılmaktadır. Bunun anlamı ise kişinin bir şeyi yapma özgürlüğünün, başkasına zarar verme sınırında sonlanacağıdır (Kepenekçi, 2008).

2.4.7 Eşitlik Kavramı

Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabında eşitlik, “tüm insanların insan olmak bakımından birbiriyle aynı değerde olması” olarak tanımlanmaktadır. Diğer

taftan Türk Dil Kurumu Sözlüğüne bakıldığında ise eşitlik, “iki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik. Kanunlar yönünden insanlar arasında ayrım bulunmaması durumu. Bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasal haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu” olarak tanımlanmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ise eşitliğe, insana doğuştan verilen ve devredilemeyen bir hak olarak değinilmiştir. Diğer taraftan tarihe bakıldığında demokrasi düşüncesinin de insanların eşit olabilmek için vermiş oldukları mücadeleler sonucunda doğduğu görülmektedir (Akdağ ve Taşkaya,2015).

2.4.8 Hak Kavramı

Devletin düzenini sağlayan hukuk kurallarının kişiye vermiş olduğu yetkiler ve bu yetkilerin kullandırılması olarak tanımlanan hak kavramı (Kepenekçi, 2008); İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında, “hukuk düzeni tarafından kurulmuş ve kullanılıp kullanılmaması sahibinin iradesine bırakılmış çıkarlar” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise hak, “adalet, adaletin, hukukun getirdiği veya birbirine ayırdığı şey kazanç” olarak tanımlanmaktadır. Tanımlarından da anlaşılacağı gibi hak kavramı hukuk ve çıkar kavramlarıyla içli dışlı bir kavramdır. Hukuk, hakların niteliklerini düzenleyen ve tanımlayan bir kurumdur. Bir hakkın oluşabilmesi için hukuksal bir dayanağının olması gerekmektedir. Sadece çıkar odaklı bir hak olamaz. Çünkü kişisel her çıkar hukuksal olmayabilir.

2.4.9 Seçim Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde, “kanunlar ve yönetmelikler uyarınca, bir veya daha çok aday arasından birini seçmek” olarak tanımlanan seçim kavramı: İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “demokratik devletlerde devleti yönetecek kişiler seçimlerle belirlenir... Devlet yönetiminde görev almak isteyen kişiler yasalarca belirlenen koşulları taşıyor iseler seçimlerde aday olabilirler” denilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi devleti yönetecek olanların halkın seçme iradesini kullandığı hukuka uygun yapılan seçimlerle seçilmesi, bizim ülkemiz gibi temsili demokrasiyle yönetilen ülkelerde, demokrasinin vazgeçilmez bir unsurudur. Seçimlerin yapılması, aynı

zamanda devletin, halka karşı gücünü kullanmasını da kısıtlar. Çünkü yönetime gelen iktidar, tekrar seçilememe kaygısı taşıyarak, daha hakkaniyetli bir yönetim ortaya koyacağı varsayılmaktadır (Kepenekçi, 2008).

2.4.10 Etkin Vatandaş Kavramı

Etkin, etkili vatandaş kavramı, aslında Sosyal Bilgiler Dersinin tanımlanmasında da kullanılan temel kavramlardan bir tanesidir. Bizim ülkemizdeki Sosyal Bilgilerde Ders Programında etkili ve etkin vatandaşın özellikleri olarak: vatanına milletine değer veren, demokrasiye inanmış ve demokrasinin gereklerini yerine getiren, hak ve sorumluluklarının bilincinde olup bunların gereklerini bir hayat felsefesi haline getirmekle beraber, bilgiyi üreten ve onu kullanan anayasa ve yasalara bağlı vatandaş olduğu görülmektedir (Tay, 2015)

Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Ders Kitabında etkin vatandaş daha çok aktif vatandaşlık üzerinden ele alınarak, bireylerin devlet ve toplum işlerine katılımı, seçimler, şikâyet, kamuoyu oluşturma karar alma süreçlerinde aktif rol alma gibi etkinlikler üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Burada vatandaşlar tek başına çözüm süreçlerine katılabileceği gibi, başkalarıyla beraber, onlarla iş birliği içinde olarak çözüm süreçlerine katılabilirler.

2.4.11 Savaş Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele. Bir toplumun başka bir topluma, istediğini benimsetmek amacıyla, tüm olanakları ve güçleriyle yaptıkları düzenli saldırı” olarak tanımlanan savaş kavramı, ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kitabında, “Birinci Dünya Savaşı” başlığı altında 1. Dünya savaşı nezdinde tanımlanarak açıklanmıştır. Savaş maddi ve manevi anlamda yıkıcı bir süreç olmakla beraber, çoğu zaman geri dönüşü olmayan ağır sonuçlar içeren bir olgudur. Dünya tarihindeki ilk savaşlara bakıldığında savaşların bire bir göğüs göğüse yapıldığı ve genellikle kayıpların savaş meydanlarında sınırlı sayıda kaldığı görülürken, günümüzde kitle imha silahlarıyla uzaktan, savaş meydanına inmeden binlerce hatta milyonlarca insanın öldürülebildiği savaşlar

yapılabildiği gör÷lmektedir. Bu yönüyle günümüz savaşları daha yıkıcı ve kanlıdır. Bunun yanında savaşlar, dünya tarihi boyunca, insanların yerinden yurdundan edilmesinin ve insanların zorunlu göçe maruz kalarak mülteci ya da sığınmacı durumuna düşmelerinin önemli sebeplerinden biridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve literatüre katkısı, araştırmanın sayıltıları, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları, konuyla ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı çalışmalar, verilerin toplanması, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmanın yöntem kısımları açıklanacaktır.

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın konusu Suriyeli sığınmacı sekizinci sınıf öğrencilerinin demokrasiye yönelik bazı temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi olduğundan yöntem olarak, araştırmada Nitel Araştırma Tasarımı, Olgu Bilimsel Model kullanılmıştır. Olgu bilim modelinde, bireyin olay ve durumlar karşısındaki algısı ölçülmeye ve yorumlanmaya çalışılır. Genel manada bireylerin, incelenen olay ve olgulara ilişkin ortaya koymuş olduğu kişisel bakış açıları ortaya konulmaya çalışılır (Özdemir, 2014). Bu modele uygun olarak araştırmada, Adıyaman İlinde bulunan sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı çocuklar ile Adıyaman Merkez İlçede bulunan Türkiyeli sekizinci sınıf çocukların karşılaştırmalı olarak, demokrasiye ilişkin bazı temel kavram algıları incelenmiştir. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile sürekli karşılaştırılarak çözümlenmiştir.

3.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Suriye'deki savaşın çıktığı 2011 tarihinden sonra ülkemize sığınmacı olarak gelen Suriyeli sekizinci sınıf öğrencilerinin, demokrasiye ilişkin bazı temel kavram algılarının, Türkiye'nin Adıyaman İlindeki sekizinci sınıf öğrencilerinin algılarıyla karşılaştırılarak incelenmesidir.

3.3 Araştırmanın Sayıltıları

Bu araştırma için seçilen örneklem, evreni temsil etmektedir. Kullanılan ölçme aracı, amaca hizmet etmektedir. Örnekleme alınan sekizinci sınıf Suriyeli sığınmacı ve

Türkiye'nin Adıyaman İlindeki sekizinci sınıf öğrencilerinin, veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat formundaki soruları samimi cevapladıkları düşünülmektedir

3.4 Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, sekizinci sınıf eğitim müfredatında bulunan, demokrasiye yönelik bazı temel kavramların bir kısmını kapsamaktadır. Araştırma Adıyaman'daki, seçilen 8. sınıf Suriyeli sığınmacı öğrenciler ve Adıyaman Merkez İlçedeki 5 okuldan seçilen 8. sınıf öğrencilerle sınırlıdır. Araştırma demokrasiye yönelik bazı temel kavramların bir kısmıyla sınırlıdır. Araştırma örnekleme giren Adıyaman'daki 8. sınıf Suriyeli sığınmacı öğrenciler ve seçilen Adıyaman Merkez İlçede bulunan okullarındaki 8. sınıf öğrencilerinin veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış mülakat formundaki sorulara verdikleri cevaplar ile sınırlıdır. Çalışma 2016-2018 yılları arasında sınırlıdır.

3.5 Konuya İlişkin Yapılan Yurtiçi Çalışmalar

Konuyla ilgili yurt içinde yapılan çalışmalara baktığımızda:

Dinç ve Temur (2016); “Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değer Algılarının Karikatürler Aracılığıyla İncelenmesi” adlı çalışmalarında, bazı demokrasi kavramlarını karikatür aracılığıyla, öğrencilerin algı düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada, öğrencilerin adalet ve eşitliği karşılaştırarak adaletin eşitlikten daha iyi olduğu vurgusunu ön plana çıkarttıkları, bununla beraber, çalışmanın diğer dikkat çekici sonucu ise öğrencilerin genel olarak, özgürlük karikatürünü yeterince ifade edememiş olmalarıdır.

Öztaşkın ve İçen (2015); “Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Demokrasi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” araştırmasında, İstanbul'daki ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ve demokrasi algıları arasında, fark olup olmadığı, spss programı kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Ersoy (2016); “Vatandaşlık ve Demokrasi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Algısı” çalışmasında, vatandaşlık ve demokrasi

dersine yeterli önemin ve zamanın verilmediği, ortamlardaki öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ve tematik çözümlenmeler sonucunda varılmış; ayrıca bu derslerin birbirinden ayrı ve müfredatlarının genişletilerek verilmesi gerektiği sonucu çıkarılmıştır.

Akdu (2016); “Ortaokul 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin Demokrasi Kültürüne Katkısının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Burdur İli Örneği” araştırmasında, Mehmet N. Gömlüksiz ve Hasan H. Kılınç 'ın (2013) "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Tutum Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması" adlı çalışmasında geliştirilen ölçek kullanılarak, ortaokullarda okutulan Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinin teorik olarak öğrenilirken, pratikte yeterince hayat bulmadığı yapılan bu araştırmanın sonucunu teşkil etmektedir.

Fidan (2009); “İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Geçen Cumhuriyet ve Demokrasi Kavramlarıyla İlgili Bilgilerinin İncelenmesi” çalışması Siverek ve Şanlıurfa'daki bazı okullarda yapılmış ve öğrencilerin bu kavramlara hâkim olmadıkları görülmüştür.

Özdemir (2009); “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerine Demokrasi Kültürü Kazandırmada Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi'nin Katkısı (Kütahya İli Örneği)” çalışmasında, Kütahya İlindeki seçilen sekizinci sınıf öğrencilerin okul meclisleri projesi ve demokrasi eğitimi arasında olumlu bir ilişki olduğu ve bu durumun, annenin eğitim durumu ile de paralel olduğu sonucu nicel olarak çıkarılmıştır

Bulandere (2014); “Öğrencilerin Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Kazanımlarını Elde Etme Düzeyleri ve Derse Yönelik Görüşleri (Erzurum İli Örneği)”. Bu çalışmada hem nitel hem de nicel araştırma yöntemi kullanılarak, öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi ile ilgili algıları ve görüşlerine yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, ders içeriklerinin gerçek hayatla daha fazla bağdaştırılıp, demokrasi ve vatandaşlık konusunda anne ve babaların bilinçlendirilmesi sonuçları üzerinde durulmuştur.

Kuş (2012); “İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Bu çalışmada öğrencilerin demokrasi kavramlarını, tam olarak anlamadıkları, ya da yanlış anladıkları, karşılaştırma yapılan diğer 28 ülke ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin, olumlu olan demokrasi kavramlarını algılama düzeyleri düşükken, olumsuz olan demokrasi

kavramlarını algılama düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu öğrencilerin demokrasi kavramlarını algılama düzeylerinin, anne- baba eğitim düzeyi, cinsiyet, yaşanılan yer, gelir düzeyi gibi değişkenlere göre de değiştiği görülmüştür.

Yurt içi çalışmalara bakıldığında, genellikle bu çalışmalara benzer, aşağı yukarı aynı sonuçlara varılan ve yöntem olarak nicel yöntemin yoğunlukla kullanıldığı söylenebilir.

3.6 Konuya İlişkin Yapılan Yurtdışı Çalışmalar

Angel (2012); “İlköğretim Sınıflarında Demokratik İklimler: Teori ve Araştırma Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada, sınıftaki demokratik ortam ve Deweyci yaklaşımla öğrencilerin, ileriki yaşamlarında daha sosyal ve başarılı ilişkiler kurdukları sonucuna varılmıştır.

Mhlauli (2010); “Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Botswana'daki İlköğretim Okullarında Üst Sınıflarda Bir Demokraside Vatandaşları Eğitim Algıları ve Uygulamaları” çalışmasında, bir Güney Afrika ülkesi olan Botswana’da, vatandaşlık eğitimi veren öğretmenlerin, bu eğitimi içselleştiremedikleri üzerinde durulan, nitel bir çalışmadır.

Mncube (2009); “Ebeveynlerin Güney Afrika'daki Okulların Demokratik Yönetişimindeki Rollerine İlgili Algıları: Gemide mi?” araştırması velilerin dil, düşük eğitim seviyesi gibi nedenlerden dolayı, okul ve öğrenci arasında demokratik bir ortamın gelişmesine katkı sağlayamadığı sonucuna varılan, nitel bir çalışmadır.

Cohen (2009); “Ne Görüldü Ne Duyuldu: Çağdaş Demokrasilerde Çocukların Vatandaşlığı” çalışmasında, çocukların karar alma süreçlerinde, aileleri tarafından arka plana atılarak, onların yerine karar alıcı olma durumunda, ileride bu çocukların ne tür yetersizlikler yaşayacakları ve çözüm önerileri üzerinde durulduğu görülmektedir.

Almog ve Shechtman (2007); “Öğretmenlerin Demokratik ve Etkinlik İnançları ve Özel İhtiyaçları Olan Öğrencilerin Davranışlarıyla Başa Çıkma Tarzları” çalışmasında, davranış bozukluğu olan öğrencilere ders veren öğretmenlerin, teorik ve pratikte yaklaşımlarının, demokratik inançlarıyla paralellik teşkil edildiği sonucu üzerinde durulmuştur. Nicel olan bu çalışmada, öğretmenlerin öğrenciye yaklaşımı ve demokrasi inancı arasında pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Thomberg ve Elvstrand (2012); “Çocukların Okula Demokrasi, Katılım ve Güven Deneyimleri” İsveç’te yapılan bu çalışmada, öğrencilerin demokratik taleplerinin ne kadar karşılandığı ve öğretmenlerin bu talepler karşısındaki tutumları incelenmiş olup, genellikle öğretmenlerin baskıcı ve otoriter olduğu sonucuna varılmıştır.

Devine (2002); “Çocuk Vatandaşlığı ve İlköğretimde Yetişkin Çocuk İlişkilerinin Yapısı” çalışmasında, öğrenci öğretmen etkileşiminin, çocukların ileride vatandaşlık kurgusu üzerinde pozitif etkisi üzerinde durulmuştur.

Down (2004); “Yurtseverlikten Eleştirel Demokrasiye: Sosyal Bilgilerde Vatandaşlık Eğitimi Söylemlerini Değiştirmek”. Bu çalışmada 28 uluslu Avustralya’da öğrencilerin, demokrasinin değerleri olan seçim, oylama, katılım gibi işlemlere rağbet etmedikleri, gerek görmedikleri ve demokrasiyi kavrayamadıkları üzerinde durulmaktadır.

Meitles ve Deuchar (2006); “Demokrasiyi Öğrenmiyoruz, Yaşıyoruz” İskoç okullarında öğrenci sesine danışmanlık adlı çalışmada, İskoçya’daki ilköğretim okullarında demokrasinin katılımcılık ilkesi üzerinde durulmuştur.

Lenzi vd. (2014); “Okul, Yurttaşlık Eğitiminin Yanı Sıra Sivil Katılımı Nasıl Öğretebilir: Demokratik Okul Ortamının Rolü”. Bu çalışmada, demokratik okul ortamı ve sivil katılımın adalet algısıyla işlediğinde, ileride ergenlik ve sonrasında vatandaşlık sorumluluğun ve sivil katılımın artacağı sonucuna varılmıştır.

3.7 Verilerin Toplanma Süreci

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Bu form oluşturulurken aşağıdaki süreçler takip edilmiştir.

Sosyal Bilgiler 6 ve 7. sınıf ders programından, demokrasi ile ilgili kavramları öğrendikleri varsayılarak, 8. Sınıf öğrenciler için “bağımsızlık, barış, cumhuriyet, dayanışma, demokrasi, devlet, milli egemenlik, etkin (iyi) vatandaş, hoşgörü, özgürlük, savaş, seçim, sorumluluk, vatan, eşitlik ve hak” olmak üzere, demokrasi ile ilgili 16 kavramla bir kavram havuzu oluşturulmuştur. Bu kavram havuzundan, liseye kadar olan eğitimini Suriye’de tamamlamış Suriyeli bir üniversite öğrencisinden, kavramlarla ilgili tek tek görüş alınmış ve öğrencilerin Suriye’de almış oldukları formal eğitim göz

önünde bulundurulurak, “dayanışma, milli egemenlik ve sorumluluk” kavramları çıkarılarak, çalışılacak kavramlar seçilmiştir.

Sorular hazırlandıktan sonra, tekrar gözden geçirilerek “devlet, hoşgörü ve vatan” kavramları listeden çıkarılmış, ardından Suriyeli öğrenciyle yapılan değerlendirmede vatan kavramı listeye tekrar dâhil edilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat formu soruları hazırlanırken, bilimsel çalışma uygunluğu açısından, bu alanda daha etkin olan bir hocaya danışılarak, uzman görüşü alınmış, bu çerçevede 8 sorunun soru biçimi değiştirilmiştir. Didaktik sorular değiştirilerek, kişisel algı biçimine dönüştürülmüştür. Soruların genelden özele doğru sıralamalarında değişiklik yapılmış, yarı yapılandırılmış mülakat formunun üst sayfasındaki bilgilerde de “il” ibaresi “şehir” ibaresiyle değiştirilmiş; “kasaba” ibaresi çıkarılarak yerine “diğer” ibaresi eklenmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat formu Adıyaman Üniversitesinde öğrenim gören Suriyeli bir öğrenciye Arapçaya çevirilmiş, ardından Arapça bilen bir hoca tarafından tekrar Türkçeye çevirilmiş. Anlam bozukluğu fark edilerek, yeniden çeviri yaptırılmış, ardından yeniden başka bir Suriyeli öğrenci tarafından Türkçeye çevirilmiş. Böylece veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir.

Öncelikle Adıyaman Merkez İlçede çalışmanın yapılacağı 5 (beş) okul belirlenmiştir. 10.01.2018 tarihinde yarı yapılandırılmış mülakat formu ile çalışma yapabilmek için bölüm sekreterliğine izin dilekçesi verilmiş, ardından 26.01.2018 tarihi itibarıyla Adıyaman’da Suriyeli Misafirlerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezinde (Çadırkent) ve Adıyaman Merkez İlçede bulunan okullarında yarı yapılandırılmış mülakat formu ile çalışma yapılabilmesi için sorumlu mercilerden resmi izin alınmıştır.

23.02.2018 tarihinde Adıyaman’da Suriyeli Misafirlerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezinde (Çadırkent) Suriyeli 8. Sınıf öğrencilere çalışma uygulanmıştır.

20.04.2018 tarihinde ise Adıyaman Merkez İlçede belirlenen okullara çalışma uygulanmıştır.

3.8 Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini Adıyaman’da yaşayan sekizinci sınıf Suriyeli öğrenciler oluşturmaktadır. Ancak Adıyaman’daki tüm Suriyeli öğrencilere ulaşma

güçlüğü ve çalışmanın nitel olmasından dolayı, Adıyaman İlinde bulunan ve Suriyeli Misafirlerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezinde (Çadirkent) bulunan İlköğretim Okulundan, random bir seçimle beş kız ve beş erkek öğrenci seçilerek çalışma yapılmıştır. Bununla beraber bu öğrencilerin algılarının karşılaştırılabilmesi için Adıyaman Merkez İlçedeki ilköğretim okullarından yine rastgele bir seçimle, beş okuldan birer kız ve birer erkek olmak üzere on öğrenci seçilerek çalışma yapılmıştır. Kısacası bu çalışmanın örneklemini beş kız, beş erkek olmak üzere on Suriyeli öğrenciyle beraber; beş kız, beş erkek on Türk öğrenci oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, çalışılan demokrasi ile ilgili kavramlara ilişkin Suriyeli sekizinci sınıf öğrenciler ve Adıyaman Merkez İlçe okullarında sekizinci sınıf öğrencilerin, yapılandırılmış mülakat formuna vermiş oldukları cevaplar irdelenerek, çözümlenmeye çalışılmıştır.

4.1 Çalışılan Kavramlarla İlgili Bulgular

Bu bölümde Suriyeli sekizinci sınıf ve Türkiyeli sekizinci sınıfların demokrasi ile ilgili belirlenen kavramlara ilişkin yarı yapılandırılmış mülakat formu ile yapılan çalışmaya vermiş oldukları cevaplar karşılaştırmalı olarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

4.1.1 Cumhuriyetle Kavramı

Suriyeli öğrenciler, “cumhuriyet” kavramını bir yönetim şekli olarak ifade edemezken, bazı öğrenciler örneklendirmede Türkiye ve Suriye örneğini vermişlerdir. Öğrenci SK1:

“Bağlı olduğumuz devlet Türkiye. Suriye gibi.” demiştir.

Bununla beraber, bazı erkek öğrencilerin, cumhuriyet kavramını, hak kavramıyla açıkladıkları görülmektedir (SE2, SE5). Örneğin SE2:

“Cumhuriyet vatandaşların yanında durmalı ve haklarını korumalıdır.”

demiştir. Genel olarak bakıldığında, Suriyeli öğrencilerin “cumhuriyet” kavramını açıklarken, cumhuriyet kavramının temelini teşkil eden, halkın yönetimde söz sahibi olması ilkesine değinmedikleri görülmektedir.

Türk öğrenciler ise çoğunlukla halkın seçimlerle yönetime katılması esası vurgulanırken (TK2, TK3, TK5, TE1, TE5) öğrenci TK2:

“Cumhuriyet; klişe olarak halkın kendi kendini yönetmesidir. Doğrudur cumhuriyet bu demektir. Ama şu anda dünya üzerinde bu durumu tam olarak gerçekleştiren, bir tek ülke bile size sayamam. Çünkü yok. Cumhuriyet şu anda

günümüzde halkın kafasını karıştırarak, halkı zehirleyerek iktidar olma düşüncesi olma durumuna gelmiştir.”

diyerek, doğrudan demokrasiye de atıfta bulunduğu görülmektedir.

“Cumhuriyet” kavramını açıklarken Suriyeli öğrencilerin bir kısmı “hak” kavramı üzerinde dururken; Türk öğrencilerin, daha çok eşitlik ve özgürlük kavramını ön plana çıkardıkları görülmektedir (TK1, TK4, TE2, TE4). Örneğin TK1 öğrencisi:

“Herkesin özgürce fikrini belirtebildiği, her durumda herkesin eşit olduğu bir sistem. Aynı zamanda cumhuriyet bana Atatürk’ü ifade ediyor.” demiştir.

Verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere, “cumhuriyet” kavramına Türk öğrencilerin hakim olduğu kadar, resmiyette “Suriye Cumhuriyeti” olarak geçen ve cumhuriyetle yönetilme iddiası olan bir ülke menşeli olmalarına rağmen, Suriyeli öğrencilerin, bu kavrama hakim olmadığı görülmektedir. Burada şu sorular akla gelmektedir, acaba kavram doğru olarak öğrencilere öğretilmiş midir? Ya da teorik olarak öğretilen kavram, pratik hayatta karşılığını bulamadığı için mi bu öğrenciler, cumhuriyet kavramını açıklamakta güçlük çekmişlerdir? Bu soruların cevabı ne olursa olsun, sonuç olarak Suriyeli öğrenciler, cumhuriyet kavramına ilişkin doyurucu cevaplar verememişlerdir.

4.1.2 Vatan Kavramı

Vatan kavramını, Suriyeli öğrencilerin birebir bir tanım yapmaktan ziyade, Suriye savaşına ve kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalarak, vatanlarından ayrı düştükleri vurgusu üzerinde durdukları görülmüştür. Örneğin SK3:

“Çok çok güzel bir vatanda yaşadık. Orada da çocukluğumuzu yaşadık. Umarım savaş biter ve vatanımıza döneriz” demiştir.

Diğer taraftan Suriyeli öğrencilerin bazılarında (SE3, SE5) vatanın ruhları olduğu, esas varlıkları olduğu, vatansız bir insanın, ruhsuz bir insan olacağı vurgusu göze çarpmaktadır. Örneğin öğrenci SE3:

“Vatan esas ve ruhtur. Mesela insan vatanından uzaklaştığında özsüz ve ruhsuz kalır” demiştir.

Özellikle Suriyeli kız öğrencilerin kimisinde, savaşın onları vatanlarından ayırdığı vurgusu gözlemlenmiştir (SK3, SK5).

Türk öğrencilerin vatan kavramına ilişkin cevaplarında, erkek öğrencilerin bir kısmının vatani, üzerinde yaşanan toprak parçası olarak niteledikleri görülürken (TE1, TE3); bununla beraber, iki öğrencinin (TK4 ve TK5), dil, kültür, bayrak birliği vurgusu yaptığı görülmektedir. Bunların dışında, uğruna ölüneceği ve yenilmezlik ile Türkiye Cumhuriyetinin tarihine de gönderme yapıldığı görülmektedir (TK1,TE3). Öğrenci TE4 vatani daha duygusal bir çerçeveyeyle:

“insanın kendini güvende hissettiği doğup büyüdüğü her türlü yer olabilir. Vatan insanın yaşadığı vatan sevgiyi, hüznü, mutluluğu vb her türlü duyguyu yaşadığı yerdir.” dediği görülmektedir.

Suriyeli öğrencilerin vatan kavramını, “devlet, hak, kimlik, öz” kavramlarıyla; Türk öğrencilerin ise bu kavramı “ülke, toprak, bayrak, memleket, toplum, millet, birlik ve beraberlik” kavramlarıyla açıkladıkları görülmüştür.

4.1.3 Demokrasi Kavramı

Suriyeli öğrencilerin, demokrasi kavramına yönelik cevaplarında, demokrasiyi, bir yönetim şekli olarak açıkladıkları görülmektedir. Demokrasi ile cumhuriyet kavramını karıştırdıkları, “halkın kendi kendini yönetmesidir” ifadesiyle su yüzüne çıkmaktadır (SK1, SK2, SK3, SK4, SE1, SE3, SE5) öğrenci SE4’ün:

“Vatanı ve halkı korumak için uygun başkanlar seçmektir.”

Cevabından, kısmi de olsa öğrencinin, demokraside seçim yapmanın elzem olduğu bilgisine sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. SE2’nin:

“Hiç kimse ona karışmadan kendi kararını almak herkesin hakkıdır.”

Cevabıyla, demokrasinin vazgeçilmez koşullarından olan, özgür irade ve kimsenin baskısı olmadan karar alma vurgusu dikkati çekmektedir.

Türk öğrencilerin, demokrasi kavramına ilişkin cevaplarını irdelediğimizde, TK2 öğrencisinin:

“Demokrasi; benim 1. Sınıftan şu ana kadar öğrendiğim kadarıyla bir toplulukta çoğunluğun ne derse o demesi demektir. Kimse bunu bu şekilde açıklamaz. Ama doğrusu ne biliyor musunuz? Güçlü kimse? Önemli zümre kimse, para kimdeyse demokrasi de ondadır, anlamına gelmektedir. Kısacası demokrasi olmamıştır. İnsanoğlu var oldukça da olmayacaktır.”

gibi klişe sözler kullanarak, demokrasi kavramını açıklamaya çalışırken, aslında bu kavrama hakim olmakla beraber, işletilemediği ve işletilemeyeceği fikrine sahip olduğu görülmektedir. TE2 öğrencisinin cevabında ise sloganvarilik dikkati çekmektedir:

“...cumhuriyete demokrasi en yakışan şey.”

demıştır. Türk öğrencilerin, demokrasi kavramına bire bir açıklama getiremezlerken, genellikle demokrasinin ilkeleri ile (TK1, TK3, TK5, TE1, TE2, TE3,) açıklamaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Suriyeli öğrenciler, demokrasi kavramını, literatürden uzak bir dille açıklamaya çalışırken, bu kavramı, “hak, hükmetme, seçim” gibi kavramlarla açıkladıkları gözlemlenmiştir.

Türk öğrencilerin, demokrasiye ilişkin cevaplarına bakıldığında ise demokrasiyi öğrencilerin, “seçim, oy kullanma, özgürlük (TE1, TE2, TE4), adalet, hukuk, eşitlik, hakların kullanılabilmesi (TK3, TE3, TK5)” kavramlarıyla açıkladıkları görülmektedir.

4.1.4 Bağımsızlık Kavramı

Suriyeli öğrencilerin, bağımsızlık kavramını, özgür olmakla bağdaştırdıkları görülmektedir (SK5, SE1, SE2, SE5). Buna göre SE1’in cevabına baktığımızda:

“İnsanın kendi vatanında özgür, dışarıdan hiç karışmadan ya da sömürge olmadan yaşamasıdır.”

Özgürlük vurgusu ve sömürge olmama kavramları dikkati çekmektedir. Bu öğrenci gibi SK1 ve SK2 öğrencilerinin de sömürge olmama vurgusuyla, Suriye savaşına gönderme yaptıkları görülmektedir. Suriyeli öğrencilerin, bağımsızlık kavramını barış, güven, özgürlük, mutluluk ve sömürge olmama gibi kavramlarla açıkladıkları görülmektedir.

Türk öğrencilerin bazılarının, bağımsızlık kavramını devlet olarak, başka devletlerin himayesi ve sömürgesi olmadan, özgür yaşamak (TK1, TK3, TK4) olarak ifade ettikleri görülmektedir. Bununla beraber, mikro düzeyde bağımsızlık vurgusu TE2, TE5 ve TK5 öğrencilerinin cevaplarında bulmak mümkündür. Örneğin TK5 öğrencisinin cevabına bakmak gerekirse:

“Bağımsızlık, bizim her türlü şeyde özgür olmamız ve hiçbir şeyin etkisi ve baskısı altında kalmamamızdır”

cevabında bağımsızlığı kişisel olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Suriyeli öğrencilerle, Türk öğrencileri karşılaştıracak olursak: Suriyeli öğrencilerin bağımsızlık kavramını kendi ülkelerinin özgür olması ile bağdaştırırken; Türk öğrencilerin ise kişisel özgürlüklerini ön plana çıkardıkları görülmektedir.

4.1.5 Barış Kavramı

Suriyeli öğrencilerin, barış kavramına ilişkin cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerin barışı tanımlayamadıkları (SK1, SK3, SK4, SK5), sadece SK2 öğrencisinin barış kavramını açıklarken savaş kavramına gönderme yaparak,

“Vatanın barışı ve savaşın durmasıdır.”

şeklinde açıkladığı görülmüştür. Erkek öğrencilerden üçünün ise barış kavramını güven, özgürlükle bağdaştırdıkları görülmektedir (SE1, SE3, SE4) SE3 öğrencisinin:

“Güven, rahat, insan özgürce ve barışta evinde yaşamalıdır.”

cevabında bunu görmek mümkündür. Diğer taraftan hem kız hem de erkek öğrencilerde vatanlarına ve evlerine özlemleri de (SK1, SK2, SK3, SE2, SE5) SK3 öğrencisinin:

“Barış dünyanın en güzel şeyidir. Umarım vatanımıza dönüp barışta yaşarız.”

cevabıyla hayat bulmaktadır.

Türk öğrencilerin barış kavramıyla ilgili cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerden sadece TK5 öğrencisinin barışı kendi bağlamında ele aldığı görülmektedir. TK5:

“Barış, iç ve dışta siyasi, askeri alanda çatışma içinde olmadan mutlu, huzurlu olmamızdır.”

TK1 öğrencisi barış kavramını devletlerarasındaki ilişkiler bağlamında ele alırken; TK2 öğrencisi barış kavramını kişisel iç barış bağlamında açıklamıştır.

Erkek öğrencilerin cevaplarında ise TE4 öğrencisi:

“Savaşa karşı çıkmak birlikte huzur içinde yaşamak herkesin eşit haklara sahip olarak yaşaması birliktelik kavga etmemek”

TE5 öğrencisi:

“Barış kavramı, savaş olmadan, anlaşarak hükmetmektir.”

diyerek barış kavramını savaş kavramıyla açıkladıkları görülmektedir.

Barış kavramına ilişkin hem Suriyeli hem de Türk öğrencilere baktığımızda, her iki grubunda savaş kavramını, birbirine yakın kavramlarla açıkladıkları görülmektedir.

Suriyeli öğrenciler, barış kavramını, “savaş, güven, rahat, özgürlük, refah ve rahat” kavramlarıyla açıkladıkları; Türk öğrencilerin ise barış kavramını: “savaş, huzur, mutluluk, hak, çatışma, kavga, sevgi, eşitlik” kavramlarıyla açıkladıkları görülmektedir.

4.1.6 Özgürlük Kavramı

Özgürlük kavramına baktığımızda, Suriyeli kız öğrencilerin, bu kavramı baskı olmadan karar alma ve baskıdan kaçma çerçevesinde ele aldıkları (SK2, SK4, SK5), bu çerçevede SK4 öğrencisi

“Bir devletin üzerine devlet kurmak ve savaştan kaçmaktır.”

dediği görülmektedir. Diğer taraftan SK1 öğrencisi:

“Halkın özgürlüğünü istemesi ve başkasına karşı isyan çıkarmasıdır”

diyerek, Suriye savaşının nedenine de gönderme yaptığı görülmektedir. Özgürlük kavramını, Suriyeli erkek öğrencilerden ikisinin, kişisel görüşlerini baskı olmadan söyleyebilmekle bağdaştırdıkları görülmektedir (SE3, SE4). Bu bağlamda özgürlük kavramını öğrenci SE4:

“Alay etmeden ya da baskı olmadan insanın görüşünü söyleyebilmesi.”

şeklinde ifade etmiştir. Erkek öğrencilerden SE1:

“Eğitimden mahrum kalmamak ve güvende barışta yaşamaktır.”

SE2:

“Tüm insanlar özgür olarak yaratılmıştır. Vatanında yaşaması ve eğitim görmesi insanın hakkıdır.”

cevaplarıyla öğrenci SE1 ve SE2'nin, özgürlük kavramını, eğitim hakkıyla bağdaştırdıkları görülmektedir. Ayrıca “kendi vatanında” vurgusu dikkati çekmektedir. Öğrenci SE5'te de kendi ülkesinde olma vurgusu görülmüştür.

Özgürlük kavramına ilişkin, Türk öğrencilerin cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerin, bu kavramı kişisel bir hak olması çerçevesinde ele aldıkları görülmektedir (TK2, TK3, TK4, TK5). TK3'ün:

“Özgürlük, birinin başka bir kimseyi rahatsız etmeyecek biçimde istediğini yapabilmesidir. Biri rahatsız olduğu an özgürlüğünüz orada biter.”

cevabında bu durumla beraber, özgürlüklerin sınırına da değindiği gömülmektedir. TK1 öğrencisinin cevabında ise Müslüman dünyasındaki savaflara gönderme yaptığı görülmektedir. Bu öğrenci cevabında:

“Bence özgürlük, bağımsızlık, barış bunlar gibi kavramlar Müslümanlara yaş(a)tılmak istenmiyor. Şu an sadece bu kavramları yaşayan Türkiye var. Ve sırf bizde yaşayalım diye sömürgeci devletler yüzyıllardır ellerinden gelenleri artlarına koymuyorlar.”

Türk kız öğrencilerin, genel olarak özgürlük kavramına hakim oldukları görülmektedir. Erkek öğrencilere baktığımızda da verdikleri cevaplarda, özgürlük kavramına hakim oldukları görülmektedir. Onların da yine kız öğrenciler gibi kavramı, kişisel özgürlük bağlamında ele aldıkları görülürken, öğrenci TE3’ün:

“Mesela Suriyeliler Türkiye’ye gelmişler ama özgür değiller. Özgürlük herkesin kendi memleketinde olan bir haktır.”

cevabıyla kısmi de olsa, Suriye savaşından dolayı, Türkiye’ye sığınan sığınmacılarla empati kurduğu görülmektedir.

Suriyeli öğrencilerin, özgürlük kavramını, “isyan, istediğini yapabilme, savaş, barış, güven, vatan baskı ve hak “gibi kavramlarla açıklamaya çalıştıkları; Türk öğrencilerin ise bu kavramı, “baskı, hak, hürriyet, barış, Müslümanlık, hukuk, sömürgeci devlet” gibi kavramlarla açıklamaya çalıştıkları görülmektedir.

4.1.7 Eşitlik Kavramı

Eşitlik kavramı ile ilgili Suriyeli öğrencilerin cevaplarına baktığımızda, Suriyeli bir kız öğrencinin, eşitlik kavramını, kıyaslama yaparak açıklama yapması dikkat çekicidir. Örneğin SK3:

“Mesela Suriye’de Aleviler Sünnilerden daha çok destek alıyor. Bu da eşitlik değildir.”

diyerek, aynı zamanda Suriye’deki etnik yapı üzerinden, devlet eliyle yaratılan eşitsizliğe de vurgu yaptığı görülmektedir.

SK2:

“halk kendi arasında eşit olmalıdır”

SK4:

“kimse kimseden üstün değildir”

cevapları da yukarıdaki çözümlmeyi destekler niteliktedir.

Suriyeli erkek öğrencilere baktığımızda ise öğrenci SE2:

“Örnek: aile çocuklara ayırım yapmaması”

SE5:

“Örnek öğrenciler, baba kendi çocukları arasında eşit davranmalı.”

SE4:

“ Eşitlik bütün insanların arasında olmalıdır. Büyüklere de küçüklere de. Örnek adalet ve insaf.”

cevaplarıyla, aile içi eşitliğe vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu durum, aslında sosyolojik olarak Suriye aile yapısının, demokratik olmadığı olarak da yorumlanabilir. Suriyeli erkek öğrencilerin yarısından çoğu eşitlik kavramını (SE1, SE3, SE4), insaf kavramıyla açıkladıkları görülmektedir.

Türk öğrencilerin eşitlik kavramı ile ilgili cevaplarını irdelediğimizde; kız öğrencilerin birçoğunun, eşitlik kavramını, adalet kavramıyla (TK1, TK2, TK4) açıkladıkları görülmektedir

TK1:

“Bence eşitlik her zaman adalet değildir. Elbette bazı konularda eşit olmak iyidir. Mesela devletin verdiği burs ve bursu eşitlik çerçevesinde herkese verse durumu gerçekten iyi olmayanlara haksızlık olur”

TK2:

“Eşitlik kavramı beni hayatımda inanmadığım ve gerçekleştirmediğim nadir şeylerden biridir. Herkes bir tutturmuş eşitlik adalettir diye. Hayır, kardeşim eşitlik adalet değildir. Şöyle ki bir futbol maçı izliyoruz üç kişiyiz. Benim boyum 1.60, kardeşimin boyu 1.30, abimin boyu 1.80'dir. futbol sahasının duvarı da 2 metredir. Hepimize 20 cm'lik bir sandalye verdiler, maçı izlemek için. Ama sadece abi izledi. Eşitlik mi alın size eşitlik ama adalet değil.”

şeklindeki cevaplarında bunu görmek mümkündür.

Erkek öğrencilerin eşitlik kavramıyla ilgili cevaplarına baktığımızda, aslında toplumsal olarak, kız öğrencilerden beklenen bir cevap profili ile karşılaşıldığı görülecektir.

TE2:

“Kimseyi birbirinden üstün veya bir kadını bir erkekten düşük görmeyi engelleyen bir kavramdır. Kadın ve erkeklerin eşit düzeyde eğitim görmesi”

TE3:

“Kadın erkek eşitliği, kanunlar önünde çiftçi ile memurun eşit haklarının olmasıdır”

şeklinde kadın erkek eşitliği üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu da toplumsal manada bir değişimin olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan;

TE5:

“Eşitliğin olmadığı yerde adalet de olmaz adalet olmazsa yaşam da olmaz.” cevabıyla kız öğrenciler gibi adalet vurgusunu ön plana çıkarmıştır.

Kavramsal manada, Suriyeli öğrencilerin eşitlik kavramını, ayırım yapmama, adalet ve insafla açıkladıkları; Türk öğrencilerin ise bu kavramı, adalet, hak, ayırım, üstünlük, özgürlük kavramlarıyla açıkladıkları görülmektedir.

4.1.8 Hak Kavramı

Hak kavramı ile ilgili Suriyeli öğrencilerin cevapları değerlendirildiğinde, bir kız öğrencinin cevabında, ülkelerinde haksızlığa uğradıkları vurgusu göze çarpmaktadır.

SK3:

“Suriye’de bizim hakkımızı ve anne-babalarımızın hakkını aldılar.”

demiştir. Diğer taraftan hak kavramını öğrenciler tam olarak açıklayamamışlardır. Bununla beraber öğrenci SK5:

“Mesela bir işçiyi usta sabahtan akşama kadar çalıştırıp (parasını vermediğinde) eğer hakkını vermemiş olur”

cevabıyla, çalışmanın karşılığı olan ücret hakkına değindiği görülmektedir. 8. sınıf olmaları hasebiyle, öğrencilerden beklenen insanların doğuştan gelen yaşam vb. haklara değinmedikleri, ancak haksızlığa uğramak kavramıyla açıklamaya çalıştıkları (SK1, SK3, SK5) görülmektedir. Suriyeli erkek öğrencilerin cevaplarına baktığımızda ise doğuştan gelen haklara daha çok vurgu yaptıkları görülmektedir. Örneğin SE1:

“Okulda eğitim hakkım, evde yaşama hakkım, öğretmenin bana öğretme hakkı”

SE4:

“Hiç korku veya sorun olmadan güvende yaşama hakkıdır. Örnek eğitim ve oyun oynama hakkı.”

SE5:

“Barış ve eğitim yaşama hakkımızdır” şeklindeki cevaplarında görülmüştür.

Türk öğrencilerin cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerin hak kavramını, “hakkı yenmek” deyimiyile açıkladıkları görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, öğrenci TK2:

“Hak kavramı; şu anda günümüzde en çok konuşulan ama kimsenin uymadığı, herkesin bu konuda nara attığı (yok ben bu hakkımı kimseye yedirtmem yok ben yoksulun hakkını kimseye yedirtmem gibi) bir kavramdır. Ya kısacası insanoğlu deyince benim aklıma hak bir tek şekilde geliyor “hak yeme” konusunda çok iyidirler. Örneğin ben iki-üç yıldır TEOG’a çalışıyorum. Ama bir sabah kalkıyorum ki TEOG kalkmış yerine sınav bile diyemeyeceğim bir sistem getirmişler. İşte tam da ben buna hak yeme derim.”

TK1:

“Hak, ne olursa olsun kimsenin hakkını elinden alamaz. Hristiyanlar Yahudilerden 1 kişi öldürülünce hak, hukuk hemen adalet milyonlarca Müslüman ölünce kimsenin sesi çıkmaz nerde hak? Nerde hukuk? demişlerdir.

Yine Suriyeli kız öğrencilerin profilinde olduğu gibi Türk kız öğrencilerin de doğuştan gelen haklara değinmedikleri görülmüştür. Erkek öğrencilerin, hak ile ilgili cevaplarına baktığımızda ise yine Suriyeli erkek öğrencilerle doğrusal bir çizgi izledikleri görülmüştür. Örnek vermek gerekirse TE5:

“Bizlerin birçok hakları vardır. Bunların en önemlileri; yaşama hakkıdır, eğitim hakkıdır vs.”

TE4:

“Özgürlüğümüzün maddeleri ör yaşama hakkı”

şeklinde verdikleri cevaplarda, doğuştan gelen haklara vurgu yaptıkları görülmektedir.

Bununla beraber, öğrenci TE3’ün ikinci kuşak olan, kadınların seçme ve seçilme hakkına da değindiği görülmüştür.

Genel olarak hak kavramını açıklamak için Suriyeli öğrencileri, eşitlik kavramını kullandıkları; Türk öğrencilerin ise daha çok yaşam hakkı, hakkı yenmek gibi deyim ve kavram öbekleriyle açıkladıkları görülmektedir.

4.1.9 Seçim Kavramını

Seçim kavramına ilişkin Suriyeli öğrencilerin cevaplarına baktığımızda, Suriyeli kız öğrencilerin, seçim kavramını devlet yönetimindekilerle ve onları seçmekle (SK1, SK2, SK3, SK5) ilişkilendirdikleri görülmektedir. SK1:

“Seçtiğimiz başkanı seçmektir”

SK3:

“Başkan olarak bir kişiye oy vermektir”

cevaplarında bu durum görülmektedir.

Öğrenci SK5'in cevabında ise seçimlerin nasıl olması ve ne olduğuna ilişkin açıklama da yaptığı görülmektedir SK5 cevabında:

“Seçim uygun makama uygun kişi seçmektir. Seçimde sahtekârlık yapmamaktır. Emanetle davranmaktır.” demiştir.

Suriyeli erkek öğrencilerin cevaplarını irdelediğimizde, yine aynı şekilde seçim kavramını, ülke yönetecek birini seçmekle (SE1, SE3, SE4, SE5) ilişkilendirdikleri görülmektedir. Diğer taraftan öğrenci SE4'ün cevabında:

“Vatanı korumak için uygun başkanı seçmektir”

demiştir ki burada, Suriye'deki savaşa bir gönderme yaptığı ve vatanın korunmasında yöneticinin payı olduğu düşüncesine sahip olduğu görülmektedir.

Türk öğrencilerin, seçim kavramıyla ilgili cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerin seçim kavramını, Suriyeli öğrenciler gibi devleti yönetenleri seçmekle ilişkilendirdikleri ve neden seçim yapmamız gerektiğini örneklendirerek açıkladıkları (TK1, TK2, TK3, TK4, TK5) görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, TK2 öğrencisinin cevabı dikkat çekicidir:

“Seçim; adı üstünde birini seçmektir. Neden seçim yapmalıyız? Belki de yıllardır yenen haklarımız, özgürlüklerimiz biraz da olsun yerine getirilsin diye. Belki de zavallının, yoksulun da sözü biraz da olsun geçsin diye. Belki de yetimin, öksüzün bir istediği gerçekleşsin diye. Kısacası insan olduğumuzu hatırlayalım diye.”

Diğer taraftan seçim yapmanın, demokrasinin gereği olduğuna da değindikleri görülmektedir. Buna ilişkin TK1'in:

“Çünkü demokratik bir yöntem için seçim şart”

şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Öğrenci TK4'ün seçim kavramını, eşitlik ve siyasi partilerle de ilişkilendirdiği görülmektedir. TK4 cevabında

“Seçim kavramı eşit bir yaşantının sağlanması için gereklidir. Ve bana daha çok partileri anımsatıyor.” demiştir.

Erkek öğrencilere baktığımızda ise seçim kavramını bazı öğrencilerin (TE2, TE3), eşitliğin sağlanması ve devlet yöneticilerini seçmekle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda TE2:

“Erkek ve kadının eşit şekilde kimin kendisini yönetmesi hakkında oy kullanıp çoğunluk kimdeyse onun kendini yönetme kararını vermesidir.”

TE3:

“18 yaşına giren herkes oy kullanmak zorundadır. Bazı kişiler oy kullanmazsa eşitlik olmaz. Bence eşitlik olması için Türkiye'yi yönetmek için oy kullanmalıyız.” şeklinde cevaplandırmışlardır.

Diğer taraftan, bazı öğrencilerin ise seçim kavramının adalet kavramıyla da ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu durumu;

TE4:

“Seçim birkaç kişiden veya daha fazla kişinin seçilmesidir demokratik bir yol adaletli seçim yapmalıyız çünkü bizi yönetecek temsil edecek kişileri biz seçmeliyiz”

TE5'in:

“Seçim, adaletin olduğu yerde mevcuttur.”

şeklindeki cevaplarından çıkarmak mümkündür.

Genel olarak bakıldığında, Suriyeli ve Türk öğrenciler arasında, seçim kavramına ilişkin, birbirine yakın bir algının olduğu gözlemlenmektedir. Suriyeli öğrencilerin seçim kavramını, “başkan, oy, hak, vatan, sahtekârlık, emanet” gibi kavramlarla açıkladıkları; Türk öğrencilerin ise bu kavramı, “oy, yönetici, eşitlik, çoğunluk, adalet, demokrasi, ödev, sorumluluk, parti” gibi kavramlarla açıkladıkları görülmektedir.

4.1.10 Etkin Vatandaş Kavramı

Suriyeli öğrencilerin, etkin vatandaş kavramına ilişkin algıları incelendiğinde, Suriyeli kız öğrencilerin çoğunun bu kavramı, çalışmak ve ekonomi ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Örnek vermek gerekirse;

SK1:

“vatanın ekonomisi için çalışandır”

SK2:

“Ticarette ekonomi için çalışandır” demişlerdir.

Bununla beraber öğrenci SK5’in

“Etkin vatandaş: vatana hizmet edendir.”

diyerek, vatana hizmet etme anlayışıyla bağdaştırdığı görülmektedir.

Suriyeli erkek öğrencilerin, etkin vatandaş kavramına ilişkin cevaplarına baktığımızda ise kız öğrencilerden farklı olmamakla beraber, çalışkanlık ve vatani inşa etme kavramını ön plana çıkardıkları (SE2, SE3, SE4, SE5) görülmüştür. Sadece SE3 öğrencisinin:

“Çalışkan toplumun inşa edilmesine katılmalıdır”

diyerek, etkin vatandaşlığın temelini oluşturan, katılım ilkesine değindiği görülmektedir. Suriyeli öğrencilerin, etkin vatandaş kavramını, genel olarak çalışmakla bağdaştırdıkları, sosyal ve siyasal manada katılım ilkesini ihmal ettikleri görülmüştür.

Türk öğrencilerin cevaplarına baktığımızda ise kız öğrencilerin, etkin vatandaşlık kavramını, sorumluluk kavramıyla bağdaştırdıkları yine Suriyeli öğrenciler gibi katılım ilkesine değinmedikleri görülmekte ve aslında etkin vatandaşlık kavramını yeterince bilmedikleri görülmüştür.

TK3:

“Aktif vatandaş; ülkesine, kendine, iline, ailesine layık kendini her alanda geliştirmesini bilmiş seçkin kişilerdir.”

TK4:

“Etkin vatandaş daha çok aktif ve sosyal bir yaşam içerisinde bir şeylere bir adım önde başlamak anlamına gelir”

TK5 ise:

“Etkin vatandaş, vatanında yapılması gereken şeyleri en uygun şekilde yapan kişidir.” demiştir.

Etkin vatandaşlık kavramıyla ilgili erkek öğrencileri irdelediğimizde, erkek öğrencilerin de etkin vatandaş olma kavramını, sorumluluklarla açıkladıkları, katılım ilkesine değinmedikleri görülmekle beraber sadece TE4 öğrencisinin:

“Nitelikli insan olarak açıklayabiliriz. Her fiziksel uygulamaya katılan etkin olan konferanslara katılan.”

şeklindeki cevabıyla, kısmi de olsa katılım ilkesine vurgu yaptığı görülmektedir.

Suriyeli ve Türk öğrencilerin, etkin vatandaşlık kavramına ilişkin algıları değerlendirildiğinde, her iki grubun da bu kavramın temel yapı taşı olan, sosyal ve siyasal katılım ilkesine pek değinmedikleri görülmektedir. Öğrenciler, genel olarak bu kavramı, kendilerine vatandaş olarak verilen sorumluluklarla açıklamışlardır.

4.1.11 Savaş Kavramı

Savaş kavramına ilişkin, Suriyeli öğrencilerin cevaplarına bakıldığında, genel olarak Suriye savaşına değindikleri ve cinsiyet ayrımı olmaksızın, aşağı yukarı aynı algıya sahip oldukları görülmektedir. Kız öğrencilerin cevaplarına bakacak olursak;

SK1:

“Bir ülkenin başka bir ülkeye karşı savaşmasıdır. Ya da halkın başkana karşı isyan etmesidir.”

SK2:

“Suriyeli halkı öldüren başkandan nefret etmektir.”

SK4:

“Beşar Esad gibi taht için savaşmalarıdır”

şeklindeki cevapları dikkati çekmektedir.

Diğer taraftan sadece bir kız öğrenci SK5:

“Savaş ortaya çıkan çok çok kötü bir olaydır. Nedenler ise fitne, insanların birbirinden nefret etmesi, kardeşsizlik.” şeklindeki cevabı spesifiklikten çıkıp genel bir tanımmış gibi görülmektedir.

Suriyeli erkek öğrencilerin, savaş kavramına ilişkin cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilere göre daha duygusal oldukları görülmüştür.

Örnek vermek gerekirse SE1:

“Savaş, harap ve evimizden göç etmektir.”

SE3:

“Hiç güzel değil, kimse savaşı sevmez. Kan, savaş, harap”

SE4:

“Harap, kötü, hüznün, bazı kişileri kaybetmek”

şeklinde açıkladıkları görülmektedir.

Öğrenci SE2 ise:

“Başkanla halk arasında sıkıntılar çıkmak. Bu savaş bitmelidir. Çünkü çok masum insanlar öldü.”

diyerek, Suriye’deki savaşa dair algısını ortaya koymuştur.

Türk öğrencileri, savaş kavramı ile ilgili cevaplarına baktığımızda, kız öğrencilerde, savaşı dışlayıcı bir bakış açısıyla beraber, savaşın bütünleyici etkisine de değindikleri görülmektedir. TK1 ve TK4 öğrencilerin cevaplarında bu durumu görmek mümkündür.

TK1:

“Savaşlar kesinlikle açgözlü insanların kötü durumlarından yararlanan sömürgeci devletler yüzünden oluyor. Onlar yüzyıllardır Müslümanları yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Çünkü biliyorlar tüm Müslümanlar özellikle Türk milleti bir araya gelince kimse bizleri durduramayacak ve sömürgecilik yapamayacaklar.”

TK4:

“Savaş hakkında asla ama asla hiçbir yenilgiye uğramayacağımızı ki bunun yanı sıra düşmanların her ne konuda olursa olsun yaptığı her çalışmadan başarısız olacağını ve bizim de pes etmeyip sonuna kadar gideceğimizi söylemek istiyorum.”

Öğrenci TK5’in cevabı hem kapsayıcılık, hem de savaşın sebepleri açısından bakıldığında, daha toparlayıcı olduğu görülmektedir:

“Savaş, içte veya dışta olan her türlü olumsuz etki yaratan olaydır. Savaşlar ülke çıkarları, kişi çıkarları veya kendimizi (ülkemizi) savunma olabilir.”

Türk erkek öğrencilerin cevaplarını irdelediğimizde, savaşa dair daha gerçekçi açıklamalar yaptıkları görülmüştür.

TE1: *“Savaş insanların çeşitli nedenlerden dolayı anlayamayıp silah zoruyla kendi düşüncesini benimsetme girişimidir. Ekonomik veya tüm nedenlerden dolayı savaş çıkabilir”*

TE3:

“Savaş en kötü olaylardan bir tanesidir. En önemlisi insanların vatansız kaldıkları kötü bir olaydır.”

TE4:

“Savaş yapan millet geriler birçok kişinin ölümüne yol açar açgözlülükten doğar sömürgecilikten doğar”

şeklindeki cevapları, buna örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan TE5:

“Savaş gerekirse yapılmalıdır. Eğer vatan tehlikede ise, vatan için gerekirse savaş da yapılmalıdır, barış da.”

şeklindeki cevabıyla, savaşın ne tür haklı gerekçelerle ortaya çıkabileceğine değindiği görülmüştür.

Genel olarak bakıldığında, bir savaşın içinden kaçıp gelen Suriyeli öğrencilerin savaş kavramını, daha duygusal bir çerçevede ele aldıkları; Türk öğrencilerin ise savaş kavramını, mantıksal bir çerçevede ele aldıkları görülmektedir. Suriyeli öğrenciler savaş kavramını, “ölüm, harap, kan, göç, kayıp, nefret, başkan, taht, fitne” gibi kavramlarla açıklarken; Türk öğrencilerin bu kavramı, “açgözlülük, sömürgecilik, Müslümanlık, Türklük, ölüm, yenilgi, menfaat, vatan, tehlike, zorlama” gibi kavramlarla açıkladıkları görülmüştür.

4.1.12 Türkiye’de Aldığınız Eğitim Sürecinde Hiç Sorunla Karşılaştınız Mı? Karşılaştıysanız Bunlar Nelerdir?

Bu soruya, Suriyeli öğrenciler genel olarak bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmekle beraber, kız öğrencilerden SK3: ortaokulu bitirdikten sonra diploma verilmediğinden şikâyet ederken; SK4: çadırları okula uzak olması ve kış aylarında çamur olmasından şikâyet etmiştir. Diğer taraftan, erkek öğrencilerden SE1, yemeklerin kötü olması ve kamptan izinsiz çıkılamamasından şikâyet etmiştir. Erkek öğrenci SE4 ise:

“Vatanı bırakıp başkasına gitmek”

diyerek vatanından uzakta, başka bir yerde eğitim alıyor olmanın ağırlığını yaşadığını ifade ettiği görülmüştür.

Türk öğrencilere baktığımızda ise kız öğrencilerin genel olarak sık sık değiştirilen sınav sistemlerinden şikâyetçi oldukları görülmektedir. Bu anlamda TK3:

“Türkiye’de eğitim sistemi başlı başına bir rezalet. Bunu özellikle kınıyorum. Sınav sistemine değiştirmeye akıl yatıyor ama o yıla dek gelen öğrencilerin hayatlarının kararması an meselesi her beş yılda bir mezunların hayatları bertaraf oluyor. Hayallerinden vazgeçenler yoluna bitik devam edenler ve üniversite bitirmiş insanların sokakta dolaşması. / BIKTIK ARTIK YETER.”

TK5:

“Evet, bu dönem TEOG var derken şık diye değiştirdiler yani öğrencilere iyi yaptıklarını sandılar fakat bizi daha çok kararsız ve strese soktu.”

şeklinde cevap verdikleri görülürken; öğrenci TK2 ise genel olarak eğitim sisteminin tamamından şikâyetçi olduğu görülmüştür. Bu öğrenci cevabında:

“Bu soru gülünç bir soru. Eğer Türkiye’de eğitim görüyorsanız; Türkiye’de eğitim başlı başına bir sorundur. Türkiye’de tek çaren okumaktır. Ama okumak da Türkiye’de en sorunlu, em zor şeydir. Türkiye’deki öğrencilerin % 99,9’u (bunun içinde üniversiteden anaokuluna kadar olan bütün öğrenciler için) “Türkiye’de eğitim sorunludur” diyor. Ya bir düşünün ya bunca öğrenci boşuna demiyor. Yani bu soru gülünç bir soru.” demiştir.

Erkek öğrencilerin cevaplarına baktığımızda ise kız öğrenciler kadar şikâyetçi olmamakla birlikte, iki öğrenci sınav sisteminin değişmesinden dolayı sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu öğrenciler cevaplarında:

TE3:

“Evet karşılaştım. Mesela TEOG sisteminin kalkması çok saçmaydı. Onun yerine LGS sınav sistemini getirdiler ve bu sınav sistemi de çok zor olduğu için bence eğitim sistemi biraz geliştirilmelidir.”

TE4 ise:

“Sınav sisteminin belli olmaması bizi kötü etkiledi.” demişlerdir.

Sonuç olarak, bu soruya verilen cevaplarda önceliklerin çok farklı olduğu göze çarpmaktadır. Sığınmacı öğrenciler, vatanlarından uzakta olmak ve özgürce hareket edememekten kaynaklı sıkıntılarını dile getirirlerken, Türk öğrenciler, genel olarak ilköğretimden sonraki, liselere geçiş sınav sistemlerinin değişmesinden dolayı sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Öğrencilerin genel olarak kavramlara ilişkin cevaplarına bakıldığında, Suriyeli öğrencilerin, Türk öğrenciler kadar kavramlara hakim olmadıkları görülmüştür. Bunun sebebi, yaşadıkları savaş ortamından dolayı yeterli derecede eğitim alamamış olmalarına bağlanacağı gibi, Suriye’deki eğitim sistemine de bağlamak mümkündür. Diğer taraftan Türk öğrencilerin ise kavramları, genellikle klişe sözlerle açıklamaya çalıştıkları dikkati çekmiştir. Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar üzerinden kavramları irdelemek gerekirse;

Suriyeli öğrencilerin, kavramlara ilişkin verdikleri cevaplarda, cumhuriyet kavramına hakim olmadıkları, Türk öğrencilerin ise cumhuriyet kavramını klişe sözlerle açıkladıkları görülmüştür. Türk öğrenciler, cumhuriyeti, seçim kavramıyla açıklarken Suriyeli öğrencilerin, bu kavramı açıklamakta güçlük çektikleri ve hak kavramı ile karıştırdıkları gözlemlenmiştir.

Vatan kavramı irdelendiğinde ise Suriyeli öğrencilerin, ülkelerindeki savaştan dolayı, vatanlarından ayrı kalmak durumuna düşmüş olmaları vurgusu dikkat çekerken; Türk öğrenciler ise vatan kavramını, literatüre daha uygun açıklayabildikleri ve bu kavramı daha iyi anlatabildikleri dikkati çekmiştir.

Demokrasi kavramına gelindiğinde, Suriyeli öğrencilerin, demokrasi kavramı ile cumhuriyet kavramını karıştırdıkları ve demokrasiyi, seçim yapmakla açıklamaya çalıştıkları gözlemlenirken; Türk öğrenciler ise demokrasi kavramını, demokrasiyi teşkil eden (örneğin: oy kullanma, özgürlük, adalet, hukuk, eşitlik gibi) yan kavramlarla açıklamaya çalıştıkları, yine diğer kavramlarda olduğu gibi, bu kavrama da Türk öğrencilerin daha anlamlı açıklama getirdikleri görülmüştür.

Bağımsızlık kavramına bakıldığında ise Suriyeli öğrencilerin, diğer kavramlara göre bu kavrama daha fazla hakim oldukları; hatta bağımsızlık kavramını “sömürge olmamak” kavramıyla açıkladıkları görülmüştür. Bu kavramı, yaşamış oldukları savaştan dolayı içselleştirdikleri düşünülebilir. Suriyeli öğrenciler, bağımsızlık kavramını, topyekûn bir özgürlük anlayışıyla açıklamaya çalışırken; Türk öğrencilerin ise bu kavramı, bireysel özgürlüklerle bağdaştırdıkları görülmüştür. Bu durumdan bir

çıkarım yapmak gerekirse, kavram öğreniminde kavramın yaşanmış olması, yapılandırıcı felsefenin temel alındığı eğitim sistemindeki, aktif katılım ve yaparak, yaşayarak öğrenme ilkesinin, kavramı daha iyi anlamaya ve kavramaya büyük katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Bağımsızlık kavramından sonra gelen barış kavramında, Suriyeli öğrencileri vermiş olduğu cevaplardan, barışı, savaş kavramıyla açıklamaya çalıştıkları ve birbiriyle karşıtlık ilişkisi üzerinden ele aldıkları görülürken; Türk öğrencilerin de aynı ilişki üzerinden, kavramı açıklamaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan Türk öğrencilerde sadece savaş olmaması durumu değil, aynı zamanda kişinin kendiyile uyumlu olması gibi, barış kavramını içsel bir anlam katarak açıklamaya çalıştıkları ve bu kavramı, birbirinden farklı bağlamlarda da ele alabildikleri görülmüştür.

Özgürlük kavramına baktığımızda, Suriyeli öğrenciler, diğer kavramların çoğunda olduğu gibi bu kavramı da savaş ve savaştan dolayı yaşadıkları mahrumiyetler üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Suriyeli öğrencilerin özgürlük kavramını, baskı olmadan karar alabilme mekanizmasıyla da özleştirdikleri dikkati çekmektedir. Türk öğrencilere gelindiğinde ise özgürlüğü, daha bireysel bir bağlamda ele aldıkları ve genel olarak da kavrama hâkim oldukları görülmektedir.

Eşitlik kavramında Suriyeli öğrencilerin, Suriye savaşının en önemli çıkış sebeplerinden biri olan, halk arasında ayrımcılık yapılması ve tüm Suriye halkının eşit tutulmaması vurgusunu ön plana çıkardıkları göze çarpmaktadır. Bununla beraber, aile içinde eşitsizlik vurgusuyla, Suriye'nin aile yapısının, feodal ve patriyarkal bir yapısı olduğu sonucuna varmak da mümkündür. Türk öğrenciler ise eşitlik kavramını, adalet kavramı ve kadın erkek eşitliğini ön plana çıkararak açıkladıkları görülmüştür. Her iki öğrenci grubunun vermiş oldukları cevaplardan, kavrama ilişkin biliş düzeyinin iyi olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Suriyeli öğrencilerin, hak kavramında da Suriye'de haksızlığa uğradıklarını ifade ettikleri, bununla beraber hem Türk hem de Suriyeli öğrencilerin doğuştan gelen haklara değinmedikleri görülmüştür. Ancak hak kavramını, her iki grup da haksızlığa uğramak, hakkı yenmek gibi kavramlarla açıkladıkları dikkati çekmektedir. Verilen cevaplardan, her ne kadar doğuştan haklara çok vurgu olmadıysa da hak kavramına, her iki grubun da hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Seçim kavramında, her iki grubun da bu kavramı, devlet yöneticilerini seçmekle ilişkilendirmişlerdir. Ancak Türk öğrencilerden bazılarının seçimi, demokrasinin gereği ile ilişkilendirdikleri dikkati çekmiştir.

Etkin vatandaş kavramında ise Suriyeli öğrencilerin, ekonomi vurgusu dikkati çekmektedir. Bu vurgudan Suriye'deki vatandaşlık eğitiminde, öğrencilere, ekonomiye katkı sağlayacak birey yetiştirme algısının yerleştirmeye çalışıldığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Türk öğrencilere gelindiğinde ise Suriyeli öğrencilerden farklı olarak, etkin vatandaşlıktaki katılım ilkesinden ziyade, sorumluluk kavramıyla açıklamaya çalıştıkları görülmüştür.

Savaş kavramına gelindiğinde ise Suriyeli öğrencilerin büyük bir çoğunluğunda, savaşın yıkıcı özellikleri ile açıklamaya çalıştıkları görülmüştür. Suriyeli öğrencilerde, birebir savaşı yaşamış olmanın getirdiği bir duygusallık göze çarparken; Türk öğrencilerin savaş kavramını, sebepleriyle beraber, daha mantıksal ve literatüre uygun açıklamışlardır.

Yarı yapılandırılmış mülakat formunun son kısmını oluşturan “Türkiye’de aldığımız eğitim sürecinde hiç sorunla karşılaştınız mı?” sorusuna, Suriyeli ve Türk öğrenciler çok farklı cevaplar vermişlerdir. Suriyeli öğrenciler, pek bir sıkıntı belirtmezlerken, sadece bir öğrenci diploma alamamadan şikayet etmiş, başka bir öğrenci de fiziksel koşullardan şikayetçi olmuştur, Türk öğrenciler ise eğitim süreci boyunca değişen, sınav sistemlerinden başlayarak, tüm eğitim sistemine varan, genel bir hoşnutsuzluk ifade etmişlerdir.

Özetle, Suriyeli öğrencilerin, Türk öğrencilere göre, savaş gibi büyük bir travma yaşamış olmanın sonucu olarak, kavramlara ilişkin isteksiz ve duygusal bir yaklaşım sergiledikleri ve kavramları açıklamak noktasında yetersiz oldukları görülmüştür.

ÖNERİLER

Bu çalışma sonucuna göre, Suriyeli öğrencilerin Sosyal bilgiler dersinde geçen demokrasiye yönelik kavramalara, yeteri kadar hakim olmadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, demokrasiye yönelik kavramların öğretilmesine yönelik olarak gerek ders kitaplarında gerekse de çalışma kitaplarında daha fazla etkinliklere yer verilmelidir. Ebeveynlerin demokrasiye yönelik kavramlara ilişkin eksikleri varsa bunlar uzman

kişiler tarafından verilecek seminerler vb. yollarla giderilerek, öğrencilere okul dışı faaliyetlerde ebeveynlerine katkı sağlaması teşvik edilmelidir. Gerek eğitim öğretim sürecinde gerekse okul dışı faaliyetlerde demokrasiye yönelik, çeşitli etkinlikler düzenlenerek (seçme, seçilme, hak arama vb.) öğrencilerin demokrasiye yönelik algılarının doğru yönde geliştirilmesine çalışılmalıdır. Suriyeli öğrencilerin sosyal bilgiler derslerinde geçen demokrasiye yönelik kazanımların istenilen düzeye ulaşmamış olmasının nedenlerinin tespitine yönelik akademik çalışmalar teşvik edilmelidir. Zira bu çalışma sonucunda Suriyeli öğrencilerin demokrasi ile ilgili kavramlara yönelik algılarının düşük olduğu bulunmuştur. Demokrasiye yönelik kazanımların genel olarak soyut kavramlardan oluşması nedeniyle, bu konular derste işlenirken, öğretmenler tarafından somut materyallerle desteklenmesi önemlidir. Öğretmenlerin demokrasiye yönelik konuları işlerken kullanmış oldukları, öğretim strateji, yöntem ve tekniklerinin gözden geçirerek, bu kavramlara yönelik uygun öğretim metotlarını kullanmalarını teşvik edilmelidir. Öğrencilerin, bu çalışmada tespit edilen demokrasiye yönelik algılarının istenilen düzeye yükseltilebilmesi için, okul içi ve okul dışı pratikler yapmalarına olanak sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AFAD. “Barınma Merkezlerinde Son Durum, 26 Mayıs 2016”
<https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikID=848> Erişim Tarihi: 26.05.2016
- AFAD. 15.10.2018 Tarihli Geçici Barınma Merkezi Raporu <https://www.afad.gov.tr>
Erişim Tarihi: 30.12.2018
- Akan, Y. (2011). Ortaöğretimde Okuyan Öğrencilerin Demokrasi Bilinci (Sakarya ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S.M, (2015). “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri”. Refik Turan, Kadir Ulusoy (Ed.), Sosyal Bilgilerin Temelleri (ss. 279-299) Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Akdu, Ö. (2016). Ortaokul 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin Demokrasi Kültürüne Katkısının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Burdur İli Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akgün, İ. H. (2013). 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinde Örnek Olay Yöntemiyle Öğretimin Öğrenme Düzeyi ve Kalıcılığa Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akinoğlu, O. (2005). “Türkiye’de Uygulanan ve Değişen Eğitim Programlarının Psikolojik Temelleri”. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. Yıl:2005 (22), 36-41.
- Aktaş, M. (2015). “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”. Anemon, Muş Alparslan üniversitesi sosyal bilimler dergisi. 3 (1), 88-103.

- Alkış, S. (2014). “Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi”. Mustafa Safran (Ed.) Sosyal Bilgiler Öğretimi (ss. 70) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Almog, O. ve Shechtman, Z. (2007). “Öğretmenlerin Demokratik ve Etkinlik İnançları ve Özel İhtiyaçları Olan Öğrencilerin Davranışlarıyla Başa Çıkma Tarzları”. <https://doi.org/10.1080/08856250701267774> Erişim tarihi: 24.10.2018
- Angel, A. V. (2012). “İlköğretim Sınıflarında Demokratik İklimler: Teori ve Araştırma Üzerine Bir İnceleme”. <https://doi.org/10.1080/00933104.1991.10505640> Erişim Tarihi: 24.10.2018
- Ataman, S. (2016). “Türkiye’nin İltica Politikası”. <http://www.multeci.net>. Erişim Tarihi: 18.04.2016
- Ay, E. S. (2015) BMMYK. “Dünyada ve Türkiye’de Mülteciler”. <http://www.tusev.org.tr> Erişim tarihi: 25 Haziran 2016
- Baş, G. (2011). “Türkiye’de Eğitim Programlarında Yapılandırmacılık: Dün, Bugün, Yarın”. Eğitim Dergisi. Yıl: 2011 (32).
- Barkın, E. (2014). “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2014-1/12.pdf> Erişim Tarihi: 06.04.2016
- Bilici, Ş. (2012). İlköğretim II. Kademe Demokrasi Konuları Üzerine Türk Ve Alman Eğitim Sistemlerinde Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması: (Osnabrück-Muş örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, “İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı”
No.20.http://www.ihop.org.tr/dosya/BB/BM_Bilgi_Kitapcigi_20-Multeciler.doc
Erişim Tarihi: 01.04.2016

Bulandere, V. (2014). Öğrencilerin Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Kazanımlarını Elde Etme Düzeyleri ve Derse Yönelik Görüşleri (Erzurum İli Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Buz, S. (2003). “Aile Politikalarına Mülteci Boyutunda Bir Bakış”. T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi. 2 (6).

Buz, S. (2009). “Sığınmacı ve Mültecilerin Hakları”. <http://www.multeci.net>. Erişim Tarihi: 25.05.2016

Cohen, E. F. (2009). “Ne Görüldü Ne Duyuldu: Çağdaş Demokrasilerde Çocukların Vatandaşlığı”. Vatandaşlık Çalışmaları Dergisi. 9 (2).

Çağlayan, S. (2011) Kent Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Demir, M. V. (1996). Irak, İran ve Suriye Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Demokrasi Teorileri. <http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr. Ss258271>

Devine, D. (2002). “Çocuk Vatandaşlığı ve İlköğretimde Yetişkin Çocuk İlişkilerinin Yapısı”. İrlanda Ulusal Üniversitesi.
<https://doi.org/10.1177/0907568202009003044> Erişim Tarihi: 24.10.2018

Dinç, E. ve Temur, S. S. (2016). “Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değer Algılarının Karikatürler Aracılığıyla İncelenmesi”. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi. Dergi Park. 15 (3), 975-986.

- Down, B. (2004). “Yurtseverlikten Eleştirel Demokrasiye: Sosyal Bilgilerde Vatandaşlık Eğitimi Söylemlerini Değiştirmek” <https://doi.org/10.1108/08198691200400002> Erişim tarihi: 24.10.2018
- Eker, K. (2008). Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
- Ekici, Ö. (2013). Avusturya ve Türkiye’deki Ortaokullarda Demokrasi Eğitimi İçeriğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması (Viyana-Diyarbakır Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Er, H., Ünal, F., Özmen, C. (2013). “8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Araştırma”. The Journal Of Academic Social Science Studies Dergisi. 6 (8), 179-196.
- Erdoğan, M. B. ve Dursun, M. (2016). “Suriye ve Eğitim Sistemi”. <https://prezi.com> Erişim Tarihi: 21.08.2017
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı B. (2013). “Uluslararası Mülteciler Hukuku ve Türkiye”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 4 (62) 1007-1061.
- Ersoy, A. (2016). “Vatandaşlık ve Demokrasi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Algısı”. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 717 (3), 71-81.
- Fidan, N. (2009). İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Geçen Cumhuriyet ve Demokrasi Kavramlarıyla İlgili Bilgilerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tez.). Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Gençtürk, E. ve Sarpkaya G. (2014). “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterlilikleri”. Mustafa Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi (ss. 49-66). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gövercin, G. (2013). İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimine Katkısı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Göze, A. (1998). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Güven, S. (2009). “Demokrasi Eğitimi”. Refik Turan, Ali Murat Sünbül (Ed.). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar-1 (ss. 416-431) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Hayta, N. ve Ünal, U. (tarih yok). Osmanlın Devletinde Yenileşme Hareketleri (XII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar). Ankara: Gazi Kitabevi.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi “Başkanlığı 20.12.2018 Tarihli Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler Tablosu”. <http://www.goc.gov.tr> Erişim Tarihi: 30.12.2018
- İskan Kanunu (1934) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf> Erişim Tarihi: 23.05.2016
- Posta Gazetesi, (2016). İşte Türkiye’deki Son Kayıtlı Suriyeli Sayısı, http://www.posta.com.tr.ocak-2016-htm?Article_ID=321871-13 Ocak 2016. Erişim Tarihi: 27.05.2016
- Kepenekçi, Y.K. (2008). Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık. Ankara. Ekinoks Yayınevi.

- Kılıç, T. (2010). “Bir İltica Hakkı Olarak İltica”. <http://multeci.haklari.org.index>. Erişim Tarihi:05.05.2016
- Kondu, Z. ve Sakar, T. (2013). “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Niçin Verilir”. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2 (3), 50-58.
- Kuzu, B. (1992). “Demokrasi, Resmi İdeoloji, Sivil Toplum”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi. 47 (1), 336-348.
- Küçükçavuş, M. A. (2009). “Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Önerisi Denemesi”. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr> Erişim tarihi: 26.05.2016
- Lenzi, M., Vieno, A., Sharkey, J., Mayworn, A., Scacchi, L., Pastore, M. ve Santinello, M. (2014). “Okul, Yurттаşlık Eğitiminin Yanı Sıra Sivil Katılımı Nasıl Öğretebilir: Demokratik Okul Ortamının Rolü”. Amerikan Toplum Psikolojisi Dergisi. 54 (3–4).
- Meitles, H. ve Deuchar, R (2006). “Demokrasiyi Öğrenmıyoruz, Yaşıyoruz”. <https://doi.org/10.1177/1746197906068123> Erişim Tarihi: 25.10.2018
- Mhlauli, M. B. (2010). “Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Botswana'daki İlköğretim Okullarında Üst Sınıflarda Bir Demokraside Vatandaşları Eğitme Algıları ve Uygulamaları”. http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=osu1291140441 Erişim Tarihi: 25.10.2018
- Milli Eğitim Bakanlığı Resmi Haber Sitesi <http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-bm-genel-sekreter-yardimcisi-eliassonla-bir-araya-geldi/haber/10487> Erişim Tarihi: 24.08.2017

Mncube, V. (2009). “Ebeveynlerin Güney Afrika'daki Okulların Demokratik Yönetişimindeki Rollerine İlgili Algıları: Gemide mi?” Güney Afrika Eğitim Dergisi. 29 (1).

Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi “Suriye’de Değişim Konferansının Tam Deşifresi”. <http://www.orsam.org.tr>. Erişim Tarihi: 26.05.2016

Özdemir, H. (2009). İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerine Demokrasi Kültürü Kazandırmada Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi’nin Katkısı (Kütahya İli Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özdemir, M. (2014). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11 (1), 323-343

Öztaşkın, Ö. B. ve İçen, M. (2015). “Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Demokrasi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Erzincan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Fonu <https://www.researchgate.net/publication/281586141> Erişim tarihi: 23.10.2018

Suriye Millî Eğitim Bakanlığı. <http://moed.gov.sy/site>. Erişim Tarihi: 05.11.2017

Tay, B. (2015). “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü Yarını”. Refik Turan, Kadir Ulusoy (Ed.). Sosyal Bilgilerin Temelleri (ss. 7-8) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

T.C İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380. Erişim Tarihi: 26.05.2016

T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”. www.goc.gov.tr. Erişim Tarihi: 05.05.2016

- T.C. İç İşleri Bakanlığı. “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü”
www.goc.gov.tr. Erişim Tarihi: 05.05.2016
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”.
<http://www.obdusman.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.05.2016
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. (Kasım 2018). “Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu”.
Ankara. KDK. <https://www.ombudsman.gov.tr> Erişim Tarihi: 24.12.2018
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). “İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8.Sınıf Öğretim Programı)”. Ankara.
<http://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 18.07.2016
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2014) “Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları (2017’ye kadar olan değişikliklerle beraber)”. Ankara. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.08.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2013). “Orta Öğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretim Programı”. Ankara. <https://ttkb.meb.gov.tr>
Erişim Tarihi: 11.07.20017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). “İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu”. Ankara.
<https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.20017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5. Sınıf Programı”. Ankara. <https://ttkb.meb.gov.tr>
Erişim Tarihi: 11.07.20017

- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015). “İlkokul İnsan Hakları, Demokrasi ve Yurttaşlık Eğitimi Dersi Öğretim programı”. Ankara. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). “İlköğretim Vatandaşlık Eğitimi ve Demokrasi Dersi 8. Sınıf Öğretim Programı”. Ankara. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.20017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1949). 4. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1974). 9. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1982) 11. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.08.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1988). 12. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1990).13. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2017
- T.C. Milli Eğitim bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006).17. Millî Eğitim Şurası. <https://ttkb.meb.gov.tr> Erişim Tarihi: 11.07.2001
- Thomberg, R. ve Elvstrand, H. (2012). “Çocukların Okula Demokrasi, Katılım ve Güven Deneyimleri”. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi. 53.
- Tunç, A.Ş. (2015). “Mülteci Davranışı ve toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir değerlendirme”. Tesam Akademi Dergisi. 2 (2), 29- 63

- Tunç, H. (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 12 (1-2), 1113-1132.
- Türkoğlu, O. (2011). “Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik,” Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 30 (2), 101-116.
- UNHCR. (Eylül, 2018). “Türkiye Bilgi Notu” <https://www.unhcr.org/tr> Erişim Tarihi: 30.12.2018
- UNHCR. (Haziran 2015) “Küresel Eğilimler Raporu, Basın Açıklaması” <http://www.unhcr.org>. Erişim Tarihi: 26.05.2016
- UNHCR. (2016) “Türkiye’deki Mülteci Sayıları” <http://data.unhcr.org/syrianrefugees> Erişim Tarihi: 20.05.2016
- UNICEF. “Çocuk Hakları Sözleşmesi” http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html Erişim Tarihi: 03.05.2016
- UNICEF. “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” <http://www.unicef.org/turkey/> Erişim Tarihi: 25.05.2016
- UNICEF Türkiye, (2017). “Suriyeli Çocuklar Bilgi Notu. Türkiye’de Kayıp Bir Kuşak Oluşmasını Önlemek”. <http://www.unicefturk.org> Erişim Tarihi: 11.07. 2017
- Uygun, O. (2003). Demokrasinin Tarihsel Felsefi ve Ahlaki Boyutları. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ülgen, G. (2001). Kavram Geliştirme (3.baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Velieçoğlu Y. A. (2014). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler, Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu. Mersin. Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi.

Yeşil, R. (2002). Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zorlu, B. (2015). “Suriye İç Savaşında Dört Yılda Neler Oldu?” 16 Mart 2015, Pazartesi 14:12 İstanbul-BİA Haber Merkezi
<http://bianet.org/bianet/siyaset/163049> Erişim Tarihi: 18.03.2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Zeliha OLAM GEZER
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Yeri ve Tarihi	İdil, 01.01.1980
E-Posta	gezerzeliha@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mez. Yılı
Lise	Şanlıurfa Atatürk Sağlık Meslek Lisesi	1999
Üniversite Önlisans	Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sağ. Kur. İşl.	2005
Üniversite Önlisans	Harran Üniversitesi Şanlıurfa Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	2006
Üniversite Lisans	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme	2008
Üniversite Lisans	Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyoloji	2013
Üniversite Lisans	Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sağlık Yönetimi	2017
Yüksek Lisans	Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim ABD. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Eğitimi	2019

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2001-2004	Şanlıurfa Ertuğrul Gazi Sağlık Ocağı	Ebe
2004-2007	Şanlıurfa Devlet Hastanesi	Hemşire
2007-2016	Adıyaman Sağ. Bak. Adıyaman Üniversitesi Eğit. ve Araş. Hast.	Lab. Teknikeri
2016-Devam	Adıyaman Sağlık Müdürlüğü	Lab. Teknikeri

Yabancı Dil	İngilizce
-------------	-----------

EKLER LİSTESİ

EK 1: İl Göç İdaresi Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru.....	103
EK2: Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru.....	104
EK3: Araştırmada Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu.....	105

EK 1: İl Göç İdaresi Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru

T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
Adıyaman İl Göç İdaresi Müdürlüğü

Sayı : 51103041-491.01-E.1234
Konu : İZİN-ZELİHA OLAM GEZER

26/01/2018

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
(SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ)

İlgi : 15.01.2018 tarihli ve 260 sayılı yazınız

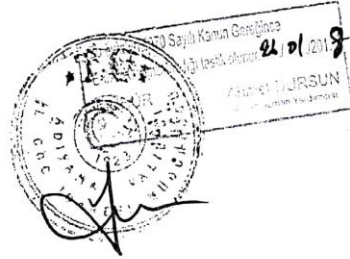
Yüksek Lisans Öğrenciniz Zeliha OLAM GEZER'in *Suriyeli Sığınmacı Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Demokrasiye Yönelik Bazı Temel Kavramlara İlişkin Algılarının Çeşitli Değişkinler Açısından İncelenmesi* konulu tezi için Çadır kentteki öğrencilere yönelik ilgi sayılı yazıdaki anketin uygulanması için talep edilen izniniz için;

Müdürlüğümüzce talebiniz 2017 -2018 Eğitim - Öğretim Yılı'nın ikinci dönemi ile sınırlı olmak üzere olumlu değerlendirilmiş olup,

Yapılacak çalışmada kişisel verilerin gizliliğine riayet edilmesi, belirtilen amaç dışında çalışma yapılmaması vb. konularda ilgili çalışmacıya tebliğlerin yapılması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yasin YUNAK
Vali a.
Vali Yardımcısı

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (DF18c3-4798zF-F3r4iH-nzsKsM-8nAOuf2R) kodunu yazınız.

Telefon No: (416)213 39 61 Faks No: (416)213 39 60
e-Posta: adiyaman@goc.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.goc.gov.tr>

Bilgi için: Ahmet DURSUN
UZMAN YARDIMCISI
Telefon No:

Selime YILMAZ
Genel Sekreteri

23.01.2018 - 1596

EK2: Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı ve Valilik Oluru

T.C.
ADİYAMAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 48278708-150.01-E.8079193
Konu : Bilimsel Araştırma İzni

20.04.2018

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: 02/04/2018 tarih ve 48278708/150.01/6723435 sayılı yazımız.

İlgi yazımız ekinde gönderilen onay ile Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim/Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Zeliha OLAM GEZER'in "Suriyeli Sığınmacı Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Demokrasiye Yönelik Bazı Temel Kavramlara İlişkin Algularının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" konulu tez çalışmasını Müdürlüğümüze bağlı ortaokullarda ve Çadır Kentteki öğrencilere uygulaması için gerekli izin verilmiştir.

Ancak adı geçeninin ismi sehven ilgi onayda yanlış yazıldığından, yeni bir düzeltme onayı alınmış ve onay yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Kazım ÇOBAN
Millî Eğitim Müdürü V.

Ekler:
- Müdürlük Onayı

Güvenli Elektronik İmza
Eşliğin Ayandır. 2018
Mehmet TEKER
V.H.K.I.

Atatürk Blv. İl Millî Eğt. Müd. Merkez/ADİYAMAN
Elektronik Ağ: www.adiyaman.meb.gov.tr
e-posta: temelegitim02@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Necmettin BEYAZ Şef
Tel : (0 416) 216 11 81
Faks: (0 416) 216 45 70

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 0f8a-33cd-39f1-9992-bd68 kodu ile teyit edilebilir.

EK3: Araştırmada Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu

Sevgili öğrenciler, bu çalışma bilimsel bir çalışmaya yön vermek için yapılmaktadır. Sizlerden isteğimiz, soruları dikkatlice okumanız ve doğru olduğuna inandığınız cevapları vermenizdir.

Verdiğiniz bilgiler, araştırma konusu dışında hiçbir amaç için kullanılmayacaktır. İçten cevap ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Cinsiyetiniz?

Kız ( ) Erkek ( )

Annenizin eğitim düzeyi?

Okur-yazar değil ( ) /Okur-yazar ( ) / İlkokul ( ) /Ortaokul ( ) /Lise ( )
/Üniversite ( ) Lisansüstü ( )

Babanızın eğitim düzeyi?

Okur-yazar değil ( ) /Okur-yazar ( ) / İlkokul ( ) /Ortaokul ( ) /Lise ( )
/Üniversite ( ) Lisansüstü ( )

Suriye'deyken yaşadığınız yer?

Şehir ( ) / ilçe ( ) / Köy ( ) / Diğer ( )

Sığınmacı olarak Türkiye'ye gelme tarihiniz?

.....

.....

Suriye iç savaşında ölen yakınınız oldu mu? Olduysa hangi yakınlarınızı kaybettiniz (anne, baba, amca, kardeş gibi.).

.....

.....

Ailenizin gelir düzeyi?

..... □

1. Cumhuriyetle kavramı sizin için ne ifade ediyor? Açıklayınız?
2. Vatan kavramı sizin için ne ifade ediyor? Açıklayınız?
3. Demokrasi kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz? Örneklerle açıklayınız?
4. Bağımsızlık kavramı sizin için ne ifade ediyor?
5. Barış kavramı sizin için ne ifade ediyor? Açıklayınız?
6. Özgürlük kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz?

7. Eşitlik kavramı ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Birkaç örnekle açıklayınız
8. Hak kavramı sizin için ne ifade ediyor? Açıklayınız?
9. Seçim kavramını açıklayınız? Neden seçim yapmalıyız?
10. Etkin vatandaş kavramını açıklayınız?
11. Savaş hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce ne tür nedenlerden dolayı savaşlar olmaktadır?
12. Türkiye’de aldığınız eğitim sürecinde hiç sorunla karşılaştınız mı?
Karşılaştıysanız bunlar nelerdir.